

Suomen rintamalta Kanadan länsirannikolle Vancouverin suomalaiset sotaveteraanit muistelevat

Kirja kertoo miten ja miksi Vancouverin suomalaiset sotaveteraanit taistelivat Suomen sodissa. Ainutlaatuinen ulkosuomalainen projekti kuvaa tragediaa ja toivoa – sodan seuraamuksia niin yksilön kuin kansakunnankin tasolla. Se on historiallinen leikkaus viimeisistä toisen maailmansodan veteraaneista ulkomailla. Kirja etsii myös vastausta kysymykseen, miksi niin monet veteraanit muuttivat pois Suomesta. Vaikuttiko sota jotenkin siihen? Vastaukset ovat olleet hyvin yllättäviä. Kirja antaa myös tuntumaa elämästä Kanadassa.

”Rintamalta Länsirannikolle -dokumentti on kulttuuriteko, sillä se kertoo muistojen elinvoimaisuudesta vuosikymmenestä toiseen. Dokumentti on muistutus siitä, että lapsuuden ja nuoruuden kotiseutu elää ikuisesti ihmisen mielessä. On hämmästyttävää huomata, kuinka suuri merkitys suomalaisuudella ja sotamuistoilla on ollut näille ihmisille.” – Mika Kulju, tietokirjailija, teoksen Raatteen tie kirjoittaja

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Institute of Migration
www.siirtolaisuusinstituutti.fi

ISBN 978-952-5889-60-4 (painettu)
ISBN 978-952-5889-61-1 (verkkoversio)
ISSN 2323-654X
Erikoisjulkaisut – n:o 3

Leena Kelly

Suomen rintamalta Kanadan länsirannikolle

E 3

Leena
Kelly

SUOMEN RINTAMALTA
KANADAN LÄNSIRANNIKOLLE
Vancouverin suomalaiset sotaveteraanit
muistelevat

Suomen rintamalta Kanadan länsirannikolle

Vancouverin suomalaiset
sotaveteraanit muistelevat

Siirtolaisuusinstituutin Erikoisjulkaisut n:o 3

Kirjan julkaisemista ovat tukeneet:

Copyright © Rintamalta Länsirannikolle & Siirtolaisuusinstituutti

Siirtolaisuusinstituutti
Eerikinkatu 34, 20100 Turku
<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>

Kirjan taitto, kannen design ja kuvankäsittely: Jouni Korkiasaari

Valokuvat

Kansi: Puolustusvoimien arkisto, Mark Kelly ja veteraanien arkistot
Sisus: Veteraanien muotokuvat Satu Bell, nuoruuskuvat veteraanien arkistoista, muut kuvat Puolustusvoimien arkisto (SA-kuva.fi), Alec Kelly ja Siirtolaisuusinstituutin arkisto

ISBN 978-952-5889-60-4 (painettu)
ISBN 978-952-5889-61-1 (verkkoversio)
ISSN 2323-654X

Kirjapaino: Painosama Oy, Turku 2014

Suomen rintamalta Kanadan länsirannikolle

Vancouverin suomalaiset
sotaveteraanit muistelevat

Leena Kelly

Eevalle ja Elmalle

Sisällys

Alkusanat	7
1. Suomen ja Kanadan suhteiden historiaa	13
2. Talvisota	17
2.1. Pelossa ja odotuksessa elämistä	17
2.2. Karjalan evakkoja	25
2.3. ”Nyt on sota syttynyt”	29
2.4. Koti Malmin lentokentän vieressä	34
2.5. Molotovin Cocktail	38
3. Jatkosota	41
3.1. Jatkosodan hyökkäysvaihe	41
3.2. Panssarilaiva Ilmarisen uppoaminen	48
3.3. Onnellinen pikkusisko	52
3.4. Naisena armeijassa	56
3.5. Sotilaan jouluku	64
3.6. Aseistakieltäytyjä	70
3.7. Määräysten noudattamista ja johdatusta	75
3.8. Miinanraivausta	78
3.9. Sotaa Suursaarella	82
3.10. ”Meillä karjalaisilla se oli pakko”	85
3.11. Venäläiset naissotilaat Vitelessä	91
3.12. Melkein sotavanki	95
3.13. Ikimuistettava ruuanhakumatka	99
3.14. Korohoromies	101
4. Lapin sota	105
4.1. Tornion taistelut	105
5. Suomalaisten suhtautuminen siirtolaisuuteen	115
5.1. Kauas länteen	118
5.2. Ei enää sota	124
5.3. Sairaanhoidtajaksi Itä-Kanadaan	126

5.4. "Tuo tyttö menee"	129
5.5. Seikkailunhalua ja puutetta	132
5.6. Kanada etsii siirtolaisia	134
5.7. Isän perässä Kanadaan	137
5.8. Raskasta työtä	139
5.9. Veteraani jo kahdeksantoistavuotiaana	142
5.10. Komppania kokoon	144

6. Sotaveteraaniyhdistykset 146

6.1. Finnish War Veterans in British Columbia	146
6.2. Veteraaniyhdistysten merkitys	147

Epilogi	152
Kiitokset	154
Lähdeluettelo	156

Alkusanat

Napapiirin pohjoispuolella, Sallan Alakurtin kylässä, oli vielä pimeää marraskuun viimeisen päivän aamuna vuonna 1939. Aurinko nousisi juuri ennen yhtätoista, ja valoisan aika kestäisi vain alle neljä tuntia. Kyläläiset aloittelivat rauhallisesti askareitaan pimeässä. Kauppakin oli jo auki. Mutta koulu oli kiinni. Edellisenä päivänä paha ounasteleva opettaja Veera Lauri oli antanut oppilailleen lomaa. Hän oli sanonut ilmoittavansa sitten myöhemmin koulutyön jatkumisesta.¹

Elettiin siis vuotta 1939. Alakurtin kylä oli aivan Neuvostoliiton rajan pinnassa. Sinä aamuna luutnantti Antti Nikula johti partiota, joka lähti hiihtämällä kohti noin kymmenen kilometrin päässä olevaa Suomen itärajaa. Mukana partioimassa olivat alikersantti Toivo Oinonen, Väinö Lassila, Voitto Harju ja Onni Hautajärvi. Viisi miestä.

Partion hiihtäessä kohti rajaa aamu alkoi valjeta. Laitilan Hanna näkyi olevan pyykillä navetan puolella. Partion hiihto katkesi yli kaksi kilometriä ennen Suomen itärajaa, Hanhijärven rantaan. Partio pysähtyi, sillä Hanhijärvi suorastaan kuhisi venäläisiä – he olivat ylittäneet rajan mukanaan raskasta aseistusta ja hyökkäysvaunuja. Vihollisen lumessa kahlaava kärki oli juuri saapumassa rantaan. Partion viisi miestä yritti viivyttää vihollista. Alikersantti Oinonen laskeutui polvelle ja ampui Sallan suunnan talvisodan ensimmäisen laukauksen kohti lähinnä tulevaa. Toiveissa oli, että siviilit kuulisivat laukaukset ja ehtisivät pakoon. Partio itse yritti pyörtää paluumatkalle, mutta Nikula ja Oinonen menettivät henkensä. Harju menetti suksensa ja joutui venäläisten vangiksi. Hautajärvi pääsi paria päivää myöhemmin omiin joukkoihinsa jalat paleltuneina. Lassilan oikeaan silmään osui luoti. Luoti ruhjoi silmäkulman ja vei silmän mennessään. Häneltä kesti seitsemän tuskaista päivää päästä takaisin omiensa pariin.²

Sillä välin Laitilan Hanna oli poikennut kesken pyykin pirttiin imettämään pienokaistaan ja kahville. Toisen kupillisen kohdalla kylältä alkoi kuulua ääniä ja sotilas juoksi pihaan. Hanna parahti: *”Sota ja met ollahan täällä!”* Hanna kiiruhti navettaan lappamaan pyykkiä saavista, kunnes tajusi järjestömän hommansa. Hän juoksi takaisin pirttiin ja huusi lapsiaan. Pakokauhussa pakenevat ihmiset eivät kaikki ehtineet ottaa mukaansa edes kenkiään.

Kylässä ei sinä päivänä ollut yhtään autoa. Ihmiset pakenivat omin avuin hevosella, kävellen, juosten, hiihtäen, pienimpiä lapsia kantaen ja kelmassa vetäen. Kaikki eivät ehtineet pakoon. Hautajärven taloon jäi yksinäinen vanhus.

Opettaja poltti koulunsa. Pian oli koko kylä tulessa.

---

¹ Mikkola, Leevi: Rajalla palaa, *Lapin kansa* 29.11.1989.

² Hautala, Paavo: artikkeli Nikula ja Oinonen kaatuivat talvisodan ensimmäisinä uhreina.

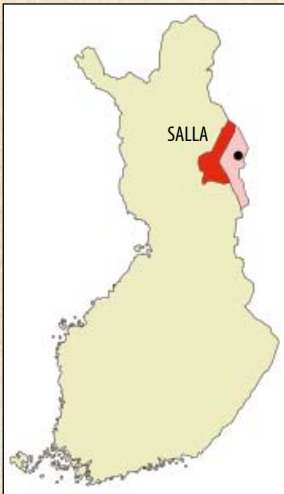
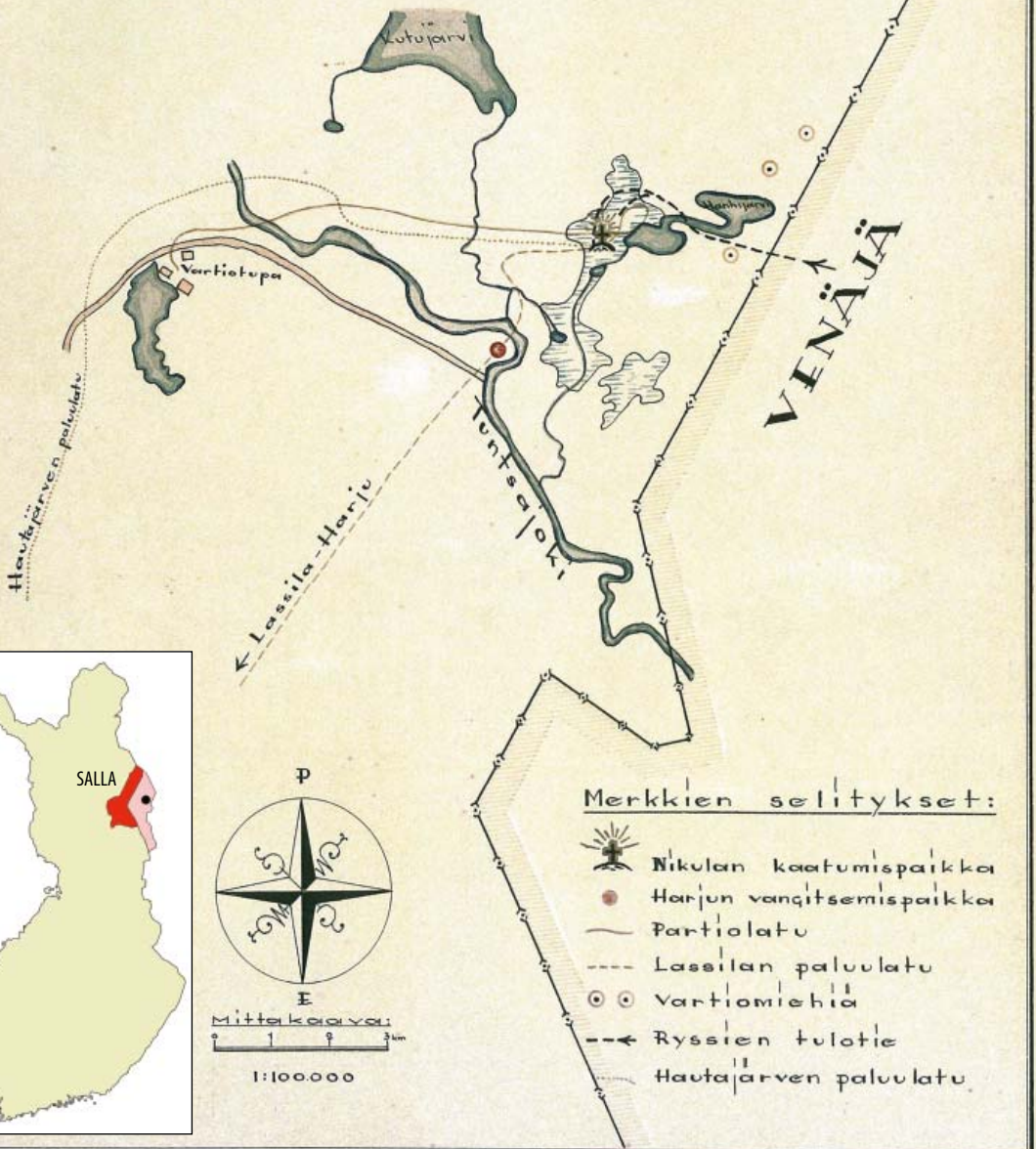

Kartta

Suuri, Nikulan

Vartioretkestä 30/11 1939

Sallan pitäjän Kurtti kylässä.

Suomen sotilasjohto oli arvioinut, että mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi Suomeen, puna-armeijan hyökkäyksen painopiste olisi etelässä, Karjalan kannaksella. Laatokan pohjoispuoli aivan Jäämeren rantaan asti oli jäänyt vähemmälle huomiolle.

Paikalliset viranomaiset, joiden olisi pitänyt evakuoida rajakyltien siviilit, olivat yhtä hyväuskoisia kuin sotilasjohtokin. Suomalaisille oli tyypillistä naiivi hyväuskoiisuus ja luottamus paperisopimuksiin. Silti jo kesällä suomalaiset tiedustelijat olivat palanneet Neuvostoliiton puolelta ja todenneet: *kyllä sieltä vain tien kanssa tullaan*. Mutta viranomaiset ja sotilasjohto vain toivoivat parasta. Niinpä marraskuun viimeisenä päivänä väestö oli kotonaan, täysin tietämättömänä siitä, että venäläisten rajalle johtavan tien viimeinen pätkä rajalinjalle asti oli juuri valmistunut.³

Neuvostoliitolla oli Sallan suunnalla kaksi divisioonaa. Vihollisella oli kaikkiaan 35 000 miestä, 147 tykkiä, 45 panssarivaunua ja 25 panssariautoa, sekä lentokoneita. Suomalaisilla oli vain yksi erillinen pataljoona Er.P 17, eli tuhat miestä. Tykkejä, panssarivaunuja tai panssariautoja ei ollut lainkaan. Kaiken lisäksi Suomen joukot eivät olleet tottuneet panssarivaunuihin, eikä suomalaisilla aluksi ollut juurikaan panssarintorjuntatykkejä.⁴

Neuvostoliiton tarkoitus oli vallata Suomi kahdessa viikossa. Puna-armeija oli valmistautunut suuntaamaan Suomeen niin paljon suuremman ja paremmin varustautuneen armeijan, ettei kukaan voinut uskoa Suomen pystyvän sitä pysäyttämään, saati sitten tuhoamaan.

Tuona kohtalokkaana aamuna Alakurtin rajavartion vahvistuksena oli parikymmentä miestä. Yksi heistä oli partiota johtanut isoenoni Antti Albert Nikula, Kanadassakin käynyt metsänhoitaja. Aivan mummuni sängyn vieressä, Pessalompolon Kenttäniemen suuren hirsitalon makuukammarissa, roikkui kehystetty ja jo haalistunut piirros Antti Nikulan viimeisestä partioiretkestä. Mummu varmaan näki kartan veljensä viimeisestä retkestä aina ennen kuin meni nukkumaan, ja ensimmäisenä herättyään.

Antti sai kyseenalaisen kunnian olla oletettavasti ensimmäinen talvisodassa kaatunut upseeri. Ehkä kartta oli mummulle niin tärkeä siksi, ettei Antilla ollut hautapaikkaa. Anttia ei koskaan löydetty – ei talvisodan eikä jatkosodan aikana, eikä myöhemminkään. Ei niin, että häntä ei olisi etsitty, häntä kyllä etsitään edelleen. Suomihan oli ainoa toisen maailmansodan maa, joka pyrki palauttamaan kaikki kaatuneet takaisin omaisilleen.

Mummu itse, vuonna 1900 Hollolassa syntynyt kansakoulunopettaja, oli kokenut sisällissodan ja Venäjän tsaarin sotilaat Lahden Hennalan kasarmeilla. Mummuni oli lapsesta saakka pelännyt sotaa, ja hän uskoi, että jos sota tulisi, se ei varmaankaan ulottuisi Lappiin. Kun hän luki Opettajalehdestä, että Ylitornion

³ Hautala, Erkki: Kolmen rintaman veteraanit, *Veteraanimatrikkeli*, s. 10–12.

⁴ Aarnio, Matti A.: *Talvisodan ihme*, s. 102, 103.

Pessalompolon yksiopettajaiseen kouluun haettiin opettajaa, hän päätti hakea. Pessalompololaiset olisivat ottaneet epäpätevänkin opettajan, joten he ällistyivät, kun pätevä opettaja Eeva Nikula haki virkaa.

Kun mummu vuonna 1925 Lähti Lahdesta opettajaksi Pessalompoloon, matka saattoi kestää kaksikin vuorokautta. Mutta hän ei vielä silloin tiennyt, ettei matka ollut tarpeeksi pitkä. Että ei hän ollut muuttamassa tarpeeksi kauas sodasta. Sota tulisi seuraamaan häntä.

Itse olen muuttanut Suomesta Kanadaan suurin piirtein saman ikäisenä kuin mummoni Lahdesta Lappiin. Muutin Vancouveriin toisen mummoni Elma Nuijalan jalanjäljissä. 1920-luvulla Elma muutti Kanadan länsirannikolle, missä tapasi tulevan aviomiehensä Onni Pelttarin. Vuonna 1935 Elma ja Onni palasivat Suomeen vuoden vanhan äitini kanssa. Muutamaa vuotta myöhemmin Onni oli talvisodassa. Jatkosotaan osallistuivat myös Onnin kuusi nuorempaa veljeä, heitä oli rintamalla seitsemän veljestä. Kun saksalaiset syksyllä 1944 polttivat Rovaniemen, he polttivat myös Onnin ja Elman vastaostetun omakotitalon ja kahvilayrityksen.

Kerroin isoenoni tarinan suomalaisten itsenäisyyspäivän juhlassa Vancouverissa melkein päivälleen talvisodan syttymisen 70-vuotispäivänä, vuonna 2009. Tarinaa kertoessani Skandinavian keskuksen salissa oli aivan hiljaista. Kaikkien ulkosuomalaisten ajatukset olivat tuossa kohtalokkaassa marraskuun aamussa. Talvisota oli vaikuttanut jokaisen paikalla olijan elämään jollakin tavalla. Jokaisella mukana olleella suomalaisella sotaveteraanilla oli tietysti omakohtaisia kokemuksia sodasta. Mutta millaisia olivat heidän kokemuksensa?

Satu Bell ehdotti huhtikuussa 2010, että tallettaisimme näiden Vancouverin suomalaisten sotaveteraanien tarinat kirjan muodossa. Olinkin aina ihmetellyt, miksi uuden kotimaani Kanadan Brittiläisessä Kolumbiassa oli niin paljon suomalaisia sotaveteraaneja. Veteraaneja oli Kanadan länsirannikolle sotien jälkeen muuttanut satoja. Miksi he olivat lähteneet näin kauas Suomesta? Lähtivätkö hekin sotaa pakoon, niin kuin mummoni? Mutta jos he lähtivät sotaa pakoon, miksi he tekivät sen vasta koettuaan vuosien 1939–1945 sodat, ja taisteltuaan ensin venäläisiä, sitten saksalaisia vastaan?

Kirja laajeni dokumenttiefilmiksi, kun kuvaaja Ilkka Uitto liittyi työryhmäämme. Haastattelimme veteraaneja aivan viime hetkillä. Vuoteen 2010 mennessä suurin osa Vancouverin suomalaisista sotaveteraaneistahan oli jo ehtinyt siirtyä ajasta ikuisuuteen. Haastatellut veteraanit ja lotat olivat etupäässä jatkosodan ja Lapin sodan käyneitä. Kaikilla oli tietysti myös muistoja talvisodasta. Rintamalle monet haastatelluista veteraaneista joutuivat jopa 17-vuotiaina.

Suomen sotaveteraaniliiton mukaan kattavia sotaveteraanien haastatteluja ja tutkimuksia ei ole tehty edes Ruotsissa, jossa suomalaisia sotaveteraaneja on kolminkertainen määrä Kanadaan verrattuna. Tutkimuksemme on tuonut monille veteraaneille paljon iloa, mutta myös surua, sillä monille heistä sodan muistelu on ollut tuskallista. He ovat kertoneet muistelmiaan omin sanoin, niin kuin he ne

muistavat. Monet ovat sanoneet, että siellähän tapahtui paljon sellaista, mitä ei voi kertoa kenellekään.

Etsimme myös vastausta siihen, miksi veteraanit viisikymmenluvulla pakkasivat matkalaukkunsa ja muuttivat – kuka suoraan, kuka mutkan kautta – Vancouveriin. Jokaiselta veteraanilta siis kysyttiin, miksi he muuttivat pois Suomesta, ja miksi juuri Kanadaan. Yhtä ainoaa vastausta ei löydy, ja monet vastauksista ovat varsin yllättäviä.

Dokumenttifilmi *Rintamalta Länsirannikolle: Vancouverin suomalaisten sotaveteraanien muistelmat* valmistui syksyllä 2012.

Vancouver Finlandia Club and Finnish War Veterans in BC present
the international premier of a new Finnish Canadian documentary film:

FROM THE FRONT TO THE WEST COAST:

*The Recollections of
the Finnish War Veterans in Vancouver*

This is an emotive documentary directed and produced in British Columbia about Finnish World War II Veterans. The veterans tell their stories revealing history through personal experience: why and how they fought; the personal consequences, as well as the consequences to the country as a whole; tragedy and hope. The archival footage is fascinating. The captivating stories depict the significance of home during childhood and youth. It also tells the story of how and why they left Finland after the war to start a new life in Canada. Even though the topic is war, humour has not been forgotten.

SUNDAY MARCH 9, 2014, 2PM
BLUESHORE FINANCIAL CENTRE FOR THE PERFORMING ARTS
Capilano University in North Vancouver, 2055 Purcell Way, North Vancouver

TICKETS
Tickets \$10/each are available at the Capilano University Box Office:
604.990.7810 www.capilano.ca/blueshorefinancialcentre

Please buy your tickets early. Should the show sell out, we may add another show later in the day.
For information on the film, please see www.sstubell.com

DIRECTOR *Satu Bell* EXECUTIVE PRODUCER *Leena Kelly*
DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY *Ilkka Uitto* MUSIC *Mari Petsnek*

66 MINUTES IN FINNISH WITH ENGLISH SUBTITLES.

Rintamalta Länsirannikolle -työryhmä veteraanien vuosipäivän juhlassa huhtikuussa 2011 Skandinavian keskuksessa. Takarivissä: Esko Saarinen, Nestor Koivumäki, Usko Arvonon, Miriam Koskinen, Eino Kynnäräinen, Mike Rautiainen, Erkki Salminen, Elsa Lyly, Pentti Kiuru. Eturivissä: Leena Kelly, Alvi Koverola, Satu Bell, Eero Kajaan, Kaija Kalevala, Allan Hakkarainen ja Ilkka Uitto.

1.

Suomen ja Kanadan suhteiden historiaa

Kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30.11.1939, nousi talvisota heti Kanadassa otsikoihin. Yleinen mielipide tuki urhoollista Suomea. Neuvostoliitto erotettiin Kansainliitosta, joka tuomitsi Neuvostoliiton toimet Suomen tasavaltaa vastaan. Tätä julistusta seurasivat länsimaiden lupaukset sotilaallisesta avusta.

Talvisodan sytyttyä alkoi Kanadassa laaja avustustoiminta Suomen hyväksi. Kanadan hallitus lahjoitti 100 000 dollaria Suomen evakkojen auttamiseksi. Näihin aikoihin heräsi myös ajatus tuoda kotinsa jättämään joutuneita suomalaisia Kanadan Pohjois-Ontarioon.¹

Toisen maailmansodan aikoihin taas esitettiin Yhdysvalloissa ajatus Alaskan asuttamisesta Suomesta tulevilla pakolaisilla. USA pyrki kehittämään 1,5 miljoonan neliökilometrin Alaskan territoriota, jossa asui vain hiukan yli 70 000 asukasta. Ahkeria pohjoissuomalaisia pidettiin hyvinä uudisasuttajina, ja ajatuksena oli perustaa suomalaispakolaisille ”Uusi-Suomi” Keski-Alaskaan Yukonin jokiseudulle.²

Yhdysvallat pysytteli vielä siihen aikaan erillään sodasta, eikä täten sallinut Suomen ostaa sotatarvikkeita. Suomen ulkoministeri vuoden 1940 alussa tokaisikin, että viholliselta oli saatu sotatarvikkeiden osalta enemmän apua kuin milltään ystävältä: sodan aikana oli ostamalla saatu armeijalle tykistöä 27, mutta viholliselta vallattu 35 patteria!³

Suomen ja Kanadan väliset suhteet viilenivät kevään ja kesän 1941 aikana saksalaisten sotilaiden saapuessa Suomeen. Saksahan oli Kanadan vihollismaa. Britannian Helsingin-edustusto, joka hoiti myös Kanadan etuja Suomessa, sul-

---

¹ Raivio, Yrjö: *Kanadan Suomalaisten Historia II*, s. 98

² Oinas-Kukkonen, Henry: Suomalaispakolaiset asukkaiksi Alaskaan. *Aktuumi*, s. 26–27.

³ Korhonen, Arvi (toim.): *Viisi sodan vuotta*, s. 28

Sotamarsalkka Mannerheim ja tasavallan presidentti Kyösti Kallio. SA-kuva.

jettiin 1.8.1941. Viikkoa myöhemmin Suomen konsulaatit Kanadassa määrättiin suljettaviksi. Kymmenen päivää myöhemmin Ruotsin ylikonsuli nimettiin hoitamaan suomalaisten etuja Kanadassa.

Neuvostoliitto painosti Isoa-Britanniaa julistamaan sodan Suomea vastaan. Iso-Britannia puolestaan painosti Brittiläistä kansainyhteisöä liittymään sodanjulistukseen. Kanada oli aluksi vastahakoinen julistamaan sota Suomelle. Lopulta Suomen itsenäisyyspäivänä 6.12.1941 Iso-Britannia julisti sodan Suomea vastaan, ja Kanada seurasi päivää myöhemmin.

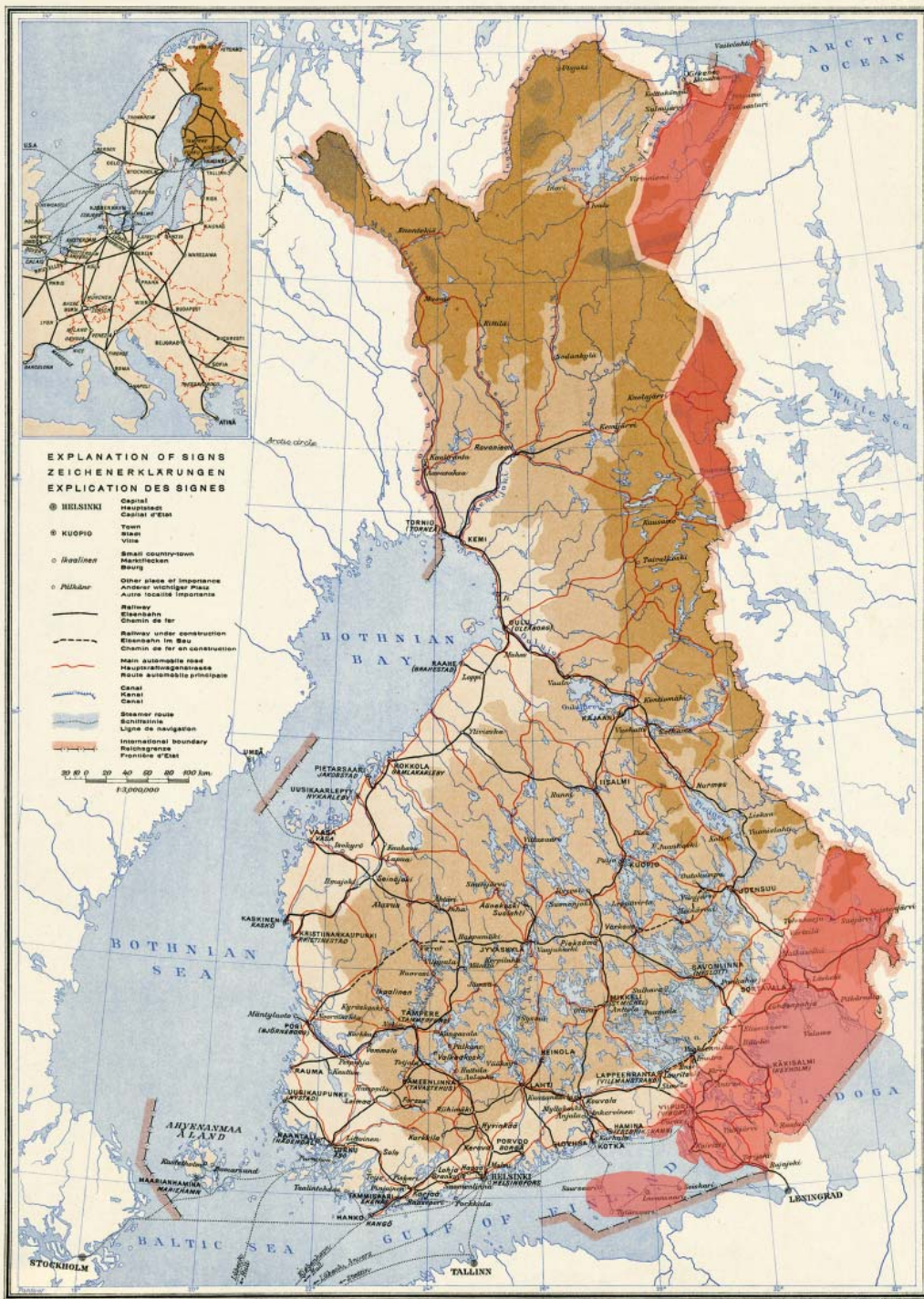
Saksan antauduttua toukokuussa 1945 Suomen ja Kanadan suhteet alkoivat palautua normaaleiksi. Syyskuussa 1945 Kanada poisti vaatimuksen suomalaisten rekisteröitymisestä. Diplomaattiset suhteet palautettiin 21.11.1947.⁴

Kanadaan muutti toisen maailmansodan jälkeen tuhansia suomalaisia, heidän joukossaan runsaasti tietysti sotaveteraaneja. Muuttoliikkeen huippuvuodet näyttävät olleen 1951 (5 210 suomalaista) ja 1957 (3 327 suomalaista). Vuonna 1961 toimitetun väestölaskennan mukaan maassa asui 59 436 alkuperältään suomalaissyntyistä henkilöä.

---

⁴ Lindström, Varpu. Suomen suurlähetystö, Ottawa.

SUOMI ~ FINLAND ~ FINNLAND ~ FINLANDE

Luovutetut alueet

Neuvostoliitolle sodassa luovutetut alueet. Pohjakartta (1934): Kansalliskirjaston karttakokoelma, <http://www.doria.fi/handle/10024/79274> (public domain).

2.

Talvisota

Vuoden 1939 lopulla suuri ja sosialistinen Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen, pieneen läntiseen demokratiaan. Neuvostoliitossa oli tuolloin noin 180 miljoonaa asukasta, Suomessa vain 3,7 miljoonaa. Suomi oli vähän aikaa sivistyneen maailman huomion keskipisteenä, sillä missään muualla ei käyty sotaa sillä hetkellä.

Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30. marraskuuta. Puna-armeijan tarkoitus oli jyrätä Suomi kahdessa viikossa ja järjestää voitonparaateja suurissa suomalaisissa kaupungeissa Stalinin syntymäpäivänä 21. joulukuuta.

2.1. Pelossa ja odotuksessa elämistä

Edes runsaat ja huolestuttavat tiedustelutiedot eivät vakuuttaneet Suomen sotilasjohtoa siitä, että vihollinen hyökkäisi pohjoisen vaikeakulkuisessa ja vähäisten teiden erämaassa, kuten Sallan Alakurtissa. Suomen sotilasjohto arvioi 1930-luvulla, että mikäli puna-armeija hyökkäisi, hyökkäyksen painopiste tulisi olemaan Karjalan kannaksella, jonka maasto ja lyhyet etäisyydet sallisivat suurhyökkäyksen.

Toki täytyy todeta, että pieni Suomi ei olisi millään keinoin pystynyt valmistautumaan taisteluun suurvaltaa vastaan. Suomen oma ulkopolitiikka oli rauhanomaista. Uskottiin, että jos joku suurvalta hyökkäisi Suomeen, apua olisi saatavissa suurvallan vastapuolelta.

Joukot talvisodan alkaessa oli ryhmitetty pääasiassa Laatokan pohjoispuolelle ja Kannakselle. Kesän 1939 alussa, 72-vuotiaan marsalkka Mannerheimin syntymäpäivänä 4. kesäkuuta, alkoivat linnoitustyöt Kannaksella. Kannaksen

Kannaksen linnoitustyöt. SA-kuva.

Talvisodan lumipukumiehet hiihtämässä. SA-kuva.

linnoitustöihin tuli vapaaehtoisia miehiä kaikista kansankerroksista. Keski-Kannaksen Muolaan pitäjä oli **Helena Paljakka Fletcherin** (s. 1919) syntymäpaikka. Paljakka kertoo, että linnoitustyöt veivät koko Kannaksen rauhan: ”Sitä oltiin jo silloin sellaisessa mielentilassa, että tapahtuuko vai eikö tapahdu. Se oli pelossa ja odotuksessa elämistä.” Siitä se sitten vähän kerrassaan jatkui, Paljakan kohdalla vähän yli neljä vuotta.

Kun talvisota alkoi, Paljakka oli ilmavalvonnassa. Paljakka kertoo haastattelussa, että hän on ollut sairaana neljä kuukautta, joten hänen täytyy oikein keskittyä ennen kuin hän kykenee muistamaan näin vanhoja asioita.

Helena Paljakka Fletcher.

Mie en kykene kunnolla kertomaan. Mie en ainakaan 25 vuoteen koskaan avannu suutani sodasta. Ne oli niin katkerat muistot. Nyt vähän kerrassaan mie olen ruvennu niitä toistamaa, mut ei se ole vieläkään helppoa.

Kun Paljakalta kysytään muistoista, joita hän ei ole vielä kertonut, hän huokaa syvään ja peittää kasvonsa kädellään. Hän miettii hetken – kertoako vai eikö? Sitten hän tekee päätöksensä, suoristaa ryhtinsä ja aloittaa tarinan, ajatukset kaukana vuosikymmenten takana:

Meitä oli neljä nuorta lottaa miun kotikylässäin. Vanhat ja lapset kaikki oli viety jo pois. Meitä oli jätetty sitä varten, ett kun tulee armeijalta käsky, ett karja täytyy olla lähtövalmiina. Ja lähteä ajamaan niitä edelleen ja päästää navetoista pois.

Me oltiin meillä ja telefooni soi. Ja suojeluskunnan esikunnasta sanottiin: "Lotat ja karja lähtövalmiina viidessätoista minuutissa. Ryssät tulevat!"

No meille tuli hyvin kiire sit. Meiän kylässä oli 32 taloa, missä oli navetat ja kaikissa oli karjaa. Ja me neljä nuorta tyttöä lähettiin päästämään niitä navetasta pois. Oli pakkanen, yö ja maa oli roudassa. Vähän oli lunta ja jäätä maassa. Eläimet oli ihan villinä. Niitä ei meinannut saada millään lähtemään navetoista pois. Se on yks niitä kamalia muistoja.

Niin me saatiin ne ja me ajettiin karjaa edellämme Muolaasta Heinjoen asemalle saakka, mikä on Antrean siellä takana toisella puolella. Mistä niitä sitten lastattiin vaunuihin ja juna läks niitä viemään sit jonnekin Länsi- tai Keski-Suomeen mihin tahansa sitä karjaa silloin vietiin.

Se oli niin kamalaa kun sit siel oli jo Kivennavan, Valkjärven, Uudenkirkon, Kanneljärven, Raudun, Metsäpirtin karjat, niistä Kannaksen eteläosan pitäjistä. Ne sanoi et siel oli silloin lähelle 2000 eläintä. Meitä ei ollut koskaan kahtakymmentäkään paimenta niitä ajamassa. Sit kun meiän piti lastata ne junaan. Ei ollu miehiä ketkä olis lastanneet ja ne avovaunuihin lastattiin.

Monelle eläimelle tuli poikimisen aika. Toiset eläimet, ko se oli niin ahdasta ja kylmää ja koleeta, niin ne talloit ne syntyneet vasikat, ett ne oli kuolleena jäässä siellä.

Mie en haluais näitä kertoa. Se on yksi niitä kamalimpia muistoi. Ne ajat ovat menneet. Ja toivottavasti me ei tulla enää koskaan sellaista sotaa näkemään.

Jo vuodesta 1918 naiset olivat osallistuneet maanpuolustustyöhön suojeluskuntien rinnalla. Ensimmäinen naisten maanpuolustusjärjestö Lotta Svärd perustettiin vuonna 1918. Nimi tuli J. L. Runebergin runosta Lotta Svärd, joka oli Vänrikki Stoolin tarinoiden vuonna 1860 ilmestyneessä toisessa osassa. Lotta oli sotamies Svärdin morsian. Käsité "lotta" vakiintui vasta seuraavina vuosina. Vuoden 1920 aikana sanasta hävisivät ensin lainausmerkit ja sitten iso alkukirjain. Maaliskuussa 1921 eri puolella Suomea olevat lottapiirit yhdistyivät koko maan kattavaksi

järjestöksi, muodostaen maailman suurimman naisten vapaaehtoisen maanpuolustusjärjestön, Lotta Svärd -järjestön. Vuodesta 1933 lähtien myös kahdeksan vuotta täyttäneet pikkutyöt saattoivat liittyä pikkulotiksi eli lottatyttöiksi.⁵

Lotta Svärd -järjestö jaettiin aluksi neljään osaan: lääkintä-, muonitus-, varus- sekä keräys- ja kansliajaostoon. Kansliajaoston tehtävät laajenivat pian koulutuksen antamiseen kanslian ja puhelinkeskuksen hoidossa sekä il-mavalvonta-, viestipalvelu-, radisti-, säähavainto- ja merilottatehtävissä. Koulutukseen otettiin siis selvästi puolustusvoimille miellettyjä aloja kuten viestintä ja il-mavalvonta. Vuonna 1944 valmistui jopa valonheitinlotta, jotka saivat aseenkäsittelykoulutusta.⁶

Helena Paljakan nuoruuskuva.

Lotta Svärd -järjestön Rajatoimisto oli keskuspaikka, josta lähetettiin lottia eri puolille, missä vain lottia tarvittiin. Johtajattarena oli entinen Viipurin talouskoulun opettaja Annikki Nissinen. Häntä kutsuttiin Mammaksi. Paljakan mukaan hän oli miellyttävä ihminen, täsmällinen ja oikeudenmukainen. Kuri oli kova: lottien oli oltava asuntolassa kello 22.00, eikä sinne saanut tuoda miesvieraita. Jos ei ollut illalla kymmenen aikaan kotona, niin sitten oli ovi lukossa. Seuraavana aamuna joutui sitten puhutteluun. Jos puhuttelu oli oikein tiukka, joutui siviiliin. Jos taas saattoi selittää asian kunnolla, niin sai jäädä.

Paljakka oli jatkosodan aikana Rajatoimistossa, ja hän kuului Rajatoimiston iskulottiin. Missä aina kiireesti jotakin tarvittiin, niin Paljakka oli aina yksi niistä jotka lähetettiin, vaikka hän olikin silloin niin nuori. Hän joutui tekemään hyvin monenlaista työtä: ehkei nyt ihan perunankuorimista, mutta toimistotyötä ja kaikennäköistä muuta mitä nyt yleensä lotilta vaadittiin. Hän kuvaa töitä taval-liseksi rutiiniksi. Heitä oli neljä Karjalan lottia, jotka liittyivät samana vuonna Rajatoimistoon. Kaikki he myös olivat siellä yli neljä vuotta. Yhdessä he olivat komennuksilla Äänislinnaa ja Karhunmäkeä myöten. Joskus komennus kesti aino-astaan muutaman vuorokauden, toisinaan pari kolme viikkoakin. Komennuksella ollessa piti aina olla lottapuvussa, ja pitkiä housuja sai käyttää vain hiihtäessä.

⁵ Hakkarainen, Tellervo ja Huovinen, Maarit, s. 26–29.

⁶ Hakkarainen, Tellervo ja Huovinen, Maarit, s. 34–36.

Petroskoi, jota suomalaiset nimittivät Äänislinnaksi, vallattiin 1. lokakuuta 1941. Paljakan mukaan tämä Itä-Karjalan keskuskaupunki ei ollut miellyttävää nähtävää. Paikalliset asukkaat asuivat talojen yläkerrassa, ja eläimet alakerrassa. Haju oli sen mukainen. Elämä oli hyvin alkeellista. Paljakan mukaan paikalliset asukkaat ihailivat suomalaisia lottia, sotilaita ja armeijaa. Äänislinnan keskustassa oli Stalinin pahvinen puhujakoroke. Se oli maalattu oranssin ja ruskean väriseksi marmoriksi. Kun he monon kärjellä potkaisivat sitä, niin korokkeeseen tuli reikä. Se oli yksi Paljakan sota-ajan mukavia muistoja.

Paljakka sai ensimmäisen ajokorttinsa armeijassa. Rajatoimistossa oli vain kaksi tyttöä, jotka suorittivat ajokortin. Heillä oli oikein vanha bussi, josta oli laitettu väliaikainen ambulanssi. Jos miehiä oli hirveän vähän paikalla, niin tytöt aina silloin tällöin joutuivat hakemaan haavoittuneita rajalta. Usein iltamyöhällä kun oli jo pimeää, Paljakka ajoi pitkin metsäteitä hakemaan haavoittuneita. Haavoittuneet vietiin joukkosidontapaikalle tai kenttäsairaalaan. Kun Paljakka oli hakemassa haavoittuneita, desantit aina ampuivat heitä, vaikka bussin kyljessä ja katossa olikin punainen risti. Kerrankin venäläiset ampuivat kovasti konekiväärillä. Paljakka oli kuitenkin niin pieni, että kun hän meni alas kuskin penkillään, niin päätä ei näkynyt ollenkaan. Hän näki eteenpäin tuulilasista, ja sillä lailla pysyi tiellä. Se oli hyvää ajo-opetusta. Kerran yksi haavoittunut kuoli, kun häneen osui luoti. Luodit menivät helposti sivusta läpi. Pedit oli laitettu bussissa kaikki alas lattialle, ja harvoin venäläiset ampuivat niin alas. Yleensä he ampuivat ikkunoiden tasolle.

Paljakka meni sodan aikana naimisiin keskisuomalaisen Arvid Aleksander Jokisen kanssa. Jokinen oli eversti Bonsdorffin adjutantti ja autonkuljettaja. Heidät vihittiin takaisinvallassa Viipurissa, ruotsalaissaksalaisessa kirkossa. Kirkko oli ollut venäläisten hevostallina. Neljännen armeijakunnan sotilaat lapi-
oivat lantaa ulos ja suihkuttivat kirkon lattian. Kirkossa ei ollut istumapenkkejä. Sotilaat laittoivat kaksi tai kolme sementtipalkkia ja pitkän laudan, sekä laudan päälle paperia, etteivät ihmisten vaatteet tarttuneet kiinni. Se oli kaikkea muuta kuin koreaa vihkimistä, mutta kaikilla näytti olevan mukavaa. Hääjuhlat olivat Rajatoimistossa. Suomen Lotta Svärd -yhdistys kustansi kaikki. Paikalla oli 84 lottaa ja neljännen armeijakunnan upseerit, joten paljonhan siellä oli väkeä. Avioliitto ei ollut pitkäikäinen, mies haavoittui vaikeasti, ja oli sotasairaalassa vähän yli kolme vuotta. Sitten hän oli vuorotellen sairaalassa ja kotona vähän yli kuuden vuoden ajan. Sitten mies menehtyi vammoihinsa. Paljakka jäi elämään ja asumaan pienen poikansa kanssa. Paljakalla oli onneksi ihana isä, joka oli aina tarvittaessa paikalla.

Paljakalla on kolme mitalia talvisodan ajoilta. Hän kuvaa, että sai ne: ”paikasta missä piti olla pikkuisen rohkea, ja mistä annettiin mitali.” Hän ei olisi mielestään niitä ansainnut, mutta lohkaisee, että ehkä ne antoivat niitä tarmostakin.

Helena Paljakka (toinen vasemmalta) lottatovereineen.

Jatkosodan aika oli aivan toinen juttu. Itä-Karjalassa oli monta sellaista paikkaa, mistä Paljakan mielestä oikeastaan tyttölapsikin mitalin ansaitsi. Äänislinnassa Suomen lotat rakennuttivat hotellin nimeltä Lottahovi. Se sijaitsi vanhassa karjalaisessa talossa, johon oli kunnostettu asuin- ja kokoustiloja sekä ravintola. Sodan jälkeen siitä kaavailtiin lottien koulutuskeskusta. Sodan aikana siellä saivat lomalle menevät ja tulevat yöpyä. Paljakka oli Lottahovin avajaisissa komennuksella, heitä oli siellä neljä Rajatoimiston iskulotta. Paikalla oli myös Lotta Svärd -järjestön pitkäaikaisin ja ehdottomasti tunnetuin puheenjohtaja Fanni Luukkonen, marsalkka Mannerheim ja paljon korkeita upseereja, jopa Paljakan kotipitäjän kenraali Sihvo.

Lottahovin avajaisissa annettiin Paljakalle ja hänen lottatoverilleen Helville mitalit. Mannerheim sanoi:

Eihän sitä passaisi katsoa, että kuka on pieni ja sievä, pitäisi antaa ansion mukaan. Mutta te Helvin kanssa olette molemmat pieniä ja sieviä ja ansaitsette ne mitalit. Olkaa ylpeitä niistä ja pitäkää ne aina esillä.

Nämä olivat Mannerheimin sanat. Lotta Svärd -järjestö ja suojeluskunnat lakkautettiin vuonna 1944.

Sota on antanut Paljakalle paljon kärsivällisyyttä; vähästä ei kannata hermostua. Hän on yrittänyt aina ottaa elämän sellaisena kuin se tulee, vaikkei se aina ole ollut kovin helppoa.

Näin jälkeinpäin ajatellen tuntuu, että kun ihminen on nuori, ei osaa pelätä. Sitä tekee mitä on tehtävä, onnistui se sitten tai ei, se on sen ajan murhe.

Paljakan sisar lähti opiskelemaan englantia Yhdysvaltoihin tammikuussa 1939, ennen talvisodan alkua. Sisar ei sen jälkeen tullut koskaan enää Suomeen, eikä nähnyt Karjalaa. Paljakka, jolla oli sodan jälkeen koti Helsingissä, monesti pyysi sisartaan katsomaan entistä kotimaataan, vaikka Karjalaa ei enää ollutkaan. Sisar vastasi, että sodasta on niin paha maku suussa, ettei hän tule. Sisar tapasi nuoren kanadansuomalaisen miehen New Yorkin suomalaisten kesäjuhliissa. Puoli vuotta tapaamisen jälkeen he menivät naimisiin ja muuttivat Montrealiin. Paljakka pyysi ja pyysi sisartaan Suomeen käymään, mutta sisar vastasi:

Tule sinä tänne, sinun on paljon helpompi tulla tänne, kun minun sinne.

Paljakka lähti Kanadaan kahdeksan kuukauden vierailuviisumilla. Sillä reissulla hän on edelleen. Paljakka ehti olla kokonaista kaksi ja puoli päivää Montrealissa, kun George Fletcher, joka tunsu Paljakan sisaren miehen, tuli liikematkallaan kylään. Vuoden päästä Paljakka meni naimisiin tämän mukavan kanadaneng-

lantilaisen miehen kanssa. George Fletcher adoptoi Paljakan pojan. He olivat naimisissa 38 vuotta, mutta kuherruskuukausi ei päättynyt koskaan. Paljakka jäi yksin, kun mies kuoli 12 vuotta sitten. Poika asuu USA:n puolella, eikä tämän amerikkalainen vaimo halua muuttaa Kanadaan. Paljakka puolestaan ei halua muuttaa Yhdysvaltoihin.

Paljakka lähti Suomesta kesäkuun alussa 1957, ja on käynyt sen jälkeen Suomessa kolme kertaa. Hän on paljon enemmän kanadalainen kuin suomalainen, varsinkaan kun Karjalaa ei ole enää. Mutta juuriltaan hän on aivan karjalainen, hän ei ole koskaan saanut juuriaan pois sieltä, eikä haluakaan saada. Hän ei ole sodan jälkeen koskaan mennyt käymään Karjalassa, koska se on Venäjän vallan alla. Mutta jos Karjala joskus tulee Suomen hallituksen alaiseksi, hän on varmasti ensimmäisten mukana lentokoneessa menossa katsomaan kotikunnaita. Hän päättää haastattelun:

Ei missään maassa maistu ahomansikat niin hyviltä kuin Karjalan kunnailta. Ne on ihan vertaansa vailla.

2.2. Karjalan evakkoja

Talvisotaa pakoon lähti myös Viipurissa vuonna 1926 syntynyt **Pentti Kiuru**. Hän oli viimeisellä luokalla kansakoulussa, kun eräänä aamuna yhdeksän nurkilla pillit rupesivat huutamaan hirveästi. Koulu oli Monrepos'n metsän laidassa, ja oppilaat juoksivat sinne. Isot venäläiset kaksimoottoriset pommikoneet punaiset tähdet siivissä pommittivat asemanseutua. Oppilaat näkivät kaiken mäen päältä. Oli ensimmäinen talvisotapäivä.

Kolme päivää myöhemmin he lähtivät marssimaan länteen. Kiurun äiti teki tyynynpäällisistä reput. Niihin laitettiin vähän vaatteita ja evästä. Ensimmäisenä päivänä käveltiin 25 kilometriä. Seuraavana päivänä perhe ajettiin jollekin kansakoululle, missä oltiin kolme neljä päivää. Sitten linja-autot veivät heidät Lappeenrantaan asemalle. Sotilasjuna vei miehiä linjoille, ja paluumatkalla se toimi evakkojunana. Kiurun perheen vaunu pudotettiin junasta pois Hämeessä Iittalan asemalla. Iittalassa he olivat työväentalolla muutaman viikon. Sitten heidät, nelisenkymmentä viipurilaista, vietiin syrjäkulmille kansakoululle. He olivat siellä kevääseen asti.

Kaikki omaisuus oli jäänyt kotiin missä isä oli talonmiehenä. Ne, jotka joutuivat lähtemään karjoineen, kärsivät enemmän kun lehmät paleltuivat tienvarteen. Kiuru kiittää evakkohommaa, se oli hyvin organisoitu. Aina oli rokkapata asemilla rautatien varsilla. Toista evakkoreissua hän ei tehnyt, koska oli silloin jo armeijassa. Veli ja vanhemmat menivät toisia teitä vuonna 1944.

Pentti Kiuru

17-vuotias Pentti Kiuru oli evakkoreisun jälkeen Antreassa Kannaksella ilma-suojelukomppaniassa. IS-komppania eli ilma-suojelukomppania oli armeijan yksikkö, joka kerättiin kirkolle pitäjän 17-vuotiaista. He etsivät kadonneita vankeja ja desantteja. Pojat olivat myös siltavartiossa. Ensiksi he saivat armeijan koulutuksen. Kiuru toteaa: ”Paljon oltiin vartiossa, mikä oli vaikeaa kun ei ollut kelloakaan!” Komppania loppui kesällä 1943, ja syksyllä Kiuru pääsi pois kotiin vähäksi aikaa. Vakinaiseen armeijaan hän joutui tammikuussa 1944 Uttiin, nyt pioneeripataljoonaan. Kun Viipurin taistelut olivat menossa, Kiurun komppania siirrettiin vähän ennen juhannusta Saimaan kanavalle.

Pentti Kiurun nuoruuskuva.

Ennen sotia puutavaraliike oli vilkasta Saimaan kanavalla. Puuta tuotiin Kallavedeltä asti Viipurin satamaan. Sodan aikana linjat olivat lähellä kanavaa, rätinä vain kuului. Kiurun komppania panosti Saimaan kanavan isot sulut Räihästä Vällin sululle asti: tuhat kiloa rotulia eli voimakasta räjähdysainetta TNT:tä. Tarkoituksena oli räjäyttää kanava, mikäli vihollinen olisi ollut tulossa Suomeen. Silloin Saimaan vedet olisivat rynnänneet alas, aiheuttaneet tulvan ja estäneet hyökkäyksen. Kanavan yläpäästä päästettiin vettä. Kiurulla oli vesimittari, ja joka puolen tunnin päästä mitattiin veden korkeus. Vesimäärä piti tietää, mikäli kanava olisi pitänyt räjäyttää. Kanava ei ollut sodan aikana käytössä, joten Venäjän ilmavoimat eivät häirinneet sitä millään tavalla. Jos kanava olisi ollut käytössä, niin sitä olisi pommitettu heti. He vartioivat kanavaa koko kesän, mutta siellä ei ollut mitään vihollistoimintaa: *”Ei me oltu mitään sankareita. Polkupyörällä ajeltiin pitkin kanavanvarsia ja partioitiin, kun ihmiset olivat evakossa!”* He olivat 18-vuotiaita. Sillatkin piti panostaa.

Saimaan kanava jäi ehjäksi, sitä ei koskaan räjäytetty.

Syksyllä 1944 Kiurun yksikkö pääsi siviiliin. Kukaan ei saanut mitaleita. Komppanian päällikkö oli luutnantti, hänestä tehtiin sitten kapteeni. Kiuru ei purkanut panoksia lähtiessään siviiliin. Porukka, joka hiljakseen peräänntyi linjoilta Kannakselta kilometrin pari päivässä, purki panokset vetäytyessään. Seuraavan vuoden lokakuussa Kiuru joutui uudelleen armeijaan. Hän oli laivastossa raivaamassa merimiinoja Suomenlahdella, aivan Viipurinlahden suulla, Suursaaren lähellä. Kesä 1946 meni miinoja raivatessa. Sotareissut kestivät yhteensä pari vuotta.

Kaupoissa ei sodan loppupuolella ollut enää juuri mitään muuta kuin "ei oota". Sodan jälkeen vallitsi pula-aika. Elintarvikkeet olivat säännösteltyjä ja ruokaa ostettiin sen mukaan, mitä ruokakortit sallivat. Lehdissäkin improvisoitiin, miten tehdään vanhasta pompasta tallukoita, eli takista kenkiä. Lamppuöljyä sai litran kuukaudessa. Kun öljy loppui, niin sitten poltettiin päreitä tai oltiin pimeässä. Kiurun evakkotalossa maaseudulla ei ollut sähköjä, tosin niitä ei ollut koko kyläsäkään. Heillä oli iso kahvimylly, jolla he jauhoivat illalla vehnänjyviä ja tekivät puuroa. Jos jotain ei ollut, se tehtiin. Äiti oli kätevä käsistään, housuissa saattoi olla kolmekin paikkaa päällekkäin. Sitteen sota loppui, ja vaatteita alkoi taas saada, mutta hitaasti. Kiurun asuessa Orimattilassa kauppoihin tuli yhtäkkiä keltaisia kaulaliinoja. Kaikki ryntäsivät niitä hakemaan. Parin päivän päästä niitä oli tanssiaisissakin: kaikilla oli keltainen kaulaliina, se oli uutta muotia. Työkaluja ei saanut mistään. Kesti kymmenen vuotta, että pystyi menemään kauppaan ostamaan mitä halusi. Ruotsista tuli paljon tavaroita.

Kun Suomi menetti Karjalan Neuvostoliitolle, karjalaisista tuli evakkoja tai pakolaisia. Suomi menetti toiseksi suurimman kaupungin Viipurin ja kymmenesosan maa-alastaan. Yli 400 000 ihmistä joutui jättämään kotinsa, ja heidät oli asutettava muualle Suomeen. Asuntopula oli hirveä. Uusia asuntoja rakennettiin, mutta ei riittävästi.

Kiuru oli kirvesmiehenä hyvällä palkalla Helsingissä. Töitä riitti, mutta hän ei saanut asuntoa. Omaisuus piti

Pentti Kiuru sotilaana.

olla matkalaukussa: *"Alivuokralaisena eli kuin koira, vaatteitakaan ei voinut ostaa, kun ei voinut pitää niitä missään!"*. Kiuru muuttikin Kanadaan vuonna 1954. Täällä hän on ollut metsätoissa. Kiuru ajatteli ensin olevansa Kanadassa pari vuotta ja menevänsä sitten takaisin Suomeen, mutta silloinkaan siellä ei vielä ollut asuntoja. Kiuru muistaa, kuinka nuoremmat suomalaiset muuttivat Kanadaan ja alkoivat ostaa autoja. Paikalliset vanhat suomalaiset eivät halunneet ostaa autoja, eivätkä oppia ajamaan. He olivat hevosmiehiä, he halusivat vain ajaa hevosilla. Kiuru tuntee nyt olevansa vähän samanlainen kuin hekin, kun ei ole tahtonut koskea tietokoneisiin.

2.3. "Nyt on sota syttynyt"

Sortavalassa 1924 syntynyt **Anna Miriam Koskinen (os. Linnakallio)** asui Salmassa, josta oli 25 kilometriä rajalle. Ajat olivat epävarmat ja koulut olivat välillä kiinni. Koulut avattiin kuitenkin pian uudelleen. Viidennen koulupäivän aamuna, marraskuun viimeisenä, eräs poika hänen luokaltaan tuli pyörällä ja kaatui koulun pihalle sanoen: *"Nyt on sota syttynyt."* Rehtori keräsi oppilaat juhlasaliin. Hän kehotti oppilaita menemään kotiin ja katsomaan, mikä on tilanne.

Miriam Koskinen meni kotiin sisarensa kanssa. Talon katolla oli ollut konekiväärivartio, joka aina aamuisin oli huudellut tytöille hyvät huomenet. Nyt partio oli lähtenyt. Rajalta päin rupesi tulemaan kansaa. Ihmisillä oli hirvittävä pakokauhu: kaikki halusivat päästä pois. Pakolaiset kerääntyivät suojeluskuntatalon eteen. Ennen Salmista lähtöä rajalta päin tuli auto. Se pysähtyi Suojeluskuntatalon eteen, ja autosta nousi kolme sotilasta. Keskimäinen heistä oli jo haavoittunut. Ei tiedetty mitä tehdä, ja sairaala oli puolen kilometrin päässä. Kaksi tervettä sotilasta lähti kävellen kuljettamaan haavoittunutta kohti sairaalaa, tukien miestä molemmilta puolilta. Miriam, silloin 15-vuotias, ei ikinä unohda, kuinka joka askeleella veri tyrskysi miehen selästä.

Sisko ja äiti olivat lähdössä evakkoon pikkuautolla. Äiti oli ensin luvannut, että Miriam jäisi kuorma-autoon, jossa heidän tavaransa olivat. Lähtijöitä oli kuitenkin niin paljon, että äiti pyysi häntä tulemaan autoon heidän kanssaan. Näin olisi yksi paikka enemmän ihmisille kuorma-autossa.

Marraskuun lopussa tie oli jo jäinen, ja auto meni ojaan. Yhden kerran auto saatiin pois ojasta, toista kertaa ei. He joutuivat tien varteen odottamaan linja-autoa. Linja-autolla matka jatkui Sortavalaan, ja sieltä junalla isän kotiin Kuokkaniemelle vähän matkan päähän Sortavalasta. Mummo totesi perillä: *"Kyllä minä olen monta kertaa teitä nähnyt kun te olette tulleet käymään, mutta en koskaan niin, että teillä kaikki tavarat on nytyissä!"* Linja-autossa kun oli kosteaa ja märkää, ja tavarat piti kääriä nyyttiin, jotta ne saatiin perille asti.

Miriam Koskisen isä oli suojeluskunnassa ja äiti lottana. Miriam itse oli kahdesti Kotkan ilmavartiotorjunnassa ottamassa vihollisviestejä vastaan. Sitten hän oli Sortavalassa seminaarissa kaksi vuotta kunnes ilmoitettiin, että sieltä täytyi lähteä. Hän jäi lottatehtäviin ottamaan vihollisviestejä radiolla vastaan. Vanhempien oli tarkoitus muuttaa Sortavalaan, missä isä oli ollut kunnansihteerinä ennen Salmiin muuttoa. Salmassa perhe asui päivälleen 13 vuotta. Isä haluttiin takaisin kunnansihteerin virkaansa Sortavalaan. Äidin ja siskonkin piti tulla, mutta kun ajat olivat niin epävakaat, he eivät koskaan tuoneet mitään tavaroitaan. He olivat vain käymässä. Miriam asui isänsä kanssa ja oli edelleen lottana. Koskinen muistaa, kuinka Sortavalassa pommitus tuli yöllä. Hän kiskoi nopeasti lottapuvun yöpaidan päälle ja meni ulos katsomaan. Pommi ei ollut pudonnut kovin kauas.

Sortavalan Seurahuoneen alakerrassa oli toimisto keskellä. Siellä oli myös pikkukoppeja. Pikkukopeissa tytöt istuivat 24 tuntia vuoronperään ottaen vas-

Anna Miriam Koskinen

taan viestejä. Viestejä ei kuitenkaan tullut niin usein kuin olisi pitänyt. Epäiltiin, että radiossa oli vikaa. Miehiä perääntyi rintamalta ja sanottiin, että nyt täällä on henkilö, joka tulee korjaamaan radion. Korjaaja saapui, ja koska pienessä kopissa oli vain tuoli, pöytä, radio alla ja papereita päällä, hän komensi Miriamia: "Menkää ulos." Miriam meni toimiston puolelle. Mies korjasi radion ja sanoi, että nyt saatte palata pikkukoppiin. Miriam meni takaisin koppiinsa istumaan ja veti oven kiinni. Mies, kersantti Suomen Ilmavoimissa, tuli hetken päästä, raotti ovea ja rupe- si kyselemään Miriamilta, kuka tämä on, ja mitä hän tekee. Mies pyysi, että koska on juuri saapunut Sortavalaan, niin voisiko Miriam näyttää hänelle kaupunkia. Miriam totesi, että kyllä

Miriam Koskisen nuoruuskuva

hän voisi, muttei hän itsekään ole täällä paljon liikkunut. Hän jatkoi, että jos mies haluaa tavata, niin voi tulla tapaamaan, hän asuu isänsä kanssa. Mies tuli, mutta isällä ja miehellä oli niin paljon juttelemista, että se ilta menikin siinä.

Siitä alkoi seurustelu, mutta Miriamilla oli vielä kaksi vuotta koulua käytävänä, eikä hän halunnut tehdä mitään suunnitelmia niin kauan kun koulu oli vielä kesken. Seurustelu jatkui. Miehellä, Sulo Matias Koskisella, oli Vaasassa radioliike. Miriam taas oli Raahessa kaksi vuotta seminaarissa ja mies tuli häntä pari kertaa tapaamaan. Jouluna 1945 he menivät kihloihin. Miriam valmistui keväällä ja sai paperit seminaarista kesäkuussa. Elokuun 4. päivänä 1946 heidät vihittiin. Elämä yhdessä oli oikein kivaa. Miriamkin oppi tekemään elektroniikkahommia.

Kanadaan pariskunta muutti vuonna 1951, jolloin heillä oli jo kaksi lasta. Nuorin syntyi Kanadassa. Muuton syynä oli itäinen naapuri. Koskiset ajattelivat, että jos sota vielä tulee, se on meno ja siksi he lähtivät kauas pois. Miehen äidin sisko asui Aberdeenissa Washingtonissa. Nuorin veli muutti myös Aberdeeniin. Kanadaan Koskiset lähtivät viideksi vuodeksi, jonka jälkeen oli tarkoitus päättää, pysytäänkö Kanadassa, muutetaan Yhdysvaltoihin vai palataan Suomeen. Viiden vuoden päästä Koskiset totesivat, että Vancouverissa on hyvä olla, ja he ottivat Kanadan kansalaisuuden. Miehellä oli radiotehdas, jossa oli 80 ihmistä töissä. Mies oli paljon mukana seuratoiminnassa. Hän kuoli syöpään. Miriam Koskinen itse oli kanadansuomalaisella lepokodilla johtajattarena viisi ja puoli vuotta.

Miriam Koskinen osaa arvostaa elämää ilman puutetta. Kun ihminen näkee kurjuuden, niin silloin oppii antamaan enemmän arvoa sille, mitä on. Raahan seminaarissa ruuasta oli hirveä pula, nälkä oli melkein ainainen vieras. Kotoa yritettiin lähettää ruokaa, mutta kun ei sitä paljon saanut mistään muualtakaan, niin ei se mitään kehuttavaa ollut.

Pikkulotan kultaiset sanat

Miriam Koskinen haluaa kertoa tässä pikkulotan kultaiset säännöt, hän kun oli kauemmin pikkulottana kuin lottana. Sortavalasta lähdön jälkeen hän kun ei ollut enää lottana vaan meni kouluun takaisin.

*Rakasta Jumalaa yli kaiken,
Rakasta sekä palvele kotiasi ja isänmaatasi,
Huomaa luonnon kauneudessa Luojan suuruus,
Kunnioita mennyttä ja usko tulevaisuuteen,
Ole hyvä suorita ilomielin velvollisuutesi,
Älä lannistu vaikeuksissa,
Ole hyvä toveri ja rehellinen ystävä,
Noudata määräyksiä, alistu kuriin ja käyttäydy moitteettomasti
Pikkulotta, elä lähimpiesi apuna, ympäristösi ilona,
Kasva kansallesi kunniaksi.*

Miriam Koskinen kertoo, että hän kävi viimeisen kerran rajan takana seminaariaikana koulutoverinsa hautajaisissa. Isän puolelta ihmiset ovat menneet Sortavalaan käymään, tuttavat myös. Miriam ei ole halunnut mennä takaisin.

Seminaariaikana Miriam oli viihdytyskiertueella Karhumäessä, tykinkantaman päässä. He esittivät sotapojille kaikenlaista mukavaa ohjelmaa. Luokalta oli mukana yksi opettaja ja aika monta tyttöä. Matkalla sinne linja-autossa oli tilaa, joten mukana oli lomalta palaavia sotilaita. Miriamin vieressä istui sotilas, joka kyseli kaikenlaisia asioita. Miriam kertoi sotilaille kuinka hänen setänsä, aktiiviupseeri, oli kaatunut jossain lähetyvillä. Sotilas sanoi: *"Minäpä voin kertoa sinulle. Minä olin justiin siinä joukossa mukana."* Setä, joka oli kapteeni, oli mennyt henkilöautolla tietä pitkin, jalkaväki taas kahden puolen tietä. Venäläiset olivat kaataneet tukkeja tien yli, niin että auton oli täytynyt pysähtyä. Venäläiset olivat avanneet tulen ja kaikki autossa matkustaneet olivat kuolleet. Setä oli vielä kiväärinperällä hakattu muodottomaksi. Hänen vaimonsa suri hirveästi, koska setää ei edes näytetty, kun hänet tuotiin pois. Vaimo suri kovasti myös sitä, että setä oli kärsinyt, kun häntä hakattiin. Setä ilmestyi vaimonsa uneen ja sanoi: *"Ei, minä olin jo kuollut kun he hakkasivat."*

Pikkulotan kultaiset
sanat:

Rakasta Jumalaa yh.
kaihen. Rakasta sekä
palvelle kotiasi ja isän-
maatasi. Huomaa
luannon kauneudessa
Luojan Seuruus.

Kunnioita menneitä ja
usko tulevaisuuteen.

Ole hyvä. Suorita ilo-
mielen velvollisuutesi.
Älä laannuta vaikeuk-
sissa. Ole hyvä toveri
ja rehellinen ystävä.

Naudota määrättyäsi,
alistu kuriin ja käytäydä
morrilleettomasti.

Pikkulotta, etä lähimpiäsi
apuna, ympäristösi ilona,
kasva kansallisi kunniaksi.

2.4. Koti Malmin lentokentän vieressä

Suojeluskunnat olivat jo 1930-luvulla aloittaneet poikatoiminnan. Yksittäisiä sotilaspoikia hankkiutui jo sodan alussa läheteiksi ja muihin avustaviin tehtäviin. Sodan aikana sensuroidut armeijan rintamakirjeenvaihtajien artikkelit, eli TK-artikkelit paljastavat, ettei ikärajan suhteen oltu turhantarkkoja. Varsinkin ilmatorjunnassa oli mukana 13–17 -vuotiaita poikia: Vartiopalvelus oli samanaista kuin aikuisten ilmatorjuntajaoksissakin. Myös nuorimmat – kolme- ja neljätoistavuotiaat – olivat tietysti vartiovelvollisia.⁷

Helsingiläisen **Ray Viljam Paynen** (s. 1926) koti oli Malmin lentokentän vieressä. Niinpä hän oli jo 13-vuotiaana sotilaspoikana lähettinä Malmin lentokentällä. Sodan syttyessä Ray joutui jättämään koulunsa kesken. Koko talvisodan ajan hän oli lähettinä, ja sai siitä mitalinkin. 17 vuotta täytettyään Ray joutui armeijaan. Hänen koulunkäyntinsä jäi sodan takia vähäiseksi.

Helsinkiä pommitettiin jatkuvasti, ja Malmin lentokenttä oli vaaravyöhykkeessä. Vieressä oli pieni joki tai puro, joka jäätty talvella. Oli myös pommisuoja. Paynelle ja hänen kavereilleen oli määrätty yövuorotkin, jolloin piti olla valmiina herättämään ihmisiä. Yöllä joutui olemaan yksin, joskus harvoin kaksin. Vuorossa oltiin neljäkin tuntia. Talvella he makasivat selällään lumihangessa ja katselivat taivaalle. Kerran venäläinen kone ammuttiin alas suoraan heidän yläpuolelleen. Venäläisiä hyppäsi pois koneesta, mutta heidän laskuvarjonsa eivät auenneet. Lentäjät tulivat suoraan alas. Tällaiset tapaukset jäivät nuorten miesten mieleen.

Kerran taas pojat olivat luistelemassa, ja venäläinen lentokone yritti laskeutua lentokentälle. Kenttä kun oli niin hyvin naamioitu, että se näytti vain avarammalta paikalta. Kun ilmatorjunta alkoi ampua, kone lähti nousuun.

Itse koti oli vain 50 metriä lentokentän reunasta. Heidän tonttinsa oli kiitoradan alapuolella, sen päässä. Tontilla oli koivupuita, jotka olivat parisen metriä korkeampia kuin kodin savupiippu. Puista olivat lehdet varisseet joka kesä, koska lentokoneet laskeutuivat niin lähelle. Kolme konetta päätyi kodin viereen. Ensimmäinen oli venäläinen kone, jonka Suomi oli saanut sotasaaliina. Se ei päässyt ilmaan, koska oli unohdettu ottaa siivekelukot pois. Kone päätyi heidän viereensä ojaan. Toisella kertaa melkein viereen päätyi pommilastissa ollut kone. Kone syttyi palamaan, mutta pommit eivät onneksi räjähtäneet. Ne olivat syvyyspommeja.

Kolmas kone räjähti aivan vieressä, ja Payne meni äitinsä kanssa kellariin. Kaikki ikkunat menivät rikki ja ovet lähtivät saranoiltaan. Hän palaa vielä tänäkin päivänä niihin hetkiin, jolloin hän nuorena katsoi taivaalle oliko kuutamo vai pilvistä. Kasvavalle nuorelle se oli ankaraa touhua.

Sodan aikana Payne oli vajaat puoli vuotta Jokelan koulutuskeskuksessa. Siellä oli harjoituksia mm. kaasunaamarien käytöstä. Jokelasta he joutuivat evakuoimaan

⁷ Pilke, Helena: *Julkaiseminen kielletty*, s. 150

Porkkalaa. Payne oli myös vapaaehtoisena ilmavoimissa. Paynen ikäluokka oli ensin nostomiehinä. Sotilasvalan jälkeen he olivat valmiita lähtöön. Sota kuitenkin loppui siten, että osa heistä joutui vielä pohjoiseen raivaamaan saksalaisten miinoja, ja osa lähti Porkkalaa evakuoimaan. Payne ei siis ollut rintamalla, mutta hänellä on rintamatunnus alokasajan ja ilmavoimien lentokenttätehtävien ansiosta.

Moskovan välirauhan mukaan Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle Petsamon alueen, ja vuokraamaan Porkkalan alueen. Tuhannet ihmiset olivat evakuoimassa Porkkalaa, sieltä evakuoitiin 8 500 henkeä. Heitä autettiin niin paljon kuin pystyttiin. Porkkalaa evakuoimassa vietiin piikkilanka-aidat, siat, elukat ja heinät. Koska oli syksy, piti satokin korjata puoliraakana. Ihmisten oli jätettävä kotinsa ja koko elämänsä sinne. Payne oli viimeisessä junassa, joka lähti Porkkalasta. Sen koommin ei sieltä enää tullut suomalaisia junia.

Hiukan sodan jälkeen Payne oli Kauhavalla Ilmasotakoulussa opiskelemassa lentokonemekaanikoksi. Heitä oli neljä kaverusta, jotka olivat ensin Luonetjärvellä. Siellä he joutuivat myös kouluttamaan alokkaita. Siihen aikaan koneita säilytettiin useissa lentohalleissa, etteivät pommituksen sattuessa kaikki koneet menisi

Ray Viljam Payne

kerralla. Joka ilta he joutuivat käymään syömässä kahden kilometrin päässä.

Payne kertoo, että sanottiin sodan loppuneen, koska Mannerheim ei halunnut lapsia rintamalle. Tosin Payneltakin kaatui samana vuonna syntyneitä kavereita. Payne pitää itseään onnekkaana, ja on tyytyväinen, kun ei joutunut rintamalle. Sota-ajan lapset ovat erilaisia. 17-vuotias nuorukainen ei ole missään mielessä valmis sotatoimiin.

Sota on elämänikuinen vaiva. Payne on huomannut, että kuumissa paikoissa olleille suomalaisille sota on ollut kohokohta heidän elämässään. Mutta se on myös ollut rasite heidän sodanjälkeiselle elämälleen. Payne nostaa hattua Suomen sotajohdolle, joka sai lopetettua sodan ennen kuin lapset joutuivat rintamalle.

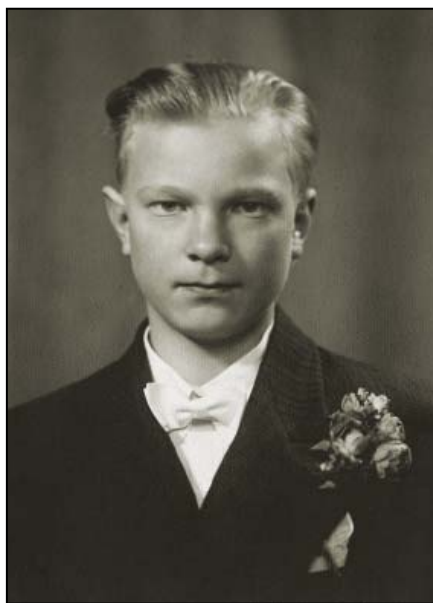
Sota vaikutti siihen, että Payne muutti pois Suomesta. Mukana oli toki myös seikkailunhalua, mutta Suomessa oli epävakaut, eikä ollut työtä. Kanada oli iso maa, jossa Payne kouluttautui levysepäksi.

Ray Payne tuli Kanadaan italialaisella aluksella vuonna 1951, matka kesti 11 päivää. Laiva oli alkujaan amerikkalaisten joukkojenkuljetusalus. Laivalla kaikki puhuivat italiaa. Aluksessa ei ollut hyttejä, kerrossängyt oli sijoitettu ruumaan. Payne oli yläpetissä. Merenkäynti oli kovaa, ja laiva meni ylös ja alas. Heidän piti sitoa itsensä lakanalla kiinni punkkaansa. Ankkuriketju löi laivan kylkeen niin, että koko laiva täräsi. Kovassa merenkäynnissä he odottivat, että laiva oli tietyssä asennossa, ja juoksivat sitten seinää pitkin laivan kattoon asti.

Ruoan valmistuksessa laivalla käytettiin paljon öljyä. Tarjottiin kanaa, joka oli Suomessa tuolloin vielä outoa. Suomalaiset söivät haarukalla ja veitsellä, jolloin kanasta ei paljoa saanut irti. 90 prosenttia matkustajista oli merikipeänä, eikä matkan aikana syöjiä ollut paljon. Laivan kannella oli narut, joista saattoi pitää kiinni, jos täytyi mennä kannelle. Lähempänä rannikkoa meri tyyntyi, ja syöjiä alkoi ilmaantua. He olivat hyvin nälkäisiä ja alkoivat syödä suomalaisten haarukalla ja veitsellä puhdistamia kananluita!

Yksi mies hyppäsi laivalta. Hän ei ollut suomalainen. Alus joutui kiertämään hukkumispaikkaa neljä tuntia. Muitakin laivoja oli paikalla, mutta miestä ei löydetty.

Laiva päätyi Halifaxiin. Sieltä matka jatkui junalla Edmontoniin. 150 kilometriä pohjoiseen Edmontonista oli Imperial Mills. Siellä oli töissä yli kaksikymmentä suomalaista, Kanadan intiaaneja ja myös jonkin verran maanviljelijöitä. Tehdas ei ollut sahamylly, vaan höylämylly, jossa höylättiin. Öisin oli pakkasta -43 astetta. Oli

Ray Paynen nuoruuskuva

Ray Payne sotilaana

kuulemma laki, jonka mukaan ulkona ei saanut olla, mikäli pakkasen laski alle -40 asteen. Lakia ei noudatettu. Saunankipeät suomalaiset rakensivat saunan, muita puhdistautumismahdollisuuksia ei ollut. Vesikin sulatettiin lumesta. Suomalaiset saivat ilmaiset puutavarat saunan rakentamista varten.

Suomalaiset työmiehet vastustivat 12 tunnin työpäiviä, varsinkin kun sen aikana oli vain yksi ruokatauko. He menivät lakkoon, muttei siitä ollut apua. Paynen matka jatkui länteen, hän asettui asumaan Vancouveriin.

2.5. Molotovín Cocktail

Pioneeripataljoonassa kapteeni Eero Kuittinen suoritti ensimmäiset polttopullojen kokeilut keväällä 1937. Idean hän sai Abessinian ja Espanjan sodista, joissa polttopulloja käytettiin menestyksellä. Talvisodassa näitä ”Molotovín cocktaileja” valmistivat teollisesti useat suomalaiset lasitehtaat.

Kehittyneempi A-pullo sisälsi 60 % kaliumkloridia, 32 % kivihiilitervaa ja 8 % nouleenia, eli helposti syttyvää hiilihydraattia. Kehitettiin myös sytytin, joka oli lasiampullissa. Tällainen sytytin oli ilmeisesti tosin harvinaisempi.

Alkuperäinen polttopullo sisälsi sekoituksen bensaa, kerosiinia, jätealkoholia ja tervaa. Sytyttämistä varten pulloon oli kiinnitetty kaksi pitkää tulitikkua, joita myös kutsuttiin myrskytikuksi tai ”bengalintikuksi”.

Kaikkiaan talvisodassa tuhottiin tai vallattiin puolet siihen osallistuneesta 3 000:sta vihollisvaunusta. Ei ole tarkkaa tietoa, kuinka monta niistä tuhottiin polttopulloilla, epäilemättä satoja.⁸

⁸ Huusko, Harri, kirjeenvaihto 13.11.2012.

Kaksi sotilasta ja polttopullot. SA-kuva.

Talvisota

Suomen ja Neuvostoliiton välillä käyty talvisota alkoi 30.11.1939 ja päättyi Moskovan rauhansopimukseen 13.3.1940. Rauhanehdot olivat Suomelle raskaat. Neuvostoliitto ei onnistunut kuitenkaan suunnitelmissaan, sillä Suomi säilytti itsenäisyytensä 105 päivää kestäneiden raskaiden taisteluiden jälkeen.

Suomen selviäminen sodasta oli lähes uskomaton sankaritarina. Raatteen tiellä, Laatokan Karjalassa ja Karjalan kannaksella suomalaiset pysäyttivät modernin puna-armeijan vähäisellä aseistuksella. Suomalaiset muun muassa keksivät panssarintorjunta-aseiden puutteessa kuuluisan Molotovin cocktailin.

Vallattu hyökkäysvaunu. SA-kuva.

SA-kuva

3.

Jatkosota

Talvisodan päätteeksi Moskovan rauhanehdot otettiin Suomessa vastaan tyrmistyneinä. Varsinkin Karjalan ja maan toiseksi suurimman kaupungin, Viipurin menetykset koettiin raskaina. Suomi halusi Neuvostoliiton vääryydellä anastamat alueet takaisin. Vain vajaat puolitoista vuotta talvisodan päättymisen jälkeen Suomi hakikin revanssia Neuvostoliitosta.

Tällä kertaa Suomi ei ollut talvisodan tapaan yksin. Suomi ja Saksa olivat jatkosodassa aseveljiä, vaikka Suomi kävi Neuvostoliittoa vastaan omaa erillissotaansa. Kun Saksa aloitti 22. kesäkuuta 1941 idänhyökkäyksensä eli operaatio Barbarossan, pommitti Neuvostoliitto kostoksi suomalaisia kohteita. Suomen valtionjohto totesi maamme olevan sodassa Neuvostoliittoa vastaan 25. kesäkuuta 1941.

3.1. Jatkosodan hyökkäysvaihe

Alvi Koverola syntyi 30. syyskuuta 1924 Karjalassa Salmissa Lunkulan saarella Vilho ja Anna Koverolan kuopuksena. Perheessä oli kahdeksan lasta, kuusi poikaa ja kaksi tyttäätä. Koverola kävi kansakoulun ja jatkoi opintojaan Jurvan ammattioppilaitoksessa. Kun vuonna 1939 talvisotaan otettiin miehiä, niin nuoria pyydettiin tekemään Lunkulan saaren kapeimpaan kohtaan linnoitustyötä. Koverolan kotipelloilta oli vain kaksi kilometriä Mantsin saaren tykistöön. Linjan tarkoitus oli, että venäläiset eivät pystyisi miehittämään tykistöpatteria. Koverolan kolme veljeä olivat siellä myös.

Alvi Koverola

Kun talvisota puhkesi, omaiset saivat vain muutaman tunnin aikaa jättää kotinsa. Heidät sijoitettiin Pohjanmaalle Jurvan pitäjän kirkonkylään, 60 kilometriä Vaasasta ja Seinäjoelta.

Liikekannallepano toteutettiin jälleen vuonna 1941. Suomessa varusteltiin väestönsuojia ja tyhjennettiin ullakoita. Ikkunoihin laitettiin pommitusten varalla sirpalesuojat. Kotinsa Karjalassa menettänyt Alvi Koverola halusi liittyä vapaaehtoisena, veli oli myös samassa komppaniassa. Jurvan rykmentti JR 58:ssa oli majuri

Taran pataljoona ja luutnantti Anttikoski oli komppanian päällikkönä, vänrikki Seppänen taas Koverolan joukkueenjohtajana. Koverola vannoi sotilasvalansa 26.6.1941 ja rykmentti muutettiin Kiteelle.

Suomalaiset olettivat, kuten venäläiset marraskuun 1939 lopulla, että edessä olisi vain muutaman viikon sotaretki. Tällä kertaa suomalaisten tarkoitus oli korjata talvisodan rauhanteossa tapahtunut vääryys, ja siirtää raja takaisin entiselle paikalleen. Ehkä edemmäskin.

Koverolan hyökkäyssota alkoi. Ensimmäiset taistelupaikat olivat Matikainen, Kaalamo, Hannukkala ja Okanmäki. Koverola muistaa kuinka hyökkäysvaiheen aikana komppania hyökkäsi Kaalamon taajamaan noin 35 kilometriä pohjoiseen Sortavalasta. Joukkue sai määräyksen, että tie pitää katkaista pari kilometriä ennen Kaalamon asemaa, etteivät venäläiset saa tuotua lisää apuvoimia. Joukkue meni tien varteen. Noin viidentoista minuutin kuluttua tiellä ajoi kymmenpyöräinen venäläisvalmisteinen joukkojenkuljetusauto. Lava oli täynnä miehiä, ja matkaa oli kolmisenkymmentä metriä. Pikakiväärimies avasi tulen, luodit osuivat ajuriin, ja kuorma-auto putosi tieltä. Koverola oli kannon takana, ja kuorma-auto tuli ihan kannon viereen. Ajuri ja hänen vieressään ollut lääkäri kuolivat molemmat. Suomalaiset eivät uskaltaneet mennä tien toiselle puolelle katsomaan, oliko joku jäänyt eloon, joten joitakin pääsi karkuun. Joukkue palasi Kaalamon asemalle, missä oli kauheat taistelut. Venäläisillä oli rautatietykit ja kaikki. Tilanne kumminkin rauhoittui ja suomalaiset olivat asemassa. Koverolan kohdalle tuli mies asetta kantaen ja huutaen:

– *Älkää ampuko, minä puhun suomea!*

Venäläiset olivat lähteneet ja mies, jonka vanhemmat nähtävästi olivat aikoinaan muuttaneet Suomesta, antautui.

Vasta 17-vuotias Koverola haavoittui Okanmäessä 1941. Hän kysyi haavoit- tuessaan:

– *Kuolenko minä?*

Pojat vastasivat:

– *Kun menet sairaalaan, valkeat sisaret sitovat haavat ja hoitavat hyvin.*

Kesti kolme päivää ennen kuin hän pääsi Tampereelle sotasairaala kymme- neen. Hänellä oli päässä, selässä ja käsivarressa sirpale. Hänellä oli kauheat säröt. Oli kesä, ja koko ruumis oli kuivuneessa veressä. Sotasairaalassa kolme sairaan- hoitajaa pesi häntä. Koverola oli nuori, arka ja ujo. Verta oli joka paikassa. Päästä ei uskallettu ottaa sirpalletta pois, koska se on niin lähellä valtahermoa. Lääkärit sanoivat, että jos hermoon sattuu jotakin, niin puoli päätä voi halvaantua. Hänellä oli päänsärkyä silloin, ja sitä on vielä tänäkin päivänä, myös pyöritystä. Koverola sanoikin, että hän vie sirpaleen kuollessaan mukanaan.

Toivuttuaan Koverola pääsi kotilomalle Jurvaan. Siellä nousi niin hirveä kuume, että Koverola houraili. Sisko lähti hakemaan pyörällä apteekista lääkkeitä, ajoi ojaan ja loukkasi vielä pahasti jalkansa. Koverolan veli oli saanut rullarevolverin sotasaa-

liiksi talvisodassa, se oli heillä kotona. Koverola meni sirpale päässä, side sen päällä, käsi kantositeessä, sotilaspuku päällä ja revolveri vyöllä kahvilaan. Kaikki ihmiset nousivat seisomaan ja tulivat kyselemään. Rintamalla olivat heidän miehensä, poikansa ja vaimonsa, ja he halusivat kuulla tietoja. Sodan aikana kun ei saanut tietoa tapahtumista. Kadulla kävellessäkin ihmiset kunnioittivat haavoittuneita niin paljon, että ihan tekivät tilaa.

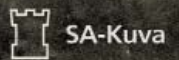
Sitten Koverola lähti Seinäjoelle lääkärintarkastukseen. Lääkäri toteusi, että Kannaksella tarvitaan miehiä ja lähetti Koverolan Kannakselle, vaikka tämä ei ollut vielä edes niin terve. Koverolan saapuessa armeija oli jo Kivennavalla, ja pojat tervehtivät häntä sanoen:

– Elossahan sinä olet!

Asemasodan aikana Koverola oli Venäjän puolella, missä tehtiin linnoitustyötä ja korsuja. Sitten alle 18-vuotiaat vapautettiin palveluksesta ja Koverola pääsi siviiliin. Mutta muutaman kuukauden kuluttua Koverola oli kutsunnoissa. Hän sai 29.9.1942 käskyn Kuopioon. Kahden viikon päästä vapaaehtoiset lähetettiin Lempäälään Laguksen panssaridivisioonaan. Lempäälästä heidät siirrettiin Kontupohjaan, josta alkoi kova koulutus. Sitten Koverola määrättiin lääkintäkouluun Lahden Hennalaan.

Lääkintäkoulun jälkeen Alvi Koverola ylennettiin lääkintäaliupseeriksi. Hän meni takaisin Kontupohjaan, ja sieltä tuli siirto Kannakselle. Hänet kutsuttiin salaiseen Savujoukkue 7:ään. Se oli lähitorjuntajoukkue. Iltalomallekaan mennessä ei saanut kertoa mitään, ettei asia tulisi venäläisten tietoon. Joukkueella oli savunheittimet, panssarinyrkit ja panssarikauhut. Nyrkithän tulivat Saksasta ja olivat ihan ensimmäiset. Kun taistelut alkoivat vuonna 1944, Koverola joutui Kivennavan ja Valkeasaaren kautta Tali-Ihantalaan, missä taistelut olivat ihan kauheat: kaatuneita oli paljon molemmin puolin, samoin haavoittuneita. Savua taisteluissa oli niin paljon, ettei mitään nähnyt. Tykistön pauhu taas oli niin kova, ettei mitään kuullut. Maa vain jyrisi ja puut kaatuivat. Suomalaisia kaatui yli 2 000, venäläisiä yli 6 000. Arvioiden mukaan 15 kilometrin alueella oli 40 000 suomalaista, venäläisiä vastaavasti 150 000.

Saksalaiset tulivat Suomeen kesällä 1941 ja ottivat rintamavastuun Pohjois-Suomesta. Saksalaiset eivät pärjänneet Suomen korpiolosuhteissa. Venäläiset puolestaan olivat ottaneet oppia talvisodasta; suomalaisilla oli vastassa huomattavasti paremmin valmistautunut puna-armeija. SA-kuva.

Koverola siirrettiin Vuosalmelle, ja sitten tulikin rauha Venäjän kanssa. Saksalaisia oli tietojen mukaan Pohjois-Suomessa yli 200 000. Siellä oli nikkeli-kaivos, jonka malmi meni Saksaan. Saksalaisilla oli valtavat varastot aseita, pommeja, miinoja ja muita räjähdysaineita. Rauhansopimuksessa määrättiin, että saksalaiset on ajettava pois Suomesta. Laguksen divisioonaa siirrettiin pohjoiseen, Muhokselle, josta siirryttiin pikkuhiljaa Rovaniemelle ja Sodankylään. Saksalaiset tuhosivat talot ja miinoittivat kaikki paikat. Matka jatkui Laanilaan ja Kaunispäälle.

Sitten tuli määräys, jonka mukaan vanhemmat ikäluokat paitsi 1924 syntyneet upseerit ja aliupseerit jäivät, muut pääsivät siviiliin. Koverola sai komennuksen pataljoona kakkosen joukkosidontapaikalle (JSP) vääpelin tehtäviin. Pataljoonaan kuuluu noin 900 miestä, mutta jäljellä oli enää ehkä noin vain 700. Koverola otti siis osaa taisteluihin. Kun haavoittuneita kannettiin jonossa, lääkäri antoi ohjeet, mitä heille piti tehdä. Sitten lääkärikin joutui lähtemään, joten Koverola oli yksin: hänen piti kertoa, miten sidotaan. Vastuu oli hirveä, haavoittuneita tuli, eikä asiaa auttanut, että tiet ja sillat olivat poikki.

Muutaman päivän päästä saapui uusi lääkäri kenttäsairaalaan, mutta hän ei ollut koskaan ollut missään tilanteissa. Hän kysyi aina:

– *Alvi, miten me nyt tehdään?*

Matka jatkui Ivaloon, Inariin ja Kaamaselle. He tulivat takaisin kun saksalaiset olivat lähteneet. Vaatteita ei ollut saanut vaihtaa koko aikana, kolmeen neljään kuukauteen, ei edes alusvaatteita. Täitä oli kaikissa, ja Inariin tehtiin täisauna.

Pataljoonan piti lähteä takaisin etelään, Rovaniemelle. Tuli kuitenkin talvi ja Kaunispään tunturissa jäätä ja lunta oli jo niin paljon, että komppanian piti vetää autoja köysillä. Saksalaiset käyttivät ankkuroituja eli hyökkäysvaunumii-
noja, mikä tarkoitti sitä, että ensimmäisen miinan alla olikin toinen. Suomalaiset miinanraivaajat aukaisivat ensimmäisen miinan, mutteivät tienneet, että sen alla oli toinenkin. Koverolakin näki tällaisen tapauksen ihan vähän matkan päästä: kuinka miehestä, joka räjähti, jäi vain sormen kokoisia kappaleita. Lähellä Sodankylää taas JSP:n teltan vieressä oli toinen teltta, jonka edessä nuori poika hakkasi polttopuita. Alla oli ankkuroitu hv-miina, ja kun se räjähti, niin koko teltta repesi.

Jouluna 1944 Koverola saapui Rovaniemelle. Pataljoona siirrettiin Tervolan kirkonkylään. JSP sijoitettiin suureen maalaistaloon, jonka omistivat Kaiharjun veljekset. Sairastupa oli naapurissa. Koverolalla oli yhdeksän lähettiä, jotka sitten hakivat maitoa maalaistalosta, siellä kun oli lehmiiä. Lähetit kertoivat, että talossa on kaunis tyttö, joka lähtee seuraavana päivänä Kemiin, sinne oli heiltä matkaa 45 kilometriä. Koverola kysyi kauniilta tytöltä, voisiko tämä ottaa Koverolan rikoontuneen kellon Kemiin korjattavaksi. Tyttö, Inkeri, otti kellon ja toi sen sitten korjattuna takaisin. Kahden vuoden päästä, 22. joulukuuta 1946, Alvi ja Inkeri vihittiin Tervolassa. Koverola kutsuu vaimoaan Inkeriä sotasaaliikseen.

Koverola on kiitollinen Jumalalle, että säilyi hengissä. Joka päivä on arvokas ja kallis. Karjalaisena Koverola menetti kotiseutunsa ja joutui elämään uudella paikkakunnalla. Koti oli mennyt, ja oli vaikea saada asumislupaa kaupunkiin. Nuori aviopari halusi nähdä maailmaa. Kanadaan lähti silloin paljon nuoria. He kirjoittivat takaisin Suomeen ja kertoivat millaista Kanadassa oli. Koverolat lähtivät kokeilemaan Kanadaa vuonna 1951. He asettuivat Ontarioon: ensin Londoniin, sitten Torontoon ja lopuksi Thunder Bayhin. Vuonna 1953 Koverolat muuttivat länsirannikolle Vancouveriin. Kaksi tytärtä on syntynyt Kanadassa. Lapsenlapsia parilla on kolme.

Kanadassa Alvi Koverola työskenteli rakentajana. Vuonna 1956 hän alkoi rakentaa taloja. Alvi Koverola rakensi kaikkiaan 16 taloa, ennen kuin perusti oman yrityksen, *Citation Cabinets* (1972–1990), jossa valmistettiin keittiökaappeja.

Toinen Koverolan sisarista elää yhä ja hän on täyttänyt kunnioitettavat sata vuotta. Koverolat pitävät yhteyttä Suomen sukulaisiin ja varsinkin Maija-siskoon. Alvi Koverola on myös käynyt Suomessa Veteraaniliiton järjestämällä kuntoutuslomilla.

Alvi Koverola ja Tervolan tyttö Inkeri Koverola

Koverola arvostaa kallisarvoista itsenäisyyttä, niin Suomessa kuin Kanadasakin: *"Omalta kohdaltani sodassa haavoittuneena veteraanina osaan arvostaa kallisarvoista itsenäisyyttä niin Suomessa kuin uudessa kotimaassani. Suurimman kiitoksen kuitenkin synnyinmaani itsenäisyydestä annan Jumalalle, hänen rakkautestaan maatani ja sen kansalaisia kohtaan. Ilman hänen armoanhan mikään ei ole mahdollista."*

3.2. Panssarilaiva Ilmarisen uppoaminen

Tenho Mikko Rautiainen syntyi maailman kolmannella navalla, eli Kannaksen Kivennavalla 13. lokakuuta 1922. Talvisodan aikana 17-vuotias Mikko Rautiainen jäi kotiinsa Karjalaan. Kaikki muut olivat lähteneet, koti oli tyhjä. Äiti ja veljet olivat jo evakossa. Mutta Rautiainen oli nuori, eikä hän välittänyt, joten hän jäi. Lähellä oli öljytehdas, jota johti saksalainen. Venäläiset yrittivät tuhota tehdasta palopommeilla ja pienillä räjähdyspommeilla. Rautiainen sammutteli lapiolla ja hiekalla ratapenkasta palopommeja, ja sai urheudesta talvisodan muistomitalin.

Helmikuun lopussa Rautiaisenkin oli lähdeittävä. Enää ei ollut syötävää, eikä mikään liikenne kulkenut. Niinpä Rautiainen ja hänen kaverinsa Reino Räsänen alkoivat kävellä. Sinä vuonna oli paljon lunta, ja miehet kävelivät runsaassa lumessa ja 40 asteen pakkasessa Tienhaarasta Kouvolaan asti. Matka jatkui junalla Hämeeseen, missä Mikko oli töissä maatilalla. Talvisodan loputtua Rautiaisen perhe etsi häntä Punaisen Ristin kautta, vaikka Lappeenrannassa vanhemmat olivat nähneet sankarihaudan, jonka laatassa luki ”*Tenho Mikko Rautiainen, syntynyt Kivennavalla*”. Rautiainen on itsekin käynyt katsomassa tätä hautaa, eikä hän tänäkään päivänä tiedä, oliko kyseessä samanniminen henkilö, vai haudattiinko joku väärällä nimellä.

Rautiainen, kasarmialueella kasvanut aseteknikon poika, aloitti varsinaisen sotilasuransa vuonna 1940 menemällä vapaaehtoisena laivastoasemalle Turkuun. Alokasaika vietettiin Heikkilässä, ja vuoden lopulla seurasi siirto laivoille. Rautiainen koulutettiin tulenjohto-, etäisyysmittaus- ja korjausasantajatehtäviin. 1930-luvun alussa oli rakennettu kaksi panssarilaivaa: Ilmarinen ja Väinämöinen. Ne edustivat aikansa moderneinta tekniikkaa. Molemmissa laivoissa oli sodan aikana noin 400 hengen miehistö. Laivat olivat yli 90-metrisiä.

Rautiainen mainitsee, että siihen aikaan Väinämöinen ja sisarlaiva Ilmarinen kuuluivat maailman vahvimmin varustettujen laivojen joukkoon. Rautiainen oli panssarilaiva Väinämöisen komentosillalla kersantti Lappalaisen kanssa. Olipa Rautiainen upseerimessissä kokkinakin, paistellen piirakoita ja pullia.

Järkyttävimpänä Rautiaisen mieleen on jäänyt kun Väinämöinen ja sen sisarlaiva Ilmarinen lähtivät Operaatio Nordwindiin. Hämäysoperaation tarkoituksena oli saada venäläiset uskomaan Saksan aikovan nousta maihin Hiidenmaan ja Saarenmaan saarille. Syyskuun 13. päivänä 1941 laivat ajoivat miinakentässä. Laivojen miinanraivaimet eli paravaanit, aluksen omasuojeluun tarkoitetut miinanraivauslaitteet, haravoivat miinoja. Paravaanissa oli leikkurit sivussa, joten jos miina osui paravaaniin, leikkurit leikkasivat miinan pohjaan ankkuroivan kettingin, ja miina nousi ylös pintaan.

Ilmarinen oli edessä, ja vajaan kilometrin päässä seurasi Väinämöinen. Laivat kaarsivat jo paluumatkalle, mutta Ilmarisen paravaaniin oli tarttunut miina. Miinan ankkurikettinki oli ilmeisesti liian vahva Ilmarisen paravaanille, joten miina jäi

Tenho Mikko Rautiainen

kiinni siihen. Poispäin kaartavan Ilmarisen paine aiheutti sen, että sarvimiina osui laivan kylkeen ja räjähti.

Väinämöisen viestisillalla seisoivat kameran ja kiikarin kanssa sotilasvirkailija Vilho Heinämies, laivaston rintamakirjeenvaihtaja. Hän kirjoitti julkaistavaksi tarkoitetun jutun:

On jo täysin pimeä. Paljaalla silmällä saattaa Ilmarisen erottaa vain vaivoin... Katson juuri kiikarilla Ilmarista. Se kääntyy hieman oikealle. Samassa sen vasemmalla sivulla näkyy valtava leimahdus... Ilmarinen kallistuu. Miina! Väinämöinen kääntyy oikealle. Näen Ilmarisen kallistuvan yhä enemmän. Märssy vaipuu aaltoja kohden... Se vaipuu, vaipuu, vaipuu. Nyt on märssy jo veden pinnalla. Mutta se ei pysähdy siihenkään, vaan painuu edelleen kunnes laivan

*pohja on ylhäällä. Väinämöiseltä lähetetään vartiomoottoriveneille määräys ryhtyä heti pelastustöihin. Väinämöinen ei voi lähteä apuun. Sen täytyy väistyä, sillä haaksirikkoisen koneet käyvät viime tinkaan asti ja se voisi tulla päälle.*¹

Seitsemässä minuutissa kaikki oli ohi. Ilmarinen painui pohjaan, 106 metrin syvyyteen. Sota-ajan yli neljänsadan miehistöstä vain 127 pelastui. Loput menivät Ilmarisen mukana. Veteraanimme Mike Rautiainen ei ainoastaan joutunut todistamaan Ilmarisen uppoamista. Hän ei myöskään voinut kertoa siitä. Koko tragediasta ei kirjoitettu suomalaisissa lehdissä syksyllä 1941 sanaakaan, eikä onnettomuudessa hukkuneiden miesten kuolinilmoitukseen saanut vielä kahden vuodenkaan kuluttua laittaa Ilmarisen nimeä eikä tuhoutumispäivää.²

Väinämöisen neljällä raskaalla tykillä ammuttiin kymmenen tuuman kranaatteja Hankoniemeen öisin, kunnes venäläiset saatiin lähtemään. Myös venäläiset pommittivat kovasti. Rautiainen oli Väinämöisen takimmaisessa taistelutornissa korjausasantajana, ja isoja pommin sirpaleita lensi luukusta sisälle. Mikäli sirpaleet olisivat tulleet kahta tuumaa alemmaksi, Rautiainen olisi menettänyt päänsä tai ainakin osan siitä. Sen sijaan sirpaleet osuivat tulenjohtokeskuksen sähköjohtoihin, tehden laivan torjuntakyvyttömäksi.

Rautiainen pysyi laivastossa ja Väinämöisellä vuoteen 1944 asti. Sitten hän halusi aktiivisempaan toimintaan ja anoi siirtoa. Se tarkoitti, että mies tuli maa-

Mike Rautiaisen nuoruuskuva

¹ Pilke, Helena, *Julkaiseminen kielletty*, s. 78, 79

² Pilke, Helena, *Julkaiseminen kielletty*, s. 80

voimista hänen tilalleen laivalle, ja hän itse siirtyi maavoimiin Kannakselle. Siirto tapahtui 10. kesäkuuta 1944, eli juuri venäläisten suurhyökkäyksen aikoihin. Kannas murtui ja Rautiainen joutui Viipurin HTK:hon eli henkilötäydennyskeskukseen. Viipurista hänet määrättiin keskuksen arkistoja siirtämään Lappeenrantaan. Lappeenrannassa kävi kapteeni värväämässä kaukopartiomiehiä, ja Rautiainen yritti päästä mukaan. HTK:n päällikkö kuitenkin tyrmäsi hankkeen: *"Rautiainen ei lähde mihinkään!"* Sota alkoi olla loppuillaan ja Rautiainen joutui Ihantalaan yhdeksänteen erilliseen panssarintorjuntaprikaatiin kauhuampujaksi. Siellä hän oli sodan loppuun asti. Välirauhan tultua Rautiainen siirrettiin Lappeenrannan yläpuolelle, kunnes valvontakomissio totesi, että rajan pinnassa oli liikaa miehiä. Siten nuorimmat eli alle 22-vuotiaat kotiutettiin. Rautiainen pääsi ainoana siviiliin lokakuun viimeisenä päivänä. Muu porukka lähti junalla Lapin sotaan ajamaan saksalaisia pois maasta. Rautiainen sotareissuun oli kulunut neljä vuotta ja kolme kuukautta.

Mike Rautiainen on juuri vastaanottanut kunniamerkin presidentti Tarja Haloselta. Heidän välissään on veteraani Eero Kajaan.

Sota ei sinänsä vaikuttanut siihen, että Rautiainen muutti pois Suomesta. Pikemminkin siihen vaikutti kotimaan huono työllisyystilanne. Hänellä oli Lappeenrannassa maalausliike kahden veljensä kanssa. Se, että hän joutui kaksi kertaa lähtemään pois Kannakselta jätti häneen mustalaisveren, joka veti muualle. Ei vilkas karjalainen muutenkaan halunnut olla paikoillaan. Kanada valikoitui muuttomaaksi, koska äidin sisko asui jo Kanadassa. Puoliso ja kuusi kuukautta vanha tytär seurasivat 30-vuotiasta Rautiaista muutossa mukana. Kanadassa on ollut hyvä asua.

Helmikuussa 2010 Rautiainen vastaanotti Vancouverin Olympialaisten aikaan kunniamerkin presidentti Tarja Haloselta.

Rautiainen kuvaa itseään välittömäksi ihmiseksi, joka ei ole ottanut asioita liian vakavasti. Ei ainakaan tähän mennessä, vaikka ehkä sekin päivä vielä tulee. Isänmaallisena ihmisenä hän toteaa, että omaa maata on puolustettava. Mutta sota ei ole miellyttävää, ja jokin muu keino tulisi löytyä konfliktien selvittämiseen. Suulas hän on mielestään myös, liiankin suulas, mutta silti kaikista sotamuistoistaan hän ei halua puhua.

Koti-Karjala on yhä mielessä, vaikka hän joutui lähtemään sieltä seitsemäntoistavuotiaana:

- Jos ois vielä niin paljon nuorempi, että ois mahdollista sinne Karjalaan. Mutta se on mahdottomuus enää. Eikä meikäläisestä enää ole menijäksi kuitenkaan.

- Karjala, joo se on aina liki mitä on elämää ollut. Parhaat ajat ovat olleet siellä.

3.3. Onnellinen pikkusisko

Mirjam Hellen Kallio syntyi vuonna 1920 Seinäjoella. Kallio mainitsee, että olisi kansakoulussa ollessaan halunnut liittyä Lotta-järjestöön. Hänen äidinpuoliset isovanhempansa, joiden kanssa hän asui nelivuotiaasta kolmetoistavuotiaaksi, eivät kuitenkaan poliittisista syistä antaneet hänen liittyä.

Kallio siirtyi Helsinkiin, ja hän oli töissä Punaisen Ristin sairaalassa pikkusiskona. Pikkusiskoja oli noin kolmetuhatta. Kallio tuli pikkusiskoksi Risto Rytin tyttären tilalle, hänellä oli vastuullinen työ yksityisosastolla. Mannerheimin sisarkin oli ollut töissä samalla osastolla, ja Kallio ehti näkemään hänet. Kallio oli hyvin onnellinen pikkusisko, vaikka olikin sota.

Kun Helsingissä tuli hälytys – mihin aikaan tahansa – niin piti laittaa univormu heti päälle ja mennä juoksujalkaa suoraan Punaisen Ristin sairaalaan. Kranaatit vinkuivat ja matkalla joutui heittäytymään maahan, niin kuin heitä neuvottiin. Univormu likaantui, mutta se ei haitannut. Kallio muistaa, kuinka hänkin heittäytyi maahan, kun kranaatit lensivät ympärillä.

Mirjam Hellen Kallio

Simo Brofeldt, kirurgi, lääkintäeversti ja Mannerheim-ristin ritari, oli Suomen Punaisen Ristin sairaalatoimikunnan sihteeri. Marsalkka Mannerheim oli toimikunnan puheenjohtaja. Mannerheim ja Brofeldt olivat Punaisen Ristin Pikkusisar-järjestön perustajajäseniä. Lokakuussa 1942 Brofeldt oli kuolemaisillaan yksityisosastolla. Mannerheim saapui katsomaan työtoveriaan, jolla oli vain päiviä jäljellä. Kallio oli juuri tullut työhön yksityisosastolle, kello oli kahdeksan illalla. Kallio näki, kuinka herrasmies koputti Brofeldtin oveen. Kallio kielsi herrasmiestä: *"Anteeksi, siitä ovesta ei saa mennä sisään. Olen juuri menossa, minä sanon hoitajalle, että hän tulee teidän kanssanne, koska sinne ei saa mennä yksin."* Herrasmies vähän liikautti jalkaansa, muttei sanonut mitään. Kallio jatkoi töitään.

Ovesta ei saanut mennä yksin, ilman hoitajaa, eikä Kallio tiennyt, että herrasmies, jota hän puhutteli, oli Mannerheim. Kun Kalliolle selvisi, ketä hän oli kieltänyt menemästä ovesta, se oli hänelle kamala isku. Mutta hoitaja kiitteli Kalliota: *"Sinähän teit niin kuin sinun pitikin tehdä, sinähän teit tehtäväsi. Kukaan ei saa mennä Brofeldtin huoneeseen ilman hoitajaa."* Kolmen päivän kuluttua Brofeldt kuoli. Tämä on Kalliolle hyvin erityinen ja kallisarvoinen muisto.

Kallio oli myös kulkutautisairaalan hoitaja siviilissä. Hänen elämänsä on ollut rikasta ja hyvää. Siihen on kuulunut paljon kärsimystä ja paljon iloa. Kallio on kirjoittanut kirjan *"Elämän monet kasvot."* Kallio meni myöhemmin naimisiin koulutoverinsa, ison talon ainoan pojan kanssa. He ottivat karjalan siirtolaisina kymmenhenkisen perheen, heillä kun oli suuri talo. Avioeron jälkeen Kallio muutti Kanadaan. Sota ei siis vaikuttanut siihen, että hän muutti pois Suomesta, enemmänkin yksityisasiat. Kallion oli tarkoitus mennä nuorena lähetystyöhön, hän kävi kurssejakin sitä varten. Hänellä oli englannin taito jo jonkin verran opiskeltuna, koska hän oli ollut aikeissa mennä Ambomaahan. Sota muutti kaiken. Kanadaan Kallio tuli, koska hän ei halunnut mennä Yhdysvaltoihin. Kanadassa oli myös ilmainen kurssi, ja hän pääsi heti töihin sairaalaan. Thunder Bayssa Kallio hoiti vauvoja, jotka tulivat suoraan synnytyslaitokselta. Vauvat menivät adoptoitavaksi kahden kuukauden ikäisenä. Kalliolla oli kaikenikäisiä lapsia. Poika, joka tuli 11-vuotiaana ja joka on nyt sairaanhoitaja, on tuottanut paljon iloa. Kallio myös adoptoi tytön muutaman viikon ikäisenä. Tytöstä oli paljon iloa, mutta myös murhetta perinnöllisen sairauden vuoksi.

Kallio sanoo, että sota ei kuulu sivistykseen. Muutenkin voi asioita ratkaista. Sota-aika Suomessa oli hirveää. Sota on opettanut Kalliota sulattamaan paljon enemmän kuin mitä tavallinen ihminen, joka ei ole nähnyt sotaa. Se on muovannut häntä ymmärtämään niin paljon surkeutta.

Mirjam Hellen Kallio pikkusiskona

Apusisar sairaalatyössä.

Suomen S.P.R:n pääsairaalassa

3.4. Naisena armeijassa

Kaija Maria Kalevala syntyi Hämeenlinnassa maaliskuun 24. päivänä 1924. Hän oli sodan aikana monessa paikassa: Tampereella, Hämeenlinnassa, Joutsenossa, Helsingissä ja lähellä rintamalinjoja. Hänen tehtävänsä oli ajaa armeijan kuorma-autoilla tykkejä rajalle Tampereen tykkikorjaamolta ja rajalta rikkinäiset tykit takaisin korjaamolle. Kaija Kalevala ajoi myös muonaa rajalle sotilaille ja muulle henkilökunnalle.

Kaijan tehtäviin kuului myös ajaa halkoja korsuihin. Halkopinot oli pinottu metsään, ja ne piti hakea kolmen tonnin kuorma-autolla. Talvella kantoja ei nähnyt lumen alta. Niinpä jos etupyörä sattui menemään kannon yli, niin huonosti lastattu kuorma saattoi hajota. Kalevala joutui lastaamaan halot uudelleen yksinään ja köyttämään ne tiukasti kiinni. Sitten hän jatkoi matkaansa uudelleen rajalle.

Halot eivät olleet ainoat huonosti köytetyt kuormat. Kerran vapaaehtoiset ja reserviläiset ajoivat viittä kuutta kuorma-autoa Tampereen tykkikorjaamolta. Lavalla oli puupyörätykki, perässä vedettiin kumipyörätykkiä. Sattui niin, että pakkasella puupyörätykin alla olevat rautalevyt tulivat liukkaaksi ja jäisiksi, eikä tykkiä ollut tykkikorjaamolla köytetty tarpeeksi hyvin kiinni. Tykki meni lavan läpi takapyörien päälle ja jäi jumiin. Vastaa tuli kersantti 12 sotilaan kanssa. He näkivät Kalevalan yksin lavalla, nostivat tykin ja sitoivat sen hyvin kiinni. Kalevala käänsi auton takaisin Tampereelle ja vaihtoi autoa. Samat tykit lastattiin toiseen autoon, ja matka jatkui taas rajalle.

Kalevalan armeijan ajokortin kulmat kuluivat pyöreiksi, koska sitä piti aina ottaa taskusta pois. Ei uskottu, että 17-vuotias tyttö voisi laillisesti ajaa armeijan kuorma-autoa. Kalevalan isä, joka oli rintamalla, oli sanonut, etteivät naiset aja autoa, eikä ollut päästänyt tytärtään autokouluun. Niinpä Kalevala opetteli itse ajamaan autoa. Hän kysyi aina kuskeilta kysymyksiä: miten tämä ja tuo toimii. Hän kysyi moottoreista, ajonikseistä ja -taidoista. Kaija osti ajo-opetuskirjan, luki sitä ja tosiaan oppi itse ajamaan. Kalevalan täytyi kuitenkin saada siviilikortti ennen kuin hän saisi armeijan ajokortin. Hän meni ajotestiin, missä hänen aikeensa tyrmättiin täysin:

- *Emme ota sinua, eiväthän tytöt aja autoa.*
- *Haluan jonkinlaisen paperin, että saan armeijan ajokortin, pyysi Kalevala.*
- *Naiset eivät aja autoa.*

- *Minä en lähde tästä toimistosta pois ennen kuin joku ajattaa minut ja saan jonkinlaisen paperin!* vaati Kalevala. Hän ei ollut siihen mennessä ajanut yhtäkään autoa, vain vähäsen moottoripyörää.

- *Ota tuo räpäle nyt testiin, autokoulun omistaja määräsi ajo-opettajaa.*

Kalevala ja opettaja lähtivät ajamaan testiä. Kun he tulivat takaisin testistä, opettaja totesi autokoulun omistajalle:

- *Tyttö läpäs.*

Kaija Maria Kalevala

Kalevalan ajokortti.

– Ei! Miten hän voi läpäistä, kun ei ole käynyt autokouluakaan? Anna minulle ne avaimet, mennään ajamaan, sanoi omistaja vieden Kalevalan uudelleen testiin. Kalevala läpäisi jälleen. Kun he tulivat takaisin, omistaja oli niin vihainen, että paiskoi ja räiski papereita ja kyniä, mutta kirjoitti todistuksen.

Kaija Kalevala meni todistuksen kanssa armeijan etappipaikkaan ja sai ajokortin henkilöautoa varten. Kalevala ajoi upseereja paikasta toiseen. Kalevala ei tykännyt ajosta yhtään, koska upseerit katsoivat häntä vähän kieroon. Eräänä aamuna oli sitten yksi kuorma-auto, joka seisoj tyhjänä ilman kuljettajaa. Kalevala kysyi, ”enkö minä saisi tuon ajokiksi”. Hän pyysi ja pyysi, ja saikin aluksi ajaa vain lähimatkoja: toimistopapereita ja kaikkea mitä lotat tarvitsivat keittiöön. Sitten Kalevala sai kuorma-auton omalle nimelleen, ja ajokorttiin täytyi lisätä ’kuorma-auto’. Hänet laitettiin viiden kuuden auton kolonnaan. He ajoivat Joutsenoon ja Lappeenrantaan Tampereelta. Tavarana oli usein halkoja rajan lähellä oleviin korsuihin.

Kalevala oli kirjeenvaihdossa isänsä kanssa, muttei uskaltanut hiiskahtaakaan ajamisestaan, ettei isä suuttuisi.

Suomessa oli siihen aikaan kapeilla maanteillä levennyksiä siellä sun täällä, jotta isommat autot ja tankit pääsisivät ohi. Kerran Kalevalalle tuli hätä, ja hänen piti pysäyttää kuorma-autonsa levennykselle ja mennä asioille puskaan. Kun hän

tuli takaisin ja astui takaisin ohjaamoon, maantien toisella puolella oli desantti. Desantti nousi pensaan taakaa, ja Kalevala etsi kivääriään, mutta se oli otettu pois, olihan kyseessä naisen auto. Kalevalalla oli toki pistooli, mutta desantti, joka oli Suomen armeijan puvussa, kumminkin katosi takaisin pensaan taakse. Kalevala hyppäsi penkille, pisti vaihdetta niskaan ja meni niin lujaa kuin ikinä pystyi. Hänen piti saada muut kiinni. Muut olivatkin pysähtyneet muutamien kilometrien päähän odottamaan. Ajajat katsoivat aina peileistä, että kaikki olivat mukana. Ajajat myös kilpailivat siitä, kuka oli ensimmäiseksi etappipaikalla. Heitettiin vaihdetta toisen päälle ja ei-kenenkään maalla ajettiin kuin kilparadalla. Siellähän ei ollut siviilejä ollenkaan, joskus vain tankki tuli vastaan. Toiset kuljettajat alkoivat luottaa Kalevalaan ja heistä tuli kavereita.

Nuori Kaija Kalevala

Kalevala joutui ajamaan myös kaatuneita sotilaita, ruumisarkut olivat vanerista tehtyjä laatikoita. Kalevalan piti pysäyttää auto ja mennä ylös lavalle täyttämään puupönttö kun puut loppuivat. Arkut olivat lavalla siten, ettei puukaasupönttöä päässyt täyttämään kävelemättä arkkujen päällä. Hänellä on tästä vieläkin paha mieli. Kun Kalevala sitten ajoi pitkin Torkkelinkatua vaaleat arkut kyydissään, niin lotat kirkuivat: *Ruumiit menee!* Kalevala muistaa myös, kuinka pommi putosi sen rakennuksen päälle, jonka edessä hänen kuorma-autonsa oli parkissa. Kalevala oli mennyt pommisuojaan kivitalon ulko-oven kaarteeseen, koska se näytti vahvemmalta kuin auto. Pommi putosi toiselle puolelle rakennusta.

Kalevala näki kerran myös autostaan, kuinka venäläiset pommikoneet olivat tulossa. Oltiin niin tasaisessa paikassa, ettei päässyt kivenkään taakse piiloon. Kaijalla ei ollut muuta paikkaa mennä kuin auton moottorin alle. Lentokoneet ampuivat, muttei sattunut monta kuulaa sillä kertaa. Tosin vasen jalka jäi auton ulkopuolelle ja luoti rikkoi ihon. Eräs kuljettaja sai koko auton luoteja täyteen. Kuorma-auto oli sitten huollettavana tankkikorjaamon etappipaikalla. Kalevala, aina kiinnostunut moottoriajoneuvoista, yritti päästä kokeilemaan tankkia. Hän pääsikin panssarivaunun sisään ja olisi halunnut ajaa. Juuri silloin tuli kuitenkin lähtö, eikä ajo onnistunut.

Ilmailukoulussakin Kalevala oli. Koulukonetta lentäessään hän näki siiven alhaalla ja nosti koulukoneen ylös. Opettaja kysyi, että mitä sinä nyt teet. Sitten opettajakin näki toisen koneen siiven, ja että yhtenajo oli lähellä. Kalevalan koneessa kyllä oli ikkuna katossa, mutta toisessa koneessa ei. Niinpä he eivät nähneet, että Kalevalan kone oli yläpuolella.

Kerran taas tuli myöhäinen yö ja piti yöpyä korsuissa. Ei tiedetty mihin Kalevala olisi laitettu nukkumaan. Hän ei voinut nukkua missä miehet nukkuivat. Hänet laitettiin konttorin tapaiseen. Se oli kylmä ja hänelle tuotiin sähkölämmittin lattialle. Pieni huone tuli liian kuumaksi ja Kalevalan piti aina välillä säätää

lämmitintä päälle ja pois. Sitten tuli hätä, eikä hän tiennyt missä vessa oli. Hänen täytyi mennä oven taakse lumihankeen. Aamulla upseerit näkivät läikän lumessa ja rupesivat nauramaan. Sen jälkeen väepeli tuli kysymään, haluaako hän mennä vessaan. He tyhjänsivät koko vessan Kalevalaa varten ja laittoivat sotilaan oven pieleen vartioimaan.

Kalevala kertoo kertomuksen, mitä hän ei ole koskaan kertonut kenellekään, koska se on häntä hävettänyt. Hän kertoo, mitä sattui, kun luultiin että hän on poika, joka oli vain ottanut tytön nimen. Reserviläisillä ja vapaaehtoisilla oli etappipaikka Tampereen koululla. Siellä upseerit kehottivat Kalevalaa menemään kahville, sillä vapaaehtoiset olivat keittäneet uuden satsin kahvia. Sen jälkeen lähettäisiin taas reissuun. Kalevala meni kahville ja ehti nielaista vain muutaman suullisen, ennen kuin hän meni tiedottomaksi. Kaija heräsi siihen, että hänen housunsa olivat alhaalla ja pusero ylhäällä. Miehet olivat katsoneet, oliko hän poika vai tyttö. Kalevala loukkaantui niin, että meni kotiin ja pani siviilipuvun päälleen. Hän vei armeijan kampeet takaisin, mutta piti ajokortin, koska se oli hänen omansa. Sitten hän meni toimistoon ja pyysi jonkinnäköistä todistusta armeijapalvelustaan. Hän sai todistuksen, muttei uskaltanut kertoa kenellekään, tai vaatia tekijöitä oikeuteen. Kalevala ei vielääkään halunnut isänsä kuulevan, että hän oli ajanut autoa.

Kun Viipuri ja Kannas saatiin takaisin, Kalevala palasi Karjalaan. Koti oli menetetty, kaikki uunit ja metallitkin oli viety pois ovenkahvoja myöten, mutta pikkurakennus oli kunnossa. Kalevala pääsi vuonna 1942 Karjakuntaan ajamaan lihatavaraa, mistä hän ei tykännyt, koska piti välillä ajaa ruhoja.

Vuonna 1943 Kalevala sai työpaikan SOK:sta. Hänen ajokinaan oli upouusi 1940-mallinen Ford. Kaikki autot toimivat puukaasulla, koska bensaa ei saanut ensinkään. Kalevala oli puuasemalla puita hakemassa puukaasua varten. Hän näki ison GMC:n kuorma-auton, joka kuului Viipurin tie- ja vesirakennuspiirille. Kuljettaja sanoi, että hän lähtee pois, saisit tästä hyvän auton. Kalevala meni konttoriin kysymään ja saikin juuri saman auton. Hän oli työpaikassa monta vuotta. Kun Viipuri menetettiin uudestaan, toimisto ja kuorma-auto muutettiin Helsinkiin. Kalevala oli töissä Helsingin tie- ja vesipiirissä. Armeijan maantiet pidettiin kunnossa vetämällä lanaa. Lana otti soraa tien laidasta keskelle tietä, ja kun sitä veti, se peitti kuopat. Yksinään Kalevala monta kertaa heitteli koko santakuorman autoon lapiolla. Silloin ei ollut mitään nostovehkeitä, vaan sorakuoppaan mentiin hakemaan soraa tai hiekkaa.

Helsingissä saatiin leveämpiä ja isompia dieselautoja, jotka olivat kovaäänisiä. Joskus Kalevala sai apulaisen santakuormaa lapioidaan. Yksin se piti silti mennä levittämään maantielle. Ohjaamon lattiassa oli kaksi vipua, joita täytyi säätää. Niillä laskettiin ja nostettiin lavaa samalla ajaen hiljaa eteenpäin, jotta santa luisui alas nostetusta lavasta tasaisesti maantielle ja tasoitti kuopat. Toimistossa työkaverit eivät uskoneet, että Kalevala ajaa autoa. Siihen aikaanhan naiset eivät ajaneet

autoa, eivät varsinkaan kuorma-autoa. Häntä luultiinkin toimiston työntekijäksi. Kun Kaijalla oli haalarit päällään, häntä katsottiin kieroon.

Sota ei vaikuttanut suuresti Kalevalaan, koska hänen isänsä oli armeijassa koko elämänsä, ihan alokkaasta saakka. Kuollessaan isä oli vääpeli. Hän olisi saanut luutnantin arvon, mutta ei halunnut vastuuta, koska hänellä oli soitinkorjaamo ja hän rakensi itse talon. Isä ei ollut muurari, mutta hän rakensi kahdeksanreikäisen kolmikerroksisen savupiipun. Isä ei ollut myöskään puuseppä, mutta hän rakensi eläessään yhden pikkutalon ja kaksi suurempaa taloa. Isä oli siis monitaitoinen mies. Kalevala ihaili isäänsä ja tottui armeijan komentoon kotona. Partiossa Kalevala myös opetettiin ampumaan. He asuivat Viipurissa ampumaradan vieressä ja olivat isän ja velipojan kanssa siellä ampumassa harva se päivä.

Kun Viipuri menetettiin, Kalevala muutti syntymäkaupunkiinsa Hämeenlinnaan. Sieltä matka jatkui Lahteen, koska siellä oli paljon viipurilaisia. Kalevala sai Arvo Venäläisen kolmen tonnin auton ajettavakseen. Hän ajoi kaikenlaisia rakennustarpeita. Lahden kaupungintalolla ruvettiin ihmettelemään, että nainen ajaa kuorma-autoa. Kaupungintalolla oltiin kateellisia Kaijalle. Hänelle alettiin laittaa enemmän veroja kuin miehille. Kalevala yritti sopeutua ja maksaa. Hän kuuli, että Kanadaan pääsee anomalla ja laittoi paperit vetämään. Arvo Venäläinen muutti Kanadaan ja Kalevala lopetti kuorma-auton ajamisen ja alkoi ajaa taksia. Taas hän joutui maksamaan enemmän veroa. Hän kysyi veljensä vaimolta, joka oli töissä kaupungintalolla, mitä varten hän joutuu maksamaan korotettua veroa. Veljenvaimolle kerrottiin: *Autolla ajelee vaan, kyllä se tienaa paljon.*

Kalevala pääsi Kanadaan muutaman kuukauden odotuksen jälkeen. Hänelle tuli ihan äkkilähtö. Joulukuun 13. päivä 1951 Kaija lensi Montrealiin ja sieltä Torontoon. Torontossa oli paljon lunta, jalkakäytävilläkin polveen saakka. Torontossa oli suomalainen mies, jolla oli liike ja pakettiauto. Hän näytti Kalevalalle Torontoa. Kalevala, joka oli tottunut ajamaan lumessa, kysyi työpaikkaa herrasväeltä, joka etsi henkilöautonkuljettajaa. Vastaus oli tyyli: ei tullut kuuloonkaan, että nainen olisi ajanut heidän autoaan. Kalevala ajoi tuttavansa autoa, jotta hän pystyi tutustumaan Torontoon paremmin.

Sitten Kaija Kalevala kuuli Vancouverin Digney Speedwaysta. Hän oli ajanut Suomessa kilpa-autoja sora-, asfaltti- ja jääradoilla. Kaija oli saanut viimeksi mainitussa jopa nopeusennätyksen miesten kilpailussa. Kalevala pakkasi tavaransa ja pääsi Vancouveriin kolme taalaa taskussaan. Hän sai tsekkoslovakialaisen ystävänsä kanssa vuokrata huoneet ystävälliseltä pariskunnalta. Kalevalan ystävä oli moottoripyöräkilpailumestari ja ensimmäisenä mekaanikkona autokorjaamolla. Hän järjesti toisen mekaanikon paikan korjaamolta Kalevalalle, joka oli käynyt Suomessa mekaanikkokoulun. Myyntimies tuli tuomaan varaosia ja sanoi: *Autonosaliike tarvitsee kuljettajan pakettiautoon, miksi olet täällä nenä nokisena?* Kalevala oli seuraavana aamuna yhdeksän aikaan aamulla hakemassa kuljettajan paikkaa. Omistaja totesi, että on mahdotonta, että nainen voisi ajaa autoa. Kumminkin he

ottivat pakettiauton ja menivät kokeilemaan ajamista, Kalevalahan ajoi jo speedwaylla. Kun Kaija oli ajanut puolen korttelin verran, omistaja totesi, että osaat sinä ajaa, saat paikan. Kului 15 vuotta ja kolme pakettiautoa. Kilpa-ajoa Kalevala jatkoi myös menestyksekkäästi.

Kaija Kalevala haluaa kiittää kaikkia niitä miehiä, jotka auttoivat häntä vastaamalla hänen kysymyksiinsä, näyttämällä kuinka autot toimivat, ja kuinka autoa ajetaan.

Isä näkee tyttärensä auton ratissa

Kun Viipuri oli saatu takaisin, isä kirjoitti, että hän tulee lomalle silloin ja silloin, sillä ja sillä junalla. Toivottavasti, jos mitään ei satu. Kalevala meni isäänsä vastaan kolmen tonnin kuorma-autolla ja parkkeerasi sen Viipurin aseman eteen. Hän käveli aseman aulaan, missä tapasi isänsä. Isä ilahtui ja sanoi:

– *Sinä olet minua vastassa!*

– *Niin.*

– *No, onko sinulla minkäänlaista taksia, että päästään kotiin. Vai, kävelläänkö sitten?*

– *Ei tarvi kävellä, tule tänne.* Kalevala vei isänsä kolmen tonnin kuorma-auton viereen.

– *Mene sissään.*

Isä katsoi häntä:

– *Mitäh?*

Isä istui viereen ja oli niin epäröivän näköinen:

– *Ajat sie tätä?*

– *Joo.*

– *No mie kuulin, et sie oot ajanut jottain, mutten mie oikein uskonut.*

Lähdettiin ajamaan, isä piti kiinni kädensijasta, ja kun päästiin kadulle hän huusi:

– *Kato, kato auto tulee tuolta. Kato nyt! Auto tulee!*

– *Antaa autojen tulla, vastasi Kalevala.* Matkalaiset pääsivät eteenpäin, ja isäkin rauhoittui. Perillä oli kapea mutkikas tie.

– *Luulet sie, et auto mahtuu tuohon?*

– *Kyllä se mahtuu.* Tilaa oli juuri sen verran, rakennustarpeita oli tien vieressä, mutta Kalevala oli ajanut siitä jo monta kertaa.

Isä ei moittinut, sitten myöntyi jo. Kalevalalta tuli helpotuksen huokaus.

3.5. Sotilaan joulu

Kauko Aarre Samuel Hovi syntyi 23. joulukuuta 1922 Säkkijärvellä Mohulahden kylässä. Sodan aikana Hovi oli Syvärin voimalaitoksen eteentyönnettyssä tukikohdassa kaksi ja puoli vuotta. Hän oli pikakivääriampuja ja lopussa ryhmänjohtajana.

Hovi kertoo tarinaansa hitaasti, painottaen tärkeitä sanoja, pysähtyen aina kun muistot valtaavat mielen:

Vuonna 1941, syyskuun 15. päivänä, minun oli määräys ilmoittautua Kouvolan kasarmilla. Ensin oli lääkärintarkastus, jonka jälkeen piti sitten mennä kasarmille. Kasarmilla minut määrättiin ensimmäiseen komppaniaan ensimmäiseen ryhmään. Sitten alkoi koulutus, se oli kova. Jokainen tiesi paikkansa. Jaettiin aseet: oli aseiden käsittelyä ja ampumista radalla maaliin. En tiedä, ammuin kai liian hyvin, koska minusta tehtiin pikakivääriampuja, ja sain ruveta kantelemaan pikakivääriä. Minulle määrättiin myös apulainen, hänen nimensä oli Lauri. Hän joutui kantamaan varapiipun ja lippaita.

Koulutus päättyi. Olimme kentällä kun kuulimme, että jotain erikoista on tulossa joulukuun puolenvälin aikoihin. Vannoimme valan isänmaalle ja olimme valmiit taistelemaan isänmaan puolesta kuolemaan asti. Meille jaettiin leipälaukku, kenttäpakki, kaksi pakkausta panoksia ja rautainen annos. Viimeksi mainittua ei saanut avata ennen kuin oli ollut kaksi päivää syömättä. Panoksia ei myöskään saanut panna aseeseen. Nyt olimme Suomen armeijan sotilaita täysin.

Määräys tuli: piti olla pakkaukset valmiina lähtöön. Tiesimme, että joudumme rintamalle. Aamulla oli ensin kuorma-automatka, sitten junamatka, ja loppumatka tehtiin marssimalla. Olimme yön teltassa, oli noin 20 astetta pakkasta. Olimme jo Venäjän puolella pitkälti. Kaikki olimme vuonna 1922 syntyneitä.

Kauko Hovin sotilaskuva

Kysyin apulaiselta, tietääkö hän monesko päivä on. Hän vastasi, että joulukuun 23. päivä. Niin minäkin ajattelin, oli minun syntymäpäiväni, olin nyt 19-vuotias. Kävelimme jonossa, kukaan ei saanut puhua. Antoivat ne meille aamiaisen ennen lähtöämme. Tämä aamiainen sisälsi yhden levyn kovaa leipää, voinaipin, juustoa, kahdeksan sokeripalaa, kolme tupakkaa ja teetä pakin kanteen. Meille annettiin myös lumipuku, takki hupun kanssa ja kuminauhat ranteissa ja lahkeiden suissa, ettei lumi päässyt sisään vaikka kahlaisi lumen sisässä.

Kävelimme kaksi päivää. Nyt meille kerrottiin, että olimme menossa Syvärin voimalaitoksen eteentyönnettyyn tukikohtaan. Tuli ilta, ja jälleen lähdimme eteenpäin. Tulimme Syvärille joelle, vesi kohisi voimalaitoksella allamme, kun olimme sillalla. Toisella puolella siltaa oli iso tykki, pitkäputkinen, suoralla suuntauksella sinne mihin olimme menossa. Mietin, että mitähän tästä vielä tulee? Valojuovat lentelivät taivaalla, ei saanut puhua, ei polttaa, 10 metriä väliä miehestä mieheen, valmiina ampumaan jos tarvitaan. Kävelimme vielä noin 10–15 minuuttia. Nyt toinen puoli miehistä lähti vasemmalle, me jatkoimme suoraan, nyt tuli toppi. Johtajamme meni korsuun ja käskei meidän tulla jäljessä. Menimme sisälle, aseet piti jättää ulkopuolelle telineeseen. Nyt jokainen sai ottaa oman paikan. Otin yläpetiltä viimeisen paikan, heitin reppuni ja leipälaukun, se oli nyt minun petipaikka. En silloin vielä tiennyt, että se olisi 2,5 vuotta minun petini. Laveri oli patjana ja reppu tyynynä.

Rupesin heittämään päältä vaatteitani, kun johtaja sanoi, että ensimmäisen ryhmän pikakivääriampuja ottaa ensimmäisen vartiovuoron – se olin minä. Vanha mies, joka oli korsussa, lähti viemään minua. Hän sanoi: tässä näet nämä kaksi lankaa jotka menee korsusta vartiopaikalle. Ylimmäinen on, että osaat mennä vartiopaikalle. Toista lankaa kun vartiomies nykii, alkaa lehmänkello soida korsussa. Se on hälytys, että tulee kiire lähtö. Jatkoimme kävelyä, nyt kuului ääni ”Tunnussana!”. Vanha mies sanoi oman nimensä. ”Tulkaa,” vastaus kuului. Saattajani esitteli minut: olemme uusia miehiä, otamme vartion vastaan. Juttelin tämän vartiomiehen kanssa. Hän varoitti minua, älä nosta päivällä päätä. Tarkka-ampuja on valmis, hän ampui eilen periskoopin peilin. Toivotin hänelle hyvää lomaa ja kiitos neuvoista.

Nyt olin yksin, ajatukset harhailivat kotona, olihan jouluilta. Katkesi ajattelu, kun rupesi kuulumaan suomea kovaäänisestä: ”Olen Teuvon Tiltu, te Suomen pojat lähtekää kotia tai tulkaa tänne, me pidämme teistä hyvää huolta. Tämä on työläisten paratiisi”. Puhetta kesti noin 10 minuuttia, lopuksi kuului: ”Ryti, Tanner, Mannerheim-orkesteri soittaa valssin ’Kusessa ollaan’”. Tämän jälkeen tuli tykistökeskitys, 3–4 kranaattia. Ne menivät meidän korsumme taakse metsään, ei tullut mitään vahinkoja.

Toinen vartiomies tuli päästämään minut nukkumaan. Ei tainnut ketään nukkuttaa. Korsussa olivat ylhäällä ja kysyivät, mitä siellä oli kun ampuivat tykistöllä? Sain, ei siellä mitään, ne vain toivottivat meille tervetuloa. Vihollinen tuntui tie-

Kauko Hovi pikakivääriampujana

tävän, että erä uusia nuoria miehiä oli saapunut. En kertonut pojille, että vihollinen antoi meille kaikille kuolemantuomion, ellei lähdetä pois tai tulla heidän puolelleen.

Kauko Hovin suurin muisto on veljespäätöksestä, että kaveria ei jätetä: Viimeisenä yönä, vuonna 1944, tuli tieto, että lähdetään. Tehtiin äänestys, että ketään ei jätetä. Joka käsi nousi, korsussa. Se päätös pidettiin – loppuun asti. Haavoituin 7. päivä heinäkuuta samana vuonna perääntyessä, Salmassa, Uudessakylässä. Sain kranaatista päähän, kaulaan, naamaan. Menin tajuttomaksi, en tiedä kuinka kauan siinä makasin. Kun heräsin, vetäisin kädelläni naamaa, rintaa, kaikki oli veressä. En tiennyt mihin olin haavoittunut, ei koskenut mistään. Huusin apua, lääkintämiestä. He tulivat vähän ajan perästä sieltä ja vetivät minut pois. Sitoivat ja veivät JSP:lle ja sitä tietä sotasairaalaan. Olin siellä viikonpäivät, takaisin rintamalle, samaan asemaan, ei samaan paikkaan, mutta kuitenkin samaan työhön.

Sota ottaa kaiken irti miehestä, kaveriin piti luottaa, se oli pakko. Hermot pitää olla kylmät. On sellainen muisto vieläkin, että kun tilanne alkoi, niin luulin, että sydän tulee ulos rinnasta. Se tavallaan löi niin kovasti, ettei sitä kukaan usko. Sitten kun savu rupesi näkymään, sitten se meni alas, kaikki oli selvää, silloin ei enää yhtään vaikuttanut. Silloin aina kun hälytys tuli, jollain tavalla se kävi hermoille, että mitä tapahtuu. Kerran olimme kaksi viikkoa takana sodasta. Saimme levätä vähän, nukkua rauhassa jonkin matkaa takalinjassa, annettiin polkupyörät. Illalla tuli sitten määräys, että joudumme nyt tekemään vastahyökkäyksen, aamulla. En muista, että missään olisi kuulunut sillä viisiin laulu. Sotilaspastori tuli pitämään jumalanpalveluksen silloin illalla. ”Jumala ompe linnamme” oli laulu. Se kaikui pitkälle, varmasti mailin päähän. Mutta ei meille tullutkaan lähtöä. Oli saatu suljettua se reikä, mikä oli tehty edellisenä päivänä linjoihin.

Hovi jatkaa kertomustaan Suomen ja Neuvostoliiton välirauhasta, syyskuun 4. päivänä 1944: Siellä tuli rauha sitten, loppu tälle sodalle. Lähetti tuli ja sanoi, että rauha tulee kello 12. Sen jälkeen ei saa enää ampua yhtään. Ei tiennyt, että hyppäisikö sitä ilmaan vai mitä teki, se oli niin suuri sanoma. Lähetti kuitenkin sanoi: ”Älkää nostako päätä ylös, sitä ei tiedä mitä naapuri tekee.” Niinhän se oli, että me lopetettiin kello 12, mutta vihollinen ei lopettanutkaan. Jotkut olivat niin paljon hurjia, että ne nostivat päätään ja ne tiesivät, että siitä ei hyvä seuraa. Oli määräys, että me emme saa alkaa siitä huolimatta ampua takaisin, ei yhtään. Vihollinen lopetti kello yksi, joten meillä oli eri aika. Rauha oli tullut.

Sen jälkeen haettiin upseereista ja aliupseereista miehiä liikkuvaan poliisiin. En tiennyt mitä mä teen, ajattelin sitä vakavasti. Koti on mennyt, kotipaikka on mennyt, mitä teen kun pääsen siviiliin? Liityin liikkuvaan poliisiin ja Tampereelle poliisikouluun, kolme viikkoa. Sen jälkeen ruvettiin partioimaan ympäri Suomea. Palkka ei riittänyt, piti isältä pyytää rahaa, että sai ruokaa. Minä olin kevääseen saakka, talven yli, poliisihommassa, Kouvolassa asuttiin. Sen jälkeen ylikonstaapeli kysyi: ”Haluatko sinä jäädä, minä sinuna lähtisin pois.” Minä olin ajatellut sitä ja minä kuittasin. Sen jälkeen en ole ollut poliisissa enkä valtiolla töissä.

Kun sotilaat pääsivät kotia, niin siellä junassa oli kaikenlaista mitä ikänä voi olla. Siellä oli salakuljettajia ja vaikka mitä. Meillä oli vain pieni pyssy, ei ollut iso, ja patukka. Meidän piti koettaa saada järjestystä, ettei siellä juoda ja polteta joka vaunussa. Ja miehet olivat täysissä aseissa kun ne tulivat rintamalta. Ne luuli monta kertaa, että me olimme kotirintaman miehiä. Mutta sotapoliisit olivat rintamamiehiä kaikki. Piti niille joskus sanoa. Se oli kovaa hommaa, mutta hyvin me siitä päästiin, ei meille mitään erikoista sattunut kuitenkaan. Jouduttiin viemään miehiä poliisiasemalle. Otettiin taksi ja ajettiin poliisilaitokselle ja pantiin ne putkaan ja sillä selvä. Ei ne mitään saaneet. Meidän piti käsitellä hyvin varovasti näitä miehiä. Se oli aika lyhyt jakso elämässä, mutta kuitenkin muistiin jäi paljon siitä.

Hovi lähti myös Suomesta sodan takia: Kun Korsukuoro laulaa "Elämää juoksuhaudoissa" tippa tulee silmään, ei mahda mitään. Kun olin kaksi ja puoli vuotta siellä juoksuhaudassa, tiedän mitä se on. Sitä varten läksin Kanadaan, ettei minun lasteni tarvitse mennä sitä samaa tietä minkä minä jouduin kulkemaan. Olen tähän saakka onnistunut. Sota ei ole hyvä kenellekään. Joka kerta kun Kanadan sotilas

Kauko ja Julia Hovi

tuodaan arkussa Afganistanista, joka kerta se tekee jonkinlaisen pahan mielen. En haluaisi sitä nähdä, enkä haluaisi, että minun lapset sitä näkee.

Hovi toteaa näin jälkeenpäin, elämänsä miettien, että jos olisi 1950-luvulla tiennyt miten Suomen tulevaisuudessa käy, hän ei olisi lähtenyt pois Suomesta. Kotipaikan menettäminen tosin vaikutti samalla tavalla kuin monilla muillakin karjalaisilla: kun koti oli mennyttä, ei ollut niin väliä mihin asettui. Hovi kertoo kuinka sai kokoon matkarahat Kanadaan:

Kanadaan lähtö oli kova päätös. Olin Mikkelissä Kymi-yhtiöllä työssä veneveistämöllä. Asuimme pienessä vinttikamarissa, meillä oli kaksi lasta. Olimme neljä vuotta olleet naimisissa ja meillä ei ollut mitään. Sitten naapurit lähtivät Kanadaan ja sanoivat, että lähtekää tekin. Se ajatus jäi jollain tavalla päähän, mutta millä sitä lähtee kun ei ole rahaa. Menin yhteen huutokauppaan ja ostin rikkinäisen moottoriveneen ilman konetta. Ostin sen aivan pilkkahintaan ja kysyin Kymi-yhtiön insinööriltä, saanko laittaa sen kuntoon firman pihalla. Laitoin sen kuntoon, panin moottorin siihen ja myin sen hyvällä hintaa täysin kunnossa olevana. Sillä tuli Ka-

Kauko Hovin rakentama vene.

nadan matkarahat, tämä antoi potkun Kanadaan. Mutta jos olisin tiennyt mitä on edessä, en olisi koskaan lähtenyt. Enkä usko, että olisin lähtenyt, ellei olisi menetetty kotipaikkaa ja kotia. Siinä tuli sellainen ajatus, ettei mulla ole ollut väliä missä minä olen. Sama on ollut vielä täälläkin. Olimme kymmenen vuotta Windsorissa ja siitä huolimatta halusimme muuttaa Vancouveriin Brittiläiseen Kolumbiaan. Että ehkä se on sieltä saakka sitten lähtenyt: koti meni ja kaikki. Se on silloin sama missä olet.

Kauko Hovi siirtyi ajasta ikuisuuteen 9. marraskuuta 2012.

3.6. Aseistakieltäytyjä

Jaakko Noso syntyi 26. heinäkuuta 1913 Lappeenrannassa. Häntä ei kutsuttu talvisotaan, vaan Jaakko oli siviilipoliisina. Hän oli iloinen siitä, että pääsi lähtemään siviilipoliisin hommista aikaisemmin kuin muut, ennen talvisodan loppua. Kun jatkosota alkoi, Nosokin joutui sotaan. Hän oli tavallisesta poikkeava, sillä uskovaisena Jaakko otti heti sen asenteen, ettei hän tarvitse asetta. Jaakon vakamus oli, että Kaikkivaltias Jumala voi hänet varjella vihollisten käsistä ja hyökkäyksistä, kunhan vain elää omatuntonsa ja uskonsa mukaan. Sotaanlähtöpäivänä Jaakko oli kokoamispaikassa ilman asetta ja ihmeissään. Muut miehet kun olivat kaikki siinä kunnossa, että olivat valmiina lähtemään sotaan. Noso seisoi rivissä yhtenä, ja tuli tarkastus. Majuri ei Noson kohdalla huomannut ollenkaan, ettei tällä ollut asetta. Näin ollen Noso lastattiin autoon muiden muassa. Sotaa oli ollut jo jokunen viikko, ja Suomen armeija oli edennyt kymmenisen kilometriä Rajajoelta Leningradiin päin.

Perillä ihmeteltiin, ”mitäs täällä semmoisella miehellä kuin Noso oikein tehdään, kun hänellä ei ole asetta.” Noso kieltäytyi edelleen aseesta, eikä häntä vastustettu. Sen sijaan Jaakko joutui hevosmieheksi etulinjassa olevaan komppaniaan. Se oli tavallaan vaarallisempaakin kuin tavallisena sotamiehenä oleminen. Jaakko joutui liikkumaan hevosen kanssa linjalla, ja hän joutui monta kertaa tykistötulen alaiseksi. Jaakko Noso muistelee, kuinka hän kerran Rajajoen toisella puolella joutui purkamaan tiilirakennusta keskellä päivää. Noson mielestä se ei ollut keskipäivän työ, mutta se oli määräys, joten mentävä oli. Heitä oli kolme hevosmiestä, ja miehet pääsivät purettavan rakennuksen viereen. Tiilet tarvittiin korsuihin. Noso saikin muutaman tiilen kärryyn. Silloin alkoi tykistötulitus. Hevonen pelästyi niin, että Noso hädin tuskin sai ohjokset käsiinsä. Hevonen meni tietysti niin lujaa kuin pääsi. Jaakko pelkäsi kaatuvansa kovassa menossa. Rotkopaikastakin mentiin yli, ja sen toisella puolella ylös noustessa iso tykin kranaatti tuli aivan viereen, muttei räjähtänyt. Noso katsoi, että se oli Jumalan varjelusta. Tällaisia tapauksia oli useita.

Jaakko Noso

Sodassa Jaakko Nosen tunte-
mukset olivat suuria juuri *läheltä
piti* -kokemusten kautta. Kerran pe-
rääntymisvaiheessa Kuparsaassa
lähellä Saimaan kanavaa Nosolla oli
hevonen ja kärryissä muonakuorma.
Noso meni maantietä pitkin, tie las-
keutui ja tuli mäki. Eräs luutnantti
seisoi keskellä tietä ja sanoi, että nyt
tästä ei saa enää mennä, sillä vihollis-
nen on peltoaukion toisella puolella.
Noso kiersi metsäalueen kautta ja
jatkoivat matkaa. Venäläiset ampuivat
kranaatteja. Sitten linjassa olevia
miehiä tuli hakemaan muonaansa.
Miehiä tuli vain muutama, ja he sa-
noivat, ettei sieltä enää ketään tule,
voit kyllä lähteä. Noso lähti mene-
mään maantietä pitkin. Hän huomasi,
että venäläisten pommikone tuli
ihan tien kohdalla ja suoraan häntä
kohden! Jaakko Noso tarkasteli asiaa
ja ajatteli, että tuskin he nyt pommi-

Jaakko Noso sotilaspuvussa

koneella sentään alkavat häntä jahtaamaan. Mutta annapas olla, kun kone ehti
kohdalle, luukut aukesivat ja pommeja tuli. Mutta pommit menivät sen verran
ohitse, etteivät saaneet aikaan mitään vahinkoa.

Noso jatkoi matkaa edelleen ja vastaan tuli kaksi miestä, joilla oli puolapaa-
reilla kaksi haavoittunutta. He pyysivät Noso ottamaan haavoittuneet kärryynsä.
Miehet nostivat haavoittuneet kyytiin, mutta Noso ei päässyt pitkälleäkään, kun
tykistötulitus taas alkoi. Tulitusta kesti, ja hevonen pelkäsi ja riuhtoi niin, että
ohjas katkesi. Noso mietti, että nythän hän ei voi enää edes hillitä hevostaan,
mitä ihmettä hän nyt tekee? Noso päätti rukoilla siinä, ja hevonen seisahtui heti
ihan paikalleen. Silloin Noso sai tilaisuuden heittäytyä ojaan, jossa oli vettä. Hän
kastui, mutta tykistötulituskin alkoi loppua, tuli enää vain muutama kranaatti.
Noso nousi ylös, solmi ohjakset ja nosti haavoittuneet takaisin kärryille. He olivat
vetäneet itsensä maahan hevosen rimpuilla, kärryt olivat kiven takana. Matka
jatkuu taas. Noso ohjasti hevosta maantiellä, ja hevonen juoksi kovaa. Kranaatteja
tuli molemmin puolin, mutta ne eivät tehneet vahinkoa. Sitten tuli mäki vastaan,
ja se katkaisi näkyvyyden. Tulitus lakkasi, ja Noso ajeli rauhallisemmin kanavan
rannalle, missä oli parakki haavoittuneiden kokoamispaikkana. Sieltä tuli heti
kaksi miestä, jotka veivät haavoittuneet parakkiin.

Sitten tuli määräys, että komppania pääsisi muutaman päivän rintamalevolle, toiselle puolelle Rajajokea. He ehtivät olla vain pari päivää, kun Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen. Komppanian tilalle oli tuotu miehiä, jotka eivät olleet vielä kokeneet sotaa. Venäläiset pääsivät helposti läpi suomalaisten linjoista, koska uusi komppania pakeni. Kaikki he joutuivat sitten pakenemaan.

Kun oli jo peräännytty ohi Kivennavan kirkon, miehet ja päällystö rupesivat miettimään, että mitähän tästä on seurauksena, kohtahan olemme Pohjanlahdella. Noso rukoili itsekseen. Komppanian päällikkö tuli sanomaan, että nyt on tilanne sellainen, että Nosonkin on otettava ase. Päällikkö antaisi luvan, että vaikka vain kärryille, asetta ei tarvitse itse kantaa. Noso vastasi, että hän ei ota asetta kärryillekään. Sen sijaan Noso rukoili, että rauha tulisi. Parin päivän päästä tuli ihan yllättäen ilmoitus, että on tullut rauha. Sitä ei meinannut uskoa mitenkään. Venäjän oli tehtävä rauha Suomen kanssa saadakseen miehiä Berliinin suuntaan. Rauha tuli ihan kuin huomaamatta.

Venäjä vaati Suomelta suuret sotakorvaukset. Noso teki sodan jälkeen erilaisia hanttitöitä, mutta rakensi myös muutaman kitaran. Hän vei tekemänsä kitaran nähtäväksi musiikkikauppaan Helsinkiin, ja sai innostuneen kommentin: *"Näitähän pitää tulla lisää ja pian!"* Nosolle tuli kiire perustaa oikein suurempi verstarsrakennus, ja hän alkoi ammatikseen tehdä soittimia. "Soitinvalmistamo Jaakko Noso" sijaitsi Järvenpäässä osoitteessa Seutulantie 1. Hänellä oli hyvä alku ja hyvä nimi, mutta jo muutaman vuoden kuluttua hän sai jälkiveroja 250 000 markkaa. Noso valitti liikevaihtoverotoimistoon ja kysyi, miksi verot olivat niin suuret. Valituksen jälkeen mätkyt tippuivat puoleen eli 125 000 markkaan.

Sodassa loppuun asti aseista kieltäytynyt lempeäluontoinen Noso mietti hädissään, että olisiko parasta lähteä kokonaan pois Suomesta. Mutta hänellä oli suunnitelma rakentaa seurakunnalle rukoushuone! Ehkä hän voisi vielä yrittää ja maksaa veron tulevaisuudessa? Mutta jouluna, muutaman kuukauden päästä, nämäkin toiveet murskautuivat: tuli uusi jälkivero eli 750 000 markkaa. Silloin Noso totesi, ettei tästä tule mitään, hänen on lähdettävä pois. Jaakko oli jo niin epätoivoinen, että laittoi anomuksen päästä siirtolaiseksi Kanadaan. Verovirasto myi häneltä pakkohuutokaupalla koneet ja työkalut. Sitten Noso ilmoitti verovirastolle, että nyt hän on laittanut työväen pois ja toivoo, että pääsee vapaaksi. Hän teki töitä yksin, niin ettei hänen tarvinnut maksaa 20 %:n liikevaihtoveroa. Verovirastolta tuli myönnytys, ja Noso teki tyytyväisenä töitä yksin toista vuotta. Tyytyväisyys loppui kuitenkin lyhyeen: yhtäkkiä tuli uusi liikevaihtoveromääräys, yli neljä miljoonaa! Hänelle ilmoitettiin, että verovirasto oli uudestaan laittanut hänet verovelvolliseksi – ja myös takautuvasti.

Noso rupesi ajattelemaan poislähtöä. Viimeisin neljän miljoonan määräys meni käräjille. Käräjillä tuomari katseli papereita ja ihmetteli, miten vaatimukset ovat niin mahdottoman suuret, eikä varoja mitään. Asian annettiin raueta, ei ollut muuta mahdollisuutta. Näin Noso uskalsi alkaa tekemään uutta anomusta Kanadaan. Kun hän sai luvan lähteä Kanadaan, matkavalmistelut ja lähtö toteutettiin nopeasti.

Jaakko Noso ihmetteli vielä 99-vuotiaana, mitä varten hänen kohdallaan veroasiat menivät niin kuin menivät. Suomi menetti Nosossa arvokkaan soitinrakentajan: hänen soittimensa ovat legendaarisia. Vuonna 1950 Jean Sibeliukselle lahjoitettiin Noson rakentama 36-kielinen visakoivuinen ”Sibelius”-kantele. Soitin on yhä soittokuntoisena Ainolassa, Sibeliuksen työhuoneessa. Suomen Kanteleliitto myönsi 98-vuotiaalle Jaakko Nosolle 26.2.2012 hänen elämäntyöstään ”Kultainen kantele 2011” –palkinnon.

Jaakko Noso siirtyi ajasta ikuisuuteen 12.4.2013, vain kolme ja puoli kuukautta ennen kuin olisi täyttänyt sata vuotta, ja vain kaksi ja puoli kuukautta ennen ensimmäisen lapsenlapsenlapsensa syntymää. Hänen poisnukkumisensa oli rauhallinen, arvokas ja hyväntahtoinen – aivan kuten hänen elämänsäkin.

3.7. Määräysten noudattamista ja johdatusta

Niilo Eerik Hyytiäinen syntyi Jyväskylässä huhtikuun 26. päivä 1924. Sodan aikana hän oli viestimiehenä Vienan Karjalassa, muun muassa Äänislinnassa ja Kontupohjassa. Hän muistelee, kuinka kerrankin Äänislinnassa heidät pantiin vanhaan laivaan ja vietiin myrskyssä Äänistä myöten jonnekkin kauas. Matka kesti päivän. Hyytiäisen oli vaikea tietää minne mentiin, sillä hän oli vain tavallinen sotamies. Hänellä ei ollut karttoja, eikä kompassia, eikä mitään muuta tietoa siitä, mihin oltiin menossa. Hyytiäinen meni vain toisten mukana. Perillä heidät yllätti venäläinen sotilasosasto, mutta siitä selvittiin.

Määräysten noudattaminen ilman tietoa siitä, mitä itse asiassa tehtiin, leimaa Hyytiäisen sotamuistoja. Toisella kerralla Hyytiäinen oli korvessa, jossakin oudossa paikassa. Hänet ja varsin pieni mies, Sulo Eeva, määrättiin kahdestaan synkkään korpeen noin sadan kilometrin matkan päähän. Kun miehet olivat kulkeneet noin

Niilo Eerik Hyytiäinen

50 kilometriä, he näkivät korvessa venäläisen mökin. Kiväärin olalla he menivät sisälle, eiväthän mökin asukkaat voineet sitä kieltääkään. Miehet asettuivat tuvan yhteen nurkkaan ja yöpyivät siellä. Yö oli tietysti hyvin jännittävä. Aamulla kun matkalaiset heräsivät, niin mökin tädit olivat paistaneet sultsinoita, eli aika isoja lettuja, joiden sisälle oli laitettu täytettä. Tädit antoivat molemmille miehille sultsinat aamulla ennen näiden lähtöä. Miehet jatkoivat matkaa vielä viitisenkymmentä kilometriä, vaikka venäläisiä oli joka puolella metsässä. Hyytiäinen on koettanut muistaa mitä siellä korvessa sitten tehtiin, muttei enää muista. Vielä tänäkään päivänä Hyytiäinen ei ymmärrä, miksi heille tällainen tehtävä annettiin. Joskus taas Hyytiäinen oli matkassa, ettei upseerin tarvinnut yksin olla. He kävivät tekemässä homman, mitä se sitten mahtoi ollakaan, ja tulivat pois.

Jonkin aikaa ennen sodan loppua Hyytiäinen lähetettiin Äänislinnaan. Venäläisiä oli joka puolella. Äänislinnassa tulipaloja syttyi aina vähän väliä. Senhän tiesi, että asialla olivat venäläiset, jotka panivat taloja silloin tällöin palamaan. Muuten he säästivät Äänislinnaa niin, etteivät pommittaneet sitä.

Sitten Hyytiäinen laitettiin Otto Ville Kuusisen palatsiin lähetiksi. Siinä hommassa hän oli sodan loppuun asti. Hyytiäinen uskoo vieneensä vetäytymisilmoituksenkin, missä sanottiin: *"Nyt lähdetään ja lujaa"*, kun venäläiset joukot alkoivat lähestyä. Pakomatalla Hyytiäinen näki tien varressa korvessa mökin, jossa oli venäläinen nainen kirnuamassa voita. Käsillä puhuen hän esitti naiselle: *"Anna minulle tuo voi, niin minä annan sinulle kaksi lumipukua"*. Hyytiäinen sai voin, mutta sitä ei ollut pesty ollenkaan, joten se meni pakissa nopeasti pilalle.

Otto Ville Kuusisen palatsi Äänislinnassa. SA-kuva.

Hyytiäinen muistaa, kuinka sodassa oli urhoollisia miehiä. Eräsikin mies oli menossa kaukopartioon. Hän odotti koko päivän ja kävi tutkimassa päivän aikana ylimenopaikan, ettei siellä ole venäläisiä. Illalla kun oli aika mennä yli, siellä oli venäläisiä. Mies hätääntyi niin, että nousi seisomaan. Hänet ammuttiin aivan seulaksi. Toiset pysyivät piilossa. Venäläisiltä tuli suuria osastoja, kerrankin useampia satoja sotilaita. Hyytiäisen pieni viestiosasto, jolla ei ollut muita aseita kuin kivääreitä, jännitti mäen päällä, että eiväthän he vain tule tännepäin. *”Sota jättää oman jälkensä, kun sitä kaikkea joutuu seuraamaan ja katsomaan”*, hän toteaa.

Hyytiäinen ei lähtenyt Suomesta sodan takia. Hän tykkäsi syntymäkaupungistaan Jyväskylästä niin paljon, ettei halunnut millään edes lähteä naapuripitäjään. Mutta johdatus oli länteen. Kun Hyytiäinen oli nuori mies, hän näki kerran unta, että nukkui selällään nurmikolla ja katseli kirkasta taivasta. Unessa Hyytiäinen kysyi: *”Mitä tämä tarkoittaa?”* Vastaus tuli: *”Se tarkoittaa lännen taivasta”*. Mutta se ei vielä tarkoittanut Hyytiäiselle hänen sisimmässään mitään.

Kerran Jyväskylässä oli lyhyt raamattukoulu. Hyytiäiset ottivat sen ajaksi muutamia ihmisiä heille asumaan. Yhtenä iltana yksi näistä sisarista rupesi profetoimaan, että lähдете kauas merten taa. Sekään ei vielä vaikuttanut Hyytiäisiin. Sitten hänen työpaikastaan lähti useampia työmiehiä Kanadaan. Tuli sellainen vaikutus, että pitäisiköhän meidän lähteä? Laitettiin kesämökki myyntiin. Päätettiin kahden kesken silloisen vaimon kanssa, että jos välittäjä saa mökin myytyä siihen ja siihen päivään mennessä, niin lähdemme. Tämä sopimus tehtiin Herran edessä. Tuli sovittu päivä eikä mökkiä ollut myyty. Hyytiäiset olivat helpottuneita ja iloisia, ettei heidän tarvitse lähteä Jyväskylästä mihinkään. Mutta kun kello tuli noin kymmenen, tuli välittäjä kertomaan, että mökki on nyt myyty. Hyytiäiset menivät Kanadan lähetystöön ja hommasivat paperit. Paperit sai silloin vielä helposti.

Hyytiäiset muuttivat Torontoon ja luulivat unen toteutuneen: nyt he olivat lännen taivaan alla. Mutta niin ei ollut tarkoitettu. Hyytiäisten nuorempi poika, 17-vuotias, pettyi rakkauteen Torontossa ja halusi muuttaa vielä lännemmäksi, Vancouveriin. Hyytiäiset eivät voineet millään antaa hänen muuttaa yksin. He lähtivät pojan perään länteen, mutta matkalla päättivät pyörähtää rajan yli Kaliforniaan. Sieltä oli pappi juuri lähtenyt pois ja laittanut talonsa myyntiin. Seurakuntalaiset sanoivat, että te ette lähde mihinkään. Hyytiäiset olivat kaksi ja puoli vuotta Kaliforniassa. Poika kävi heitä katsomassa Vancouverista.

Sitten maa järisi, ja ihmiset alkoivat pelätä suurta maanjäristystä Los Angelesin seudulla. Suomalaiset alkoivat lähteä pois. Seurakunta loppui ja Hyytiäiset muuttivat Vancouveriin, missä ilma oli hyvin sateinen. He pakkasivat jälleen tavaran ja muuttivat Kalifornian kautta Floridaan, missä Hyytiäinen oli toisena pappina. Niilo Hyytiäinen on ihmetellyt, miten hyvin on toimeen tultu. Kun hän lähti evankelistaksi, hänellä ei ollut juuri ollenkaan rahaa, peukalokyydillä piti matkustaa. Hyvin he ovat kuitenkin pärjänneet.

Hyytiäinen palaa vielä sotaan ja kannustaa ajattelemaan ihmisiä, jotka ovat kokeneet sodan kauhut ja puolustaneet Suomen maata. Että jos kutsu tulee, niin on oltava valmis lähtemään. Kaikkein hienointa on olla mukana. Sehän on kärsimysten tie: ruoka ei ole kummoista, vettä juodaan purosta, ja näkkileipää kannetaan repuissa. Hernejauhoista tehtiin hernerokkaa, jauhun päällä oli paksu kerros vettä. Jauhovettä ei meinannut saada kurkusta alas. *"Mutta se oli jalo tehtävä: kun kaverit ovat siellä, on oltava mukana"*, Hyytiäinen lopettaa.

Tämä on ensimmäinen kerta, kun Hyytiäinen on laittanut muistiin sodan tapahtumia.

3.8. Miinanraivausta

Tauno Tirkkonen syntyi tammikuun 23. päivä 1923 Oulussa. Vuonna 1938 Tirkkonen tapasi taiteilija Aimo Hautalan. Pojat liittyivät samana vuonna merisuojeluskuntaan. Sodan alettua vuonna 1939 suojeluskuntalaisista perustettiin meripioneerikomppania raivaamaan merimiinoja. Heti aluksi maanviljelijä likellä Porvoota näki kuutamoyössä kuinka venäläinen kone pudotti desantteja. Tirkkonen vietiin linja-autolla Helsingistä Porvooseen piirittämään kyseistä metsäaluetta. Yhdeksästä desantista kahdeksan kaatui taistelussa ja vain yksi heistä antautui. Sitten palattiin bussilla takaisin Helsinkiin.

Suomenlinna oli tukipaikka, siellä olivat miinanraivauslaitteet. Miinoja raivamalla aukaistiin väylä Koivistollekin, jonka suomalaiset joukot olivat vallanneet. Venäläiset olivat juuri lähteneet ja jättäneet muonavarastonsa. Tirkkonen tuli mereltä rantaan ja pääsi ensimmäisenä muonavarastoon. He saivat venäläisten ruskeaa sokeria ja jauhoja, sekä poslamoslaa, eli venäläistä ruokaöljyä. Takaisin laivalle päästyään Tirkkonen rupesi paistamaan lettuja. Laivan kapteenikin oli ihan innoissaan. Kun laiva sitten pääsi takaisin Suomenlinnaan ja illalla mentiin syömään, niin Tirkkoselle myönnettiin mitali. *"Se oli varmaan siitä, että paistoin lättöjä, eikä siitä, että raivasin miinoja!"*

Laivan keulassa piti kahden tunnin vuoroissa vahtia koko ajan pintamiinoja. Niitä ei näkynyt, ja pohjamiinatkin oli raivattu pois. Sitten miinanraivaajat siirrettiin Tammisaaren saaristoon raivaamaan venäläisten miinoja. Kerran miina räjähti, ja komentaja kuoli siinä räjähdyksessä. Tirkkonen oli jarrumiehenä, ja hän lensi vinssiä vasten. Vinssin kahva osui Tirkkosen suuhun: huulet menivät halki ja hampaat poikki. Arpia näkyy edelleen, ja nenäkin on vielä vähän vinossa. Tirkkonen pökertyi ja heräsi vasta jäänsärkijä Sisulla, joka oli tehty heidän sairaalalaivakseen. Tauno heräsi makuullaan siihen, että joku mies kaatoi hänelle rommia suuhun. Suu oli täynnä verta, eikä Tirkkonen voinut hengittäääkään. Mutta kun kaadettiin rommia suuhun, alkoi henki taas kulkea.

Oltuaan kaksi vuotta miinanraivauksessa Tirkkonen ja Hautala pyysivät vaihtoa. Heidät siirrettiin armeijaan Äänisjärven pohjoispuolelle kapeaan paikkaan. Suomalaiset olivat järven toisella puolella ja venäläiset toisella. Talvi 1943 oli hiljaista sodan kannalta, joten Tirkkonen uskalsi mennä hiihtämällä paikallisiin kyliin tapaamaan suomalaisia kommunisteja, jotka olivat lähteneet Suomesta kapinan aikoihin. Tirkkonen meni juttelemaan heidän kanssaan, muttei tykännyt olla siellä. Talot kun olivat täynnä lutikoita. Kun katsoi ylös kattoon, katto oli punaisena lutikoista: *”Aivan kuin puna-armeija valmiina hyppäämään sotaan.”*

Kommunisteilla oli punainen kirja kädessä, he lukivat sitä kuin pyhää raamattua. Tirkkonen yritti kertoa heille, minkälaista Suomessa on, mutta häntä ei uskottu. Hän kertoi, että naisilla on nailonsukatkin. *”Nailonsukat! Eihän sellaisia ole olemassakaan!”* vastattiin hänelle.

Tirkkonen oli sairas poika sodasta palatessaan, pelkkää luuta ja nahkaa. Vatsa ei toiminut ollenkaan, mutta vaimo paransi hänet oikeilla ruokalajeilla. Punajuuri oli paras ruokalaji, ja vaimo teki punajuuripihvejä. Monet muut sotilaat tulivat

Tauno Tirkkonen suksilla lumipuvussa (vas.) ja nuorena merisuojeluskuntalaisena.

kotiin ja alkoivat syödä liian vahvaa ruokaa ja kuolivat. Naimisiin mentyä vaimo herätti Tirkkosen usein yöllä, tämä kun istui sängyssä ja nukkui, aivan kuin rintamalla missä piti nukkua istuallaan puuta vasten. Kesti kauan, ennen kun hän pääsi tavasta eroon. Hän ei halua puhua sodan huonoista asioista ollenkaan, koska niistä tulee niitä painajaisunia. Varsinkaan taisteluista hän ei halua puhua, niitä on vaikea muiden ymmärtää. On asioita, joita hän ei ole kertonut edes vaimolleen. Tirkkosesta yritettiin tehdä upseerikin, mutta hän kieltäytyi. Onneksi hänen ei ollut pakko mennä upseerikouluun.

Tauno Tirkkonen sanoo tulleensa Kanadaan kommunistien takia. Hän oli sorvaaja, ja aloitti sorvausopin jo ennen sodan syttymistä. Sodan jälkeen työpäikällä aina lounasaikaan äijät sanoivat, että Venäjällä on niin hyvä olla, että sinne paratiisiin pitää lähteä. Tirkkonen kertoi heille nähneensä sen paratiisin, eikä se mikään paratiisi ollut. Lopulta hän totesi: *"Minä menen paratiisiin, lähden Kanadaan. Olkaa työ täällä, Goodbye!"* Tirkkonen naurahtaa, että eihän hän tosin vielä silloin yhtään englantia osannut.

Jouluna 1951 Tirkkoset tulivat Kanadaan. Kanadassa tukkikämpälle etsittiin kahta suomalaista perhettä. Tirkkoset olivat Vancouverissa siirtolaisrakennuksessa ruokajonossa. Heidät valittiin ensimmäisenä, sitten Paavolat. Tirkkonen ei ollut Suomessakaan ollut tukkitöissä ja yritti kertoa olevansa masinisti. *"Oh no, et sinä mikään masinisti ole, ei Suomessa masinisteja olekaan!"* vastattiin hänelle.

Tauno Tirkkonen ja Aimo Hautala

Ei mennyt kuin kolme kuukautta kun Tirkkonen sai näyttää taitonsa. Edellinen masinisti, tanskalainen poika, lähti pois konepajasta ja Tirkkonen sai kaksi viikkoa aikaa näyttää osaavansa hommat. Seuraavana päivänä hullujussi meni rikki. Kone nostettiin tunkkien varassa ilmaan, jotta Tirkkonen saattoi tehdä mittauksia. Tirkkonen teki uuden osan, joka asennettiin kaivuriin, ja kone alkoi toimia hyvin. Sitten yrityksen amerikkalainen omistaja tuli käymään. Hän asettui heti ensimmäiseksi seisomaan Tirkkosen selän taakse katsomaan, mitä tämä tekee. Tirkkonen nauraa, että hänen hihnavetoinen sorvinsa oli niin vanhanaikainen, ettei Suomessa edes ollut sellaisia!

Tirkkoset muuttivat Amerikkaan vuonna 1965. Tirkkonen oli pienessä konepajassa töissä. Hänen tehtävänä oli tehdä kaksi laukaisijaa kameroihin, jotka menivät kuuhun Lunar 1 ja 2 -luotainten matkassa vuosina 1967 ja 1969. Kamerat ovat vieläkin kuussa. Vuonna 1975 Tirkkoset muuttivat Vancouverin saarelle. He ostivat parhaan tontin meren rannalta ja setristä rakennettiin 5 000 neliöjalan talo, josta oli 55 rappusta merenrantaan. Tirkkonen kantoi kaikki takkapuut sieltä ylös jyrkkää rinnettä, sahasi ja pilkkoi ne. Tirkkoset asuivat talossa 18 vuotta. He muuttivat Vancouveriin, kun eivät enää jaksaneet tehdä ulkotöitä. Kanadassa on ollut Tirkkosten hyvä olla, Suomessa he ovat käyneet monta kertaa.

Sodan syyttyessä Tirkkonen oli 16-vuotias. Armeijaan hän liittyi 17-vuotiaana. Hän toteaa hiljaa, silmät kostuen: *”Ne paikat, missä minä kasvoin Suomessa – niitä ei enää ole.”*

3.9. Sotaa Suursaarella

Tampereella vuonna 1918 syntyneen **Eero Kajaanin** talvisota alkoi alokaskoulutuksella lähellä Helsinkiä. Talvi oli hirveän kylmä, pakkasta oli lähelle -40 astetta. Alokkaiden ainoa tehtävä oli vahtia desantteja Helsingin metsissä. Niinpä tunti kerrallaan he vahtivat, etteivät desantit pääse kaupunkiin. Vahtivuoro kesti tunnin siksi, ettei kauemmin olisi tarjennut. Vartiossa suun eteen vedettiin sukka, joka oli kuin torvi. jossa oli reikiä hengittämisen helpottamiseksi. Sukasta muodostui tunnin aikana pitkä ja painava jääpuikko. Kaikki alokkaat pärjäsivät vartiossa oikein hyvin, kylmä vain vaivasi. Oli vaikea tietää oliko desantteja vai ei, mutta vahtia täytyi. Desanttejahan oli saatu kiinni Helsingin metsistä.

Suurimman osan jatkosodasta Eero Kajaan vietti Suursaarella. Saari sijaitsee melkein keskellä Suomenlahtea: sen pohjoispäästä on matkaa Suomen mantereelle noin 40 kilometriä ja Viron rannikolle 55 kilometriä. Saaren ympäristö noin 20 kilometrin säteellä on avointa, mikä teki siitä sotilaallisesti tärkeän. Venäläiset valtasivat saaren heti talvisodan alussa. Talvisodan loputtua Moskovan rauhassa saari jäi Venäjälle. Jatkosodassa neuvostojoukot lähtivät saarelta joulukuussa

1941, mutta palasivat pian takaisin. Suomen sodanjohto päätti valloittaa saaren takaisin ennen kuin Neuvostoliitto ehtisi linnoittaa saaren. Niinpä maaliskuun puolessa välissä vuonna 1942 suomalaiset hyökkäsivät Suursaareen. Pelättiin, että laivasto ei yksin pysty valtaamaan saarta, joten avuksi saatiin Kannakselta kenraali Aaro Pajari.

Suursaaren valloituksessa kahden Vancouverin veteraanin tiet kohtasivat. Eero Kajaan oli valloittamassa saarta saaren toisessa päästä, ja Tauno Tirkkonen toisesta. He melkein ampuivat toisiansa. Sitä he ovat muistelleet useaan otteeseen yli kuusi vuosikymmentä myöhemmin Brittiläisen Kolumbian sotaveteraanipiirin kokouksissa ja katsoessaan dokumenttia tarinoistaan yhdessä puolisoidensa kanssa.

Kajaanilla oli monenlaisia tehtäviä. Hän oli kuuden tuuman tykin suuntaajana vähän aikaa, sitten ilmatorjuntatykin ampujana kuusi kuukautta peräkkäin.

Kaksiputkisen panoksissa oli fosforia, jotta amukset näkyivät: *”Valojuovat menivät, mutteivät silti osuneet koneeseen, vaikka sinne päin menivätkin aika hyvin”*, toteaa Kajaan.

Kajaan oli myös tarkka-ampujana. Hän opetteli metsässä ampumaan eri matkojen päästä. Oikealta ammatiltaan hän oli kuitenkin viestimies. Eero Kajaan vei johtoja joka puolelle, missä oli taisteluita. Hän myös korjasi johtoja. Eero oli hyvin tyytyväinen viestimies, sillä siinä ei ollut kuolemanvaarassa koko ajan. Tosin esimerkiksi ukkosilmalla, kun viestilangat menivät poikki metsässä, oli vaihdettava uudet. Usein johtoja piti korjata lentokoneiden pommittaessakin.

Lomalle Suursaaresta pääsi yleensä hyvin. Kerran lomat peruutettiin kahdeksi kuukaudeksi, kun venäläiset miinoittivat laivareitin. Laiva upposi eikä lomalaisia enää päästetty lähtemään. Lentokoneet taas eivät voineet laskeutua, kun ei ollut lentokenttää. Ilmavoimat lähettivät heille joka päivä Helsingin Sanomat, niitä tiputettiin ympäri saarta. Loppukuusta lähetettiin myös aina päivärahat, joten sotilaat saattoivat pelata rahapelejä. Venäläisiltä saatiin vain pommeja: he lensivät pommittamaan Helsinkiä. Jos pommeja jäi yli, niin ne pudotettiin Suursaareen. Saarta pidettiin eräänlaisena kaatopaikkana.

Sodasta johtuva asuntopuola vaikutti siihen, että Kajaan muutti pois Suomesta. Hän meni sodan jälkeen naimisiin, eikä asuntoa saanut mistään. Lehdessä oli ilmoitus, että Kanada hakee maahanmuuttajia. Kajaanit lähettivät paperit Kanadan konsulaattiin Tukholmaan. Kajaanin vanhemmat olivat olleet siirtolaisina Amerikassa, ja Kajaanit hakivat myös sinne. Kun he olivat jo Kanadassa, he kuuluivat pääsevänsä myös Amerikan puolelle San Diegoon. Kajaanit kävivät katsomassa San Diegoa, mutta päätyivät silti Kanadaan. Kanada oli parempi, koska sinne tuli satoja muitakin suomalaisia. Sosiaalinen elämä oli vilkasta tanssien, vierailujen ja muiden tapahtumien merkeissä.

Helmikuussa 2010, yhdessä Mike Rautiaisen kanssa, 91-vuotias Eero Kajaan vastaanotti Vancouverin Olympialaisten aikaan kunniamerkin presidentti Tarja Haloselta. Kajaan siirtyi ajasta ikuisuuteen 15.5.2013.

Eero Kajaan sotilaspuvussa

3.10. "Meillä karjalaisilla se oli pakko"

Allan Antero Hakkarainen syntyi syyskuun 21. päivänä 1923 Sortavalassa. Hän oli ensin vapaaehtoisena Luonetjärvellä Jyväskylässä. Kun sota alkoi, komppania hajotettiin eri paikkoihin. Hakkarainen siirrettiin kentän huoltojoukkueeseen Joensuun lähelle. Siellä odoteltiin lentokoneita, mutta kun niitä ei tullut, niin Hakkarainen lähti puntikselle. Hän jäi luvattomasta lomastaan kiinni, ja vääpeli Kolima pani miehen sen jälkeen ikään kuin jyrän alle. Hakkarainen pyysikin sen takia siirtoa rintamalle jalkaväkeen. Laivueen komentaja ei lupaa antanut, koska Hakkaraisen veljet olivat kaikki samassa rykmentissä. Parin viikon päästä Hakkarainen pyysi uudelleen siirtoa, ja tällä kertaa lupa myönnettiin. Hän joutui Kouvolaan täydennyskeskukseen. Odotettiin, että saatiin kokoon tarpeeksi miehiä, minkä jälkeen tuli lähtö junalla Kajaanin kautta Suomussalmelle.

Allan Hakkarainen

Kiestingissä oli suomalaisia motissa. Joukkueen verran miehiä, Hakkarainen heidän mukanaan, lähti yön aikana mottia kohti. Ennen mottiin menoa miehet lepäsivät rinteessä. Oli pimeää, ja Hakkarainen etsi mielestään hyvän paikan nukkua. Aamulla kun hän heräsi, huomasi hän vierellään kuolleen venäläisen sotilaan; edellisenä päivänä siinä paikassa oli ollut taistelu. Hakkaraisen joukkue pääsi hämärässä hiipien hiljaa rautatien yli Kiestingin mottiin. Sitten motista piti päästä pois. Ympärillä oli suota. Kovaa maata oli vain rautatien penkassa, jota venäläiset tietenkin vahtivat. Yöaikaan suomalaisten onnistui kuitenkin livahtaa pois motista. Hakkarainen oli haavoittunut edellisenä päivänä, syyskuun kolmantena. Kaksi miestä kantoi hänet yöllä pois soita pitkin. Isku oli ollut tuhoisa, joten haavoittuneita ja kaatuneita oli paljon. Kananaisissa haavoittuneet lastattiin proomuihin. Kun Hakkarasta nostettiin paareissa, eräs mies kysyi: *”Onko se Allan?”*. Kysyjä oli hänen setänsä.

Hakkarainen vietiin ensin Kuusamon koululle kenttäsaairaalaan, sitten Ouluun keskuskansakoululle sotasairaalaan. Kun Allan Hakkarainen pääsi taas liikkeelle tammikuussa, hänet siirrettiin takaisin Kouvolaan täydennyskeskukseen. Sieltä matka jatkui Lohilahdelle, missä oli uusia ja tuntemattomia miehiä. Pikakivääriampujaksi ja ryhmänjohtajaksi koulutettu Hakkarainen oli jo vanha tekijä siinä joukkueessa. Hän oli pataljoonansa nuorin ryhmänjohtaja. Korsussa Hakkarainen oppi myös pelaamaan shakkia Matti Ketolan opettamana. Toisen, suon päälle tehdyn korsun nimi oli Livohka. Nimensä korsu sai marraskuun hyökkäyksen aikana, kun joukkueen kersantti oli lähtenyt karkuun. Korsun korkeus oli puolitoista metriä.

Tuoppajärven jäällä heitä koulutettiin käyttämään kaikkia aseita. Aseista suurin oli rykmentin tykki. Hakkaraisen suosikki oli 40 millin pieni kranaatinheitin. Hakkarainen pudotti kranaatin sisään, ja juoksi katsomaan mihin se meni. Hän korjasi sitten suuntausta, jos ammus ei osunut. Taisteluhaudat eivät olleet silloin vielä kaikki valmiit, vaan välillä hän juoksi myös maan päällä, mikä oli tietysti hyvin vaarallista. Taistelussa Hakkaraisella oli kaksi pikakivääriä, venäläinen Dektarjev eli Emma, ja suomalainen Lahti-Saloranta. Hakkaraisella oli apulainen, joka täytti lippaita. Kerran Hakkarainen ihmetteli, mitä avustaja oikein tekee, kun mitään ei kuulu. Apulaiselta oli päälaki ammuttu kokonaan pois.

Lähellä oli myös venäläisten miehittämätön fosforipalloheitin. Hakkarainen näki, kuinka lumi nousi pesäkkeestä. Hän meni pesäkkeeseen ja ampui pans-

Allan Hakkarainen (vas.) sotilaspuvussa kaverinsa kanssa.

sarikiväärillä. Liike loppui. Keväällä lumen sulettua ja venäläisten vetäytyttyä Hakkarainen meni tutkimaan fosforipallopesäketta: siellä oli kolme kuollutta venäläistä fosforipalloheitin vieressään. Sillä oli ollut tarkoitus polttaa suomalaisten asemat.

Keväällä 1942 venäläiset tekivät suuren hyökkäyksen. Mustan Meren jalkaväkiprikaatin maihinnousujoukkue laivastopuvut päällään hyökkäsi kaksi viikkoa suomalaisia vastaan. Hyökkääjät eivät päässeet läpi. Venäläisten vetäytymisen jälkeen keväällä ilma rupesi lämpenemään. Kuolleiden haju oli kamala. Sotavankeja tuotiin hautaamaan kuolleita. Hautaajat tekivät kuopan, mutta jänkä oli sula vain 10–25 senttiä, joten maata piti räjäyttää. Joskus kävi niin, että vangit tarkistivat haudattavien taskut ja ottivat arvotavarat pois. Hakkarainen näki, kuinka yksikin vanki pisti vahingossa kätensä sisään kaatuneen miehen rintalastasta, joka oli täynnä pieniä matoja. Vanki veti matoisen kätensä ulos, heilautti kättään ja rupesi käärimään sätkää. Arvioitiin, että venäläisillä oli taisteluissa 900 kaatunutta ennen vetäytymistään. Tarkoitus oli ollut laittaa koko Pohjois-Suomi mottiin.

Sitten seurasi siirto Röhöön. Siellä ei ollut varsinaista rintamalinjaa ollenkaan, vain kenttävartioita viiden, kymmenen kilometrin välein. Venäläiset toivat desantteja paljon Suomeen sitä kautta. Jotkut venäläiset olivat suomalaiset sotilaspuvut päällään menneet suomalaiseen tukikohtaan ja tehneet pahojaan ja ampuneet. Annettiin määräys, että kaikilla täytyy olla valkoinen nauha rinnassa. Jos sitä ei ollut, sai ampua suoraan ilman kysymyksiä. Sitten seurasi siirto Nurmeksen Porokylään lepoon ja koulutukseen. Sen jälkeen siirryttiin Kontupohjaan Äänisen rannalle, josta matka jatkui Stalinin kanavalle. Vihollinen oli räjäyttännyt sulkuportin. Kanavassa ei ollut enää vettä, pohjalla oli vain pieni puro. Kolmen neljän päivän välein venäläiset tekivät kranaattihyökkäyksiä. Hakkaraisella oli tapana laskea kaverinsa kanssa, montako kranaattia tuli ja montako räjähti. Eräänä päivänä neljättä ei kuulunut. Taisteluhaudat mutkittelivat, ja juuri kun Hakkarainen astui hiekkasäkin toiselle puolelle, neljäs kranaatti räjähti. Hakkarainen heräsi joukkosidontapaikalla. Räjähdyspaine aiheutti kuulovaurion.

Kesäkuussa 1944 Hakkaraisen pataljoona siirrettiin Karhumäestä Ihantalaan, missä taistelut olivat sekavia. Mottiinkin jouduttiin. Sieltä piti peltoaukeaa pitkin juosta kohti Ihantalaa kirkonkylää. Rumpulippaat haittasivat Hakkaraisen juoksua, joten hän viilsi kannattimet puukolla poikki. Nukkumaan Allan ei pystynyt vuorokausiin, ja syöminenkin oli satunnaista. Kerran lähetti tuli kertomaan, että Hakkaraisen piti ottaa ryhmä ja saada yhteys kuudenteen komppaniaan. Ryhmässä oli paljon vanhoja miehiä, ja he miettivät ja neuvottelivat miten mennä. Matkalla ryhmä huomasi, kuinka kompassisuunnasta nousi savua, joten venäläiset olivatkin jo siellä. Suomalainen puolustuskomppania oli lähtenyt pois. Hakkaraisen ryhmä kääntyi heti takaisin. Kun he saapuivat lähtöpaikkaansa, se oli täynnä kaatuneita ja haavoittuneita. Venäläiset olivat hyökänneet sillä välin – tehtävä oli pelastanut Hakkaraisen ryhmän.

Venäläiset aloittivat suurhyökkäyksen kesäkuisena aamuna. Lentokoneet pudottivat pommeja mäkeen jatkuvasti, sitten seurasi tykistökeskitys. Sen jälkeen alkoi tulla panssareita, mutta ne eivät päässeet läpi. Suomalaiset vetäytyivät ylemmäksi. Hakkarainen haavoittui, sillä hän sai sirpaleen polveensa. Komppanian päällikkö Torstila näki, että Hakkarainen oli jäänyt alas ja auttoi hänet pois. Jäätöksessä kenttäsairaalassa lääkäri totesi, että tämän on pintahaava. Seurasi matka sotasairaalaan, jossa komendantti tuli kertomaan, että Hakkarainen oli ylennetty alikersantiksi. Jalka ei parantunut, vaan siitä tuli mätää. Lopuksi jalkaan tuli kovat tuskat. Jalka piti leikata. Haavasta poistettiin kolmen sentin pituinen sirpale sekä sarkahousujen ja alushousujen kappaleet. Lopultakin jalka alkoi parantua.

Hakkarasta eivät ole painajaiset sodasta vaivanneet. *"Toisten kanssa täytyy toimia yhteisymmärryksessä. Kun kaikki ajattelevat samaa asiaa, tulee työ tehtyä"*, hän sanoo. Päätökset sodassa tuli tehdä nopeasti. Näissä asioissa auttoi se, että Hakkarainen oli ollut töissä isänsä sepän pajassa, jossa oli kesäaikaan 15 työntekijää. Hakkarainen oppi suunnittelemaan töitään jo silloin isän ohjeen mukaan: Mitä teet, se täytyy tehdä oikein.

Hakkarainen oli 17-vuotias kun meni sotaan, 21-vuotias kun pääsi pois sieltä. *"Sota kasvattaa ihmistä rauhan puolesta, kun tietää mitä sota on. Sodassa on nälkä ja kylmä. Asiat pitäisi saada kuntoon ilman sota"*, sanoo Allan Hakkarainen. *"Sodassa oli monenlaisia miehiä. Miehiä, jotka pitivät päiväkirjaa, rauhallisia miehiä kuten August Karhunen, joka kasvatti muitakin ja joka kaatui Ihantalassa. Oli myös miehiä, jotka olivat pahasuisia. Sodassa oppi ajattelemaan elämää eri tavalla"*.

Muisto, jota Hakkarainen ei ole koskaan kertonut kenellekään, tapahtui Ihantalassa. Siellä venäläisten porukka saartoi heidät ja tuntui, ettei sieltä pääse pois. Hakkarainen rukoili ja lupasi, että hyvä Jumala, jos tästä pääsen pois, niin käännyksen uskovaiseksi. Asia painoi hänen mieltään pitkän aikaa. Koti oli aina ollut uskovainen. Äiti kertoi heränneensä yhtenä yönä rukoilemaan poikansa puolesta, Allan on vaarassa. *"Ainahan sodassa on vaarassa"*, toteaa Hakkarainen hiljaa ja jatkaa: *"Sota ei ole mukavaa, mutta meillä karjalaisilla se oli pakko"*.

Sodan loputtua Suomessa pelättiin Neuvostoliiton miehitystä. Aseita kätettiin ympäri Suomea. Armeijan upseerit olivat organisoineet aseiden varastoinnin. Monet aseiden kätkejät lähtivät maasta.

Kun Hakkarainen pääsi siviiliin, häntä kehoitettiin menemään poliisikouluun, koska tarvittiin luotettavia miehiä. Hakkarainen kieltäytyi, sen sijaan hän lähti varikolle töihin lastaamaan tavaroita yöaikaan. Aseita kätettiin Jyväskylän Vesannan kylään. Vuonna 1946 hänelle tuotiin konepistooli ja paukut piiloon vietäväksi. Hän vei ne Toivakkaan, minne hänen vanhempansa olivat joutuneet. Jyväskylässä Gunnar Horste tuli tapaamaan Hakkarasta. Suunniteltiin kommunistien vastaista toimintaa. Parin viikon päästä Hakkarainen kävi tapaamassa vanhempiaan. Paluumatkalla poliisi pysäytti hänet ja otti autoonsa. Hakkarasta kuulusteltiin Vaajakosken poliisiasemalla kaksi tuntia. Suojeluskunnan pitkän

päällystakin käänteet tutkittiin ja kauluskin ratkottiin auki. Mitään ei löytynyt, joten hänet päästettiin pois.

Vaikka Hakkarasta kuulusteltiin asekatkennän takia, hän ei silti listaa sitä syyksi Suomesta lähtemiselle. Sen sijaan Allan Hakkarainen kertoo, kuinka hänet oli hyväksytty Suomessa teollisuuskouluun, mutta edellä oli niin paljon vanhempia miehiä, että kouluun pääsy olisi vienyt kaksi, kolme vuotta. Hakkarainen luki Uudesta Suomesta, että Kanada ottaa 200 000 maahanmuuttajaa. Hakkarainen totesi vaimolleen, että nyt lähdetään Kanadaan. Suomalaisten Kanadaan lähdön huippuvuonna 1959 Hakkaraiset sitten muuttivat. Kanadaan saapui sinä vuonna niin paljon siirtolaisia Suomesta, että saman vuoden marraskuussa perustettiin siirtolaisia varten vastaanottokomitea.³

Hakkaraiset lensivät Tukholmasta Torontoon. Ensimmäinen työpaikka oli Niagara Fallsilla pienessä jääkaappitehtaassa. Palkka oli 83 senttiä tunti. Vancouveriin Allan Hakkarainen tuli töihin Alcan Aluminium tehtaaseen vuonna 1958, matkatkin maksettiin, eli 105 taalaa. Tehtaan insinööri kysyi, halusiko hän työnjohtajaksi. Hakkarainen kieltäytyi sanoen, ettei hänen englanninkielensä ole tarpeeksi hyvä. Insinööri totesi, että niin kauan kuin me ymmärrämme toisiamme, niin kaikki on hyvin. Hakkarainen valvoi työkalujen tekoa ja piirustuksia. Myöhemmin Hakkarainen myös teki ja suunnitteli työkaluja. Hän on ollut elämänsä Kanadassa hyvin tyytyväinen.

³ Raivio, Yrjö, *Kanadan Suomalaisten Historia II*, s. 88.

3.11. Venäläiset naissotilaat Vitelessä

Pauli Johannes Asikainen syntyi 21. heinäkuuta 1925 Simpeleellä. Aliupseerikoulun loputtua hänet siirrettiin Aunukseen 6.4.1944.

Komppania asetettiin Viteleen santakummuille Laatokan rantamille torjumaan venäläisten maihinnousua. Vitelen kylä sijaitsee Laatokan rannalla noin 50 kilometriä Aunuksesta luoteeseen. Suomen vanhalta rajalta Vitele on 15 kilometrin päässä Aunukseen päin.

Venäläisten tuli oli melko voimakasta keskittyen Asikaisen asemiin. Toisena päivänä, hiekkakummuilla kranaatti tuli ja räjähti. Asikainen kuuli kovaa valitusta vasemmalta puoleltaan. Hän konttasi sinne katsomaan. Yksi Asikaisen parhaista kavereista oli saanut suuren kranaatinsirpaleen rintaansa. Verta oli joka paikassa, mies oli tavallaan tajuton, mutta valitti silti suoralla huudolla. Asikainen aikoi viedä miehen komennuspaikalle, mutta tämä ehti kuolla. Se oli Asikaisen tutustuminen sotaan. Vielä tänäkin päivänä hän muistaa sen valituksen.

SOTILASPASSI

Kutsuntanumero 48 114 143 Järvelän

1. Sukunimi: Asikainen
2. Etunimet: Pauli Johannes
(Puhuttelu- ja allekirjoitettava)
3. Synt. 21.9.25, Simpele
(Syntymäpaikka)
4. Kirkonkirjoissa: Simpele
5. Siviilirekisterissä: -
6. Uskontunnustus: Lut.
7. Toimi tai ammatti: Sähköasentaja
8. Koulusivistys: 3/3 ammattikoulu
9. Kielitaito: Suomi
(Äidinkieli allekirjoitettava)
10. Isän nimi: Haanes
(Äidin nimi, jos on syntynyt ulkomailla avioliiton)

Pi.M:n kaava: Alev. 472

Asikaisen pahimmat ja katkerimmat muistot liittyvät siihen, että parhaat kaverit kaatuivat tai haavoittuivat hyvin pahasti. Pitkät, pitkät marssit ovat myös jääneet mieleen. Jalat olivat kipeät. Marssimisen muistaa aina. Ruokapuoli ei ollut kummoista, joten aina oli nälkä.

Katkeria muistoja on paljon. Kun Vitelessä venäläiset tulivat kumpua ylös, ja suomalaiset joutuivat ampumaan heitä. Suomalaiset näkivät, että kummun alle kaatui ihmisiä. Iltamyöhällä – oli kesäaika ja illalla oli valoisaa pitkään – kun he ryömisivät katsomaan, siellä oli kaksi naissotilasta Venäjän armeijasta. *”Aloit miettiä, että minkä takia piti ampua. Sitten tajuaa, että jos et itse olisi ampunut, joku olisi ampunut sinut. Kumminkin sillä oli jonkinlainen erilainen vaikutus, että ne olivat naisia, eivätkä miehiä. Luoja kiitos, sitä ei ole enää. Että minun ei tarvitse tehdä sitä enää.”*

Ruumiita näki paljon, omia miehiä, Mutta he eivät olleet niin tuttuja, ne olivat vain kuolemantapauksia. Läheisen kaverin kuolema teki vaikutuksen.

”Sota on yksi kauheimpia asioita mitä ihmiselle voi tapahtua. Sodasta jää kärsimys jollain tavalla ihmiselle. Samalla täytyy olla tarpeeksi tahtoa peittää ne pahat asiat, mitkä tulevat esille sodassa. Sota opettaa ihmiselle monta asiaa. Elinaikana sota tulee monesti esille, yhtäkkiä muistaa mitä sodassa tapahtui”.

”Pitäkää itsenne pois sodasta. Sota on kamalaa.” Asikainen sanoo. *”Luoja piti minusta huolen. Vapaaehtoiseksi ei kannata lähteä. Mutta jos omaa maata uhataan, se on eri asia. Kukaan ihminen ei tarvitse sotia”.*

Asikaisen kirjurinura alkoi armeijan iltarukouksessa, kun konttorin väepeli kysyi osaako kukaan kirjoittaa koneella. Keneltäkään ei tullut vastausta pariin

minuuttiin. Asikainen sanoi: *"Herra vääpeli, minä voin kyllä käyttää konetta."* He menivät toimistoon, missä oli kasa papereita, jotka täytyi kirjoittaa koneella. Asikainen vietti puoli yötä opetellen konekirjoitusta. Siitä se lähti kuitenkin menemään, yhden sormen menetelmällä. Joku kommentoi, että kylläpä se on hidasta. Asikainen vastasi: *"Se johtuu siitä, että kotona oli Underwood, mutta tämä on Remington, se on vähän erilainen!"*. Vastaus meni täydestä. Asikaisesta tuli kirjuri, ja hän paukutti yhdellä sormella konettaan.

Kun palvelusaika loppui 31.12.1944, Asikainen oli naimisissa, mutta hänellä ei ollut työtä eikä asuntoa. Hän päätti jäädä armeijaan. Asikainen toimi kirjurina syyskuuhun 1947 asti, jolloin hän erosi virastaan. Armeijasta eroamisen jälkeen Asikainen oli sähköasentajana Simpeleellä, Jokioisissa ja viimeksi Lielahdessa. Hyvä kaveri ja hyvä urheilija Simpeleeltä, Ville Nokelainen, tuli maastojuoksukilpailuihin ja samalla kyläilemään. Hän ehdotti Kanadaan lähtöä. Asikaisen mielestä Suomen politiikka oli melko sekaista siihen aikaan: kommunisteja oli paljon, ja he pitivät kovaa ääntä. Se tietysti vaikutti poliittiseen epävakauteen. Tilanne koko Euroopassa oli pitkään epävarma.

Asikaiset päättivät lähteä, mikäli heidän anomuksensa hyväksyttäisiin. Hakemus meni läpi nopeasti, siihen ei mennyt kuin kolmisen viikkoa. Asikainen lähti edeltäpäin Kanadaan. Sovittiin, että Helvi-vaimo ja poika tulisivat vasta myöhemmin. Asikainen lensi Tukholmasta Montrealiin ja sieltä Vancouveriin. Häneltä oli kysytty Tukholman haastattelussa, mihin hän halusi mennä. Asikainen oli vastannut, että niin pitkälle kuin pääsen, ja paikkaan, missä ei ole suomalaisia. Asikainen kun halusi oppia englannin kielen.

Tukholmasta Asikainen sai mukaansa kirjeen. Kirjeessä luvattiin Asikaiselle Kanadassa työpaikka ja asunto, ja kaikki asiat hyvin järjestykseen. Ensimmäinen sana, jonka Asikainen sitten oppi Kanadassa oli BS, bullshit. Sanan hän oppi kun antoi kirjeensä maahanmuuttoviranomaiselle. Tämä luki kirjeen ja sanoi, että ihan täyttä bullshitia.

Vancouverin lentokentältä maahanmuuttoviranomaiset soittivat heti Suomen konsulille. Konsuli kysyi, paljonko Asikaisella on rahaa ja mitä hän haluaisi tehdä. Sitten konsuli kertoi, että Dunsmuir Streetillä on Pelastusarmeijan asuntola. Taksi vei Asikaisen sinne. Siellä oli sänkyjä joka paikka väärällään.

Asikainen kävi kysymässä töitä isoista Brittiläisen Kolumbian yrityksistä kuten puhelinyrityksestä BC Telistä ja sähköyhtiö BC Hydrosta. Niissä kaikissa hänelle kerrottiin kaksi asiaa. Ensiksi: kieli täytyy osata, muuten et saa paikkaa. Ja toiseksi: ammattiyhdistykseen täytyy liittyä ennen kuin saa paikan. Ammattiyhdistyksessä taas sanottiin, että täytyy olla työpaikka ennen kuin voi liittyä ammattiyhdistykseen.

Sitten Pelastusarmeijan paikalle tuli mies, joka katseli Asikaisen matkalaukkua sanoen: *"Sinä suomalainen"*. Mies oli norjalainen, joka oli oppinut hiukan suomea tukkikämpillä. Mies vei Asikaista ympäriinsä. Asikainen tapasi vanhemman

suomalaisen, Yrjö Tienahon Sandspitistä. Tienaho sanoi, että tukkikämpällä on suomalainen pomo, joka varmasti antaa töitä. Asikainen lähti Tienahon kanssa Sandspitiin, Moresbyn saarelle noin 800 kilometrin päähän Vancouverista. Asikainen sai töitä, vaikka ei ollut tehnyt tukkitöitä aikaisemmin. Vaimo ja poika tulivat laivalla perässä Kanadaan kesäkuussa 1952.

Asikaisen Kanadaan-muuton ajoitus oli harmittava, hän kun olisi kovasti halunnut nähdä Suomen olympialaiset. Näkemättä jäivät: Suomen oli määrä järjestää olympialaiset jo kesällä 1940. Talvisodan takia kisat jäivät sinä vuonna järjestämättä. Vuoden 1952 kesäolympialaiset olivat Suomelle tärkeä kansainvälinen tapahtuma. Saman vuoden kesäkuussa Armi Kuusela kruunattiin vielä Miss Universumiksi. Molemmat tapahtumat kohottivat suomalaisten itsetuntoa. Kisojen avajaiset olivat 19. heinäkuuta, ja olympiatulen sytytti juoksija Paavo Nurmi.

Sandspitissä Asikainen oli vuoteen 1954 asti. Sitten hän haki töitä Alcan Aluminium -yhtiöltä Kitimatista, joka sijaitsi 650 kilometriä luoteeseen Vancouverista. Pauli Asikainen meni yhtiön toimistoon Vancouverissa ja hän sai paikan heti. Seuraavana päivänä olisi pitänyt lähteä laivalla Kitimatiin. Onneksi Asikainen sai siirrettyä lähtöä parilla päivällä, sillä seuraavana päivänä oli hammaslääkäriaika. Vaimo hoiti muuton Sandspitistä Kitimatiin. Siitä alkoi 32 vuoden ura Alcan-yhtiössä. Työtä kesti aina vuoteen 1985 asti, jolloin Asikainen jäi varhaiseläkkeelle. Sen jälkeen hän oli vielä vuoden valtion töissä.

Asikaiset muuttivat tyttärensä luo Quesneliin. Vaimo kuoli vuonna 1993 sokeritautiin. Seuraavana vuonna Asikainen vieraili vanhan tuttavain Hilkan luona Kamloopsissa. Hilkan mies oli kuollut syöpään. Vierailu johti kukoistavaan avioliittoon, ja yhdessä nautitaan puutarhatöistä.

Kanada on ollut erittäin hyvä Asikaiselle, mutta se on tarkoittanut sitä, että töitä on pitänyt tehdä, Suomikin oli hyvä maa olla ja asua, mutta Kanada on ollut erittäin hyvä.

3.12. Melkein sotavanki

Usko Arvonen syntyi 9. maaliskuuta 1925 Pyhämaalla. Hän aloitti aloksaikansa vuonna 1943 juuri takaisin vallatussa Hangossa. Siellä oli vaikeuksia, sillä venäläiset olivat jättäneet räjähtämättömiä ammuksia pitkin metsää. Arvonen muistaa, kuinka suomalaisten raivatessa ammuksia kaksi kaveria löysi kuusituumaisen tykinammuksen. He lähtivät kantamaan sitä, mutta toisen kädet lipesivät. Ammus tipahti maahan, ja kaverit Arvosen mukaan kirjaimellisesti häipyivät – vain kengänpohjat jäivät tielle.

Sota jatkui Arvosen kohdalta pikakivääriampujana Äänisen rannalla useissa eri tukikohdissa. Asemasodan aikana riitti partiointia. Talviaikana partio veti

Usko Arvonen

viidenkymmenen kilometrin hiihtoja. Joka yö partio tarkisti rannoilta, oliko joku ehkä tullut yli Äänisen. Vapaata oli neljä tuntia, jota seurasi kaksi tuntia vartiota. Sen seurauksena korsuissa asuvat miehet olivat niin väsyneitä, että suurin piirtein ainoa tapa saada heidät hereille oli pudottaa kaverit parisängyistä lattialle.

Sodan loppupuolella Arvonen oli Kannaksella. Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen 9.6.1944. Usko Arvosen perääntyminen kesti kaksi viikkoa. Joukkue joutui jopa mottiin. Tavarat jäivät, mutta miehet onneksi säästyivät, vaikka heitä jo radiossakin sotavangeiksi mainittiin. Lopulta metsässä järven rannalla heitä oli pieni porukka, vain kaksi joukkuetta. Ensimmäinen joukkue sai kyydin, ja joukkueen matkassa lähtevä kapteeni lupasi lähettää kyydin toista joukkuetta hakemaan. Arvosen joukkue jäi järven rannalle odottamaan. Vartomista kesti tuntikaupalla. Heidän päällikkönään oli luutnantti, joka vaati, että odotetaan kapteenin lupaamaa kyytiä. Miehet totesivat, että heillä ei ole täällä mitään tekemistä, jos naapuri tulee, kiväärejäkin oli vain muutama. Vastoin luutnantin määräyksiä miehet lähtivät lopulta kävelemään. Ensimmäinen silta, jolle he saapuivat, oli miinoitettu. Pioneerit sanoivat, ettei siitä voi mennä yli. Mies kerrallaan joukkue kuitenkin hiippaili yli. Seuraavan joen ja sillan kohdalla sama toistui, mutta tämä silta räjähti heti viimeisen miehen ylitettyä sen. Kolmaskin silta ylitettiin samalla tavalla, ja lopulta joukkue saapui vanhalle rajalle.

Vanhalla rajalla sattui olemaan Arvosen eno sotapoliisina. Hän katsoi Arvosta ihmeissään, kysyen toistuvasti, että mistä tämä oli tulossa. Vanha raja kun oli suljettu kuusi tuntia aikaisemmin, eikä rajan takana olisi pitänyt olla enää yhtään suomalaista. Joukkue lastattiin junaan, jolloin venäläiset maataistelulentokoneet hyökkäsivät. Kukin suojaudui mihin monttuun pystyi, niin Arvononkin. Hänen kummaltakin puoleltaan meni kuulasarja ohi parin jalan päästä. Multa pölyysi, mutta mies sattui olemaan sarjojen keskellä, ja jäi henkiin.

Sodan päätyttyä Arvonon joutui Porkkalan rajalle. Aika oli sekavaa: vanhemmat miehet pääsivät siviiliin, mutta vuonna 1925 syntynyt Arvonon joutui jäämään armeijaan.

Hänen hämmästyksellään ei ollut rajoja, kun annettiin päiväkäsky, jonka mukaan kaikki vuonna 1925 syntyneet joutuivat alokkaaksi 1.1.1945 alkaen. Arvononhan oli ollut jo vuonna 1943 alokkaana Hangossa, joten hän joutui sodan käytyään uudelleen alokkaaksi. Syksyllä 1945, kahden ja puolen armeijavuoden jälkeen, alikersantti Arvonon pääsi pois palveluksesta.

Arvosen perheessä sodan on kokenut kolme sukupolvea. Arvosen isoisä oli vuonna 1917 merimiehenä suomalaisessa laivassa. Suomihan kuului tuohon aikaan Venäjälle, ja isoisän alta upotettiin kaksi laivaa. Kolmannella laivalla oli tarkoitus seilata Brasiliasta viljalastissa Eurooppaan. Isoisän laivan viereen tuli sukellusvene, joka määräsi miehet pelastusveneisiin, sillä lastia ei päästettäisi Eurooppaan. Näin isoisä joutui amerikkalaisten sotavangiksi. Arvosen vuonna 1900 syntynyt isä puolestaan joutui 39-vuotiaana talvisotaan. 42-vuotiaana hän pääsi jatkosodasta siviiliin. Puoli vuotta sen jälkeen Usko Arvonon joutui itse armeijaan.

Armeijan jälkeen Arvonon joutui asuntopulan uhriksi. Hän lähti sodan jälkeen töihin Hangon satamaan. Hangossa hän myös tapasi tulevan vaimonsa. Häitä vietettiin saman vuoden joulukuussa. Liitto on kestänyt, ja joulukuussa 2010 vietettiin heidän 65. häpäpäiväänsä. Arvonon oli töissä sahalla, hevostmiehenä ja kengitysseppänä, jonka jälkeen hän haki poliisikouluun. Siihen aikaan oli asunnoista kova pula, ja valmistuttuaan poliisikoulusta Arvonon puolisoineen asui Sipoossa. He hakivat Helsingistä huoneenvuokralautakunnalta asuntoa, sillä Helsingissä rakennettiin kunnallisia asuntoja kaupungin työläisille. Jonkin ajan päästä Arvonon meni kysymään, joko hänen vuoronsa kohta tulee. Huonevuokralautakunnassa herra istui tiskin takana ja sanoi: *"Mitä poliisi asunnolla tekee?"* Arvonon oli tämän kuullessaan niin vihainen, että olisi halunnut ampua miehen.

Vieraspaikkakuntalaisina heidän hakemustaan ei edes otettu sisälle, eikä asuntoa hellinnyt myöhemminkään. Arvonen koki asian niin, että heidät ajettiin pois Suomesta. Vaimon veli kirjoitti Kanadasta, että täältä löytyy asuntoja ja töitä sillä kertaa. He pistivät anomuksen sisälle, ja perhe pääsi Kanadaan syksyllä 1955.

Sodan vaikutuksista kysyttäessä Arvonen vastaa: *"Minä olin kahdeksantoista-vuotias silloin. Ja sen jälkeen, ei siinä sitten oikein enää pääse siviilielämään kiinni. Sota on julmaa, ratsuväki on raakaa. Siellä ei armoa tunnettu eikä saatu".*

Usko ja Mirkku Arvonen

3.13. Ikimuistettava ruuanhakumatka

Aate Rinkinen syntyi Ruokolahdella 21. kesäkuuta 1925. Sodan aikana hän oli Kannaksella pikakivääriampujana. Pikakivääri oli venäläisiltä sotasaaliiksi saatu Dektarjev. Asetta kutsuttiin myös erään sota-ajan suosikki-iskelmän mukaan ”Emmaksi”, koska aseeseen päällä vaakatasossa oleva rumpulipas muistutti hiukan gramofonilevyä. Ammuttaessa rummun kansiosa pyöri. Rinkinen sanoo, että Emma oli hyvä ase, ja niitä oli harvassa. Sitä hän ei tiedä kuoliko hänen tulitukseensa ketään. Konetuliaseesta kun ei koskaan tiedä, osuuko sillä.

Rinkinen oli 17-vuotias, kun hän joutui armeijaan. Aate Rinkinen oli alokasajan Jokelassa, lähellä Helsinkiä. Sieltä hänet siirrettiin Viipuriin, josta Aate joutui linjaan. Rajajoelta Suomenlahden nurkasta tuli siirto toiseen laitaan Kannasta Taipaleenjoelle. Kova sota alkoi, kun tuli siirto Keski-Kannakselle. Sieltä peräännyttiin Taliin asti. Vuoden 1944 juhannuksen aikoihin sieltä tuli lähtö, ja joukot pääsivät vähän rauhallisempaan paikkaan Kuparsaareen Vuokselle. Se oli pelottavaa olemista, kunnes tuli rauha.

Rinkinen kertoo ruuanhakureissusta Talissa. Ruoka haettiin ryhmälle puolen kilometrin päästä, koska sinne ruoka saatiin hevosen kyydissä. Oli Rinkisen vuoro hakea ruokaa. Hänellä oli molemmat kädet täynnä pakkeja. Tuli kranaattikeskitys. Samalla kertaa tietä pitkin tuli hevonen ammuskärry perässään. Hevosmies hyppäsi toiselle puolelle tietä, Rinkinen toiselle puolelle. Rinkisen kauhuksi hevonen rupesi peruuttamaan hänen puolelleen. Hän oli tien vieressä pusikossa ja huomasi, että sitä oli pidetty vessana. Ei auttanut muu kuin ryömiä pois päin hevosesta ja keskityksestä.

Rinkinen selvisi keskityksestä, ja hän palasi ryhmäänsä. Ruvettiin syömään. Sotilaat ihmettelivät, että mikä täällä haisee. Rinkinen ei puhunut mitään, ennen kuin oli syöty. Kun selvisi mitä oli tapahtunut, hän oli saada selkäänsä. Muut kysyivät, oliko hän edes pessyt pakit. Rinkinen oli kyllä pessyt pakit ojassa, mutta eihän hänellä saippuaa ollut.

Rinkisen ikäluokka oli toisen luokan nostomiehiä. Siten heidän asepalveluksensa alkoi vasta kun sota loppui, ja he joutuivat olemaan armeijassa vielä vuoden. Hän oli aliupseerikoulussa ja sieltä Aate Rinkinen siirrettiin Turkuun. Kemiinkin hänet komennettiin, mutta hän ei joutunut ajamaan saksalaisia pois. Rinkinen lastasi sotasaalista Kemin satamassa. Kaikki tavara meni Venäjälle. Elokuussa 1945 hän pääsi siviiliin. Armeijasta lähtiessään hän sai housut, takin ja lakin. Niistä otettiin pois olkalaput sun muut. Vaatetilanne oli huono, mutta niin oli kaikilla, kaikki kärsivät. Ruuastakin oli puutetta. Armeijassa saatiin vähän isommat annokset kuin siviilissä.

Sodassa Rinkinen teki mitä käskettiin, ei mitään urotöitä. Hän ampui kun käskettiin. Nuoret halusivat sotaan, mutta oltuaan siellä vähän aikaa, halut loppuivat. Metsäkaartiin lähti moni, mutta Rinkinen pelkäsi metsäkaartia enemmän kuin sodassa oloa.

- Pidin lämpimänä ryssän pikakivääriä. Ohi ampuivat minusta.

Sota ei suuremmin vaikuttanut Rinkiseen. Kukaan ei siitä tykännyt, mutta sinne oli pakko mennä. Sodan jälkeen Suomessa oli heikko työtilanne, ja nuoret ihmiset halusivat nähdä muutakin elämää kuin Suomea. Rinkiset tekivät viisivuotissuunnitelman. Heidän tarkoituksenaan oli palata sen jälkeen takaisin Suomeen.

Aate Rinkinen

Lähdöstä on nyt yli kuusikymmentä vuotta. Kanadaan Rinkiset muuttivat, koska se oli lähes ainoa maa, joka silloin otti vastaan maahanmuuttajia. Lisäksi Rinkinen tunnustaa ajatelleensa pienestä asti Kanadaa ja ratsupoliiseja.

Suomessa Rinkiset ovat vierailleet kymmeniä kertoja. Suomessa Imatralla on vielä yksi veli. Uusi raja on heistä kolmen kilometrin päässä.

Rinkiset tulivat ensin Winnipegiin, jossa olivat puoli vuotta. Talvella oli todella kylmä, ja kesällä niin kuuma, että kadulla olisi saattanut paistaa kananmunia. Kesäkuussa alkoivat lomat. Rinkisetkin lähtivät länsirannikolle, missä kaikki olivat lakossa. Paluumatkalla he pysähtyivät Sicamousissa Shuswapin järven alueella. Siellä he viihtyivät kaksi vuotta, kunnes muuttivat Vancouveriin.

3.14. Korohoromies

Esko Saarinen syntyi 19. toukokuuta 1922 Mäntyharjulla. Sodan aikana hän oli etupäässä Venäjän puolella, rajan pinnassa. Saarinen oli korohoromies; korohoro on kranaatinheitin, jonka nimi tuli lyhennyksestä krh. Heittimessä oli kolme osaa: pyöreä putki, jalusta ja vastalevy, johon putki löi kun panos räjähti. Asetta suunnattiin suuntakehältä. Kantomatka oli lyhyt verrattuna tykistön kahden- tai kolmenkymmenenkin kilometrin kantomatkkaan. Korohoro puolestaan kanto korkeintaan muutaman kilometrin.

Korohoron laitettiin ammus putkesta sisään. Saarinen ei suinkaan laittanut ammuksia putkeen. Hän kun kuvaa itseään tyypilliseksi laiskiaiseksi. Alokkaana nimittäin sai valita mitä kanto. Saarinen ei valinnut itse heitintä: putki kun painoi 20 kiloa ja jalusta toiset 20 kiloa. Mutta mukana kulki myös kaapelikerä, joka oli muotonsa vuoksi vaikea kannettava. Saarinen huomasi, että sitä oli helppo kantaa selässä. Näin hän aina valitsi kaapelikerän, ja hänestä tuli viestimies. Viestimiehet hoitivat liikenne- eli puhelinyhteyksiä. Johtoja piti vetää kaksi tai kolmekin kilometriä heitinaseille.

Viipurin menetys on jäänyt Saarisien mieleen. He pääsivät Viipuriin kahta päivää ennen venäläisiä. Sitten sieltä oli lähdettävä kipin kapin kesäkuun 20. päivänä 1944. Saarinen nimittää Viipurin menetystä Viipurin myynniksi. Viipurin lähellä, kallioon hakatussa linnoituspaikassa, suomalaiset sijoittivat korohoron korkeimmalle paikalle ja ampuivat 300 ammusta. Venäläisten tullessa liian lähelle suomalaisten täytyi perääntyä nopeasti. Korohoron putki oli kovan ampumisen takia kuitenkin niin kuuma, ettei siihen voinut koskea. Putki täytyi siis jättää. Suuntakehän he iskivät kuitenkin palasiksi, ettei siitä olisi venäläisille hyötyä. Saarinen toteaa, ettei sitten auttanut muu kuin juosta – ja lujaa.

Saarinen pääsi perääntymään juuri ja juuri Linnansillan yli ennen kuin suomalaiset pioneerit räjäyttivät sillan. Sillan toisella puolella oli kaksi tietä, toinen

Esko Saarinen

Helsinkiin ja toinen Lappeenrantaan. Saarinen kavereineen lähti jo Helsingin tielle, kunnes he totesivat, että Helsinkiin lähtijöitä voitaisiin pitää loikkareina. Miehet palasivat Lappeenrannan tielle. Heidät kerättiin yhteen ja edessä oli uusi sijoituspaikka.

Sodasta ei tullut Saariselle ammattia. Ennen sotaa Saarinen oli töissä rakennusliikkeessä, ensin juoksupoikana, sitten myymälässä lähellä Helsingin satamaa. Siellä kävi sipoolaisia, ja hehän puhuivat etupäässä ruotsia. Tämä tutustutti Saarisin ruotsin kieleen. Niinpä hän opiskeli ruotsia sodankin aikana, jopa rintaman ankarissa oloissa. Tämä kuvaa hyvin Saarisin oppimisen iloa. Niinpä Saarinen muutti pois Suomesta, koska hän oli aina halunnut oppia jotakin uutta.

Saarisin painottaa, että sodassa pärjäsi, kun teki mitä käskettiin. Niin se oli kaikkein edullisinta.

- Kaikkea oppii tekemään, hän toteaa.

Saarisin nukkui pois 16. toukokuuta 2013.

Asemasotaa kesti talvesta 1942 aina kesään 1944 asti, jolloin Suomi sankarillisesti torjui puna-armeijan suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella.

Jatkosota

Jatkosota käytiin 25.6.1941–19.9.1944. Saksa toteutti tuolloin laajaa hyökkäystä Neuvostoliittoon. Suomen rintamalla suomalaiset joukot vastasivat eteläisestä ja saksalaiset Lapin rintamasta.

Aluksi suomalaiset ja saksalaiset joukot etenivät pitkälle Neuvostoliiton alueelle. Sodan edetessä joukot joutuivat kuitenkin perääntymään ja suomalaisten osalta sota muuttui katkeraksi puolustustaisteluksi. Moskovan välirauha allekirjoitettiin 19.9.1944 ja se vahvistettiin Pariisin rauhassa 1947. Rauhanehtoihin kuului saksalaisten joukkojen pakottaminen pois Suomesta, mikä johti Lapin sotaan Saksaa vastaan.

"Lapin satureita!" SA-kuva.

4.

Lapin sota

Puna-armeijan kesän 1944 Kannaksen suurhyökkäyksen jälkeen Suomi halusi irrottautua sodasta. Saksan täydellinen tuho alkoi olla vain ajan kysymys. Suomen aselepo Neuvostoliiton kanssa astui voimaan 4. syyskuuta 1944.

Moskovan välirauhan ehdot olivat ankarat, sillä muun muassa Karjala menetti jälleen. Maassa olevat saksalaiset oli riisuttava aseista, ja Suomen armeija oli saatettava rauhan kannalle parissa kuukaudessa. Suomelle määrättiin myös mittavat sotakorvaukset.

Syyskuussa 1944 Lapissa oli yli 200 000 saksalaista sotilasta. Neuvostoliiton vaatimuksesta saksalaisten joukkojen oli poistuttava Suomesta 15. syyskuuta mennessä, mikä oli täysin epärealistista. Sekä suomalaiset että saksalaiset pyrkivät välttämään turhia tappioita, kun entiset aseveljet sopivat vetäytymisestä keskenään. Tämä ei riittänyt Neuvostoliitolle.

Neuvostoliiton painostuksesta suomalaiset tekivät maihinnousun saksalaisten selustaan Tornioon 1. lokakuuta 1944. Tornion taisteluista alkoi varsinainen raju sota saksalaisia vastaan. Perääntyvät saksalaiset polttivat ja hävittivät Lapin kostotoimena paikoin täydellisesti.

4.1. Tornion taistelut

Nestor Koivumäki syntyi 9. maaliskuuta 1923 Viipurin läänin Pyhäjärvellä. Nestor vitsailee, että hänellä ei ole toista nimeä, koska oli pula-aika. Sukunimikin oli alun perin venäläinen, Pauloff. Siihen aikaan nimi oli Suomessa epämukava, ja se muutettiin Koivumäeksi. Isä Mikko Pauloff oli joutunut Sandra-vaimonsa

Nestor Koivumäki

ja kolmen poikansa kanssa lähtemään Inkeristä Suomen puolelle sotaa pakoon vuonna 1918. Muuten isä olisi joutunut taistelemaan silloisen Venäjän armeijassa. Perhe asettui Viipurin läänin Pyhäjärven Kolitsan kylään.

Koivumäen isä oli hyvin sairas, sillä hän sairasti tuberkuloosia. Koivumäki itsekin sairasti samaa tautia, ja lääkäri luuli hänen kuolevan ennen isäänsä. Nestor jäi henkiin, mutta isä kuoli verrattain nuorena. Isän kuoleman jälkeen perhe asui maalaistalossa. Siihen aikaan lapsetkin tekivät töitä. Koivumäki sai kaksi vaihto-

KOIVUMÄKI Nestor, asentaja, Vancouver BC, Kanada, aik. Alavus. Synt. Pyhäjärvellä Vpl 9.3.1923. Puol. Tuovi Pollari. Lapset: Sirkka -43, Arja -46, Raimo -52, Merja -56, Pauli -60. — Korpr. — Js. JR 53; Uhtua, Kanneljärvi, Sortavala,

Lappi. Haav. js. 1945 Lapissa. — Js mm.

ehtoa: joko paimentaa karjaa tai olla lapsenvahtina. Alle 10-vuotias Koivumäki valitsi paimentamisen. Koulunkäynti ei häntä paljon kiinnostanut. Koulun jälkeen hän oli renkinä maalaistalossa ja talvisin metsätöissä.

Talvisodan aikana Koivumäet ohjattiin Etelä-Pohjanmaalle Alavuden pitäjään. Jatkosodan alkaessa Nestor Koivumäellä oli edessään asevelvollisuus. Nestoria ei kuitenkaan otettu heti asepalvelukseen, koska hän oli alipainoinen. Poika oli ensin vuoden vahvistumassa ja suorittamassa työpalvelusta. Sen jälkeen hän pääsi nopeaan alokaskoulutukseen Kuopioon ja sieltä sitten rintamalle. Alavudella Koivumäki tutustui sievään tyttöön, Tuovi Pollariin. Heidät vihittiin sodan aikana kun Koivumäki sai kahden viikon loman. Häät olivat hyvin vaatimattomat, sillä sodan aikana oli puute kaikesta.

Nestor Koivumäki muistelee, kuinka suomalaiset olivat hyökkäysvaiheen aikana Sortavalan lähellä. Venäläiset ilmoittivat, että nyt soitetaan kaksi tuntia levyttä laulua *Kaunis Kaarina* – se oli siihen aikaan uusi laulu – ja sitä seuraisi kova tykistötulitus. Niin tuli kovaäänisestä kaksi tuntia *Kaunista Kaarinaa*, ja sen jälkeen kova tykistötulitus. Kahden päivän päästä suomalaiset valtasivat Sortavalan. Siellä oli samanlaisia hiippalakkeja kuin Suomen propaganda oli venäläisistä kertonut. Koivumäki mainitsee, että propaganda on sodassa aika suuri tekijä. Jos saadaan ihmisen päähän ajatus, hän uskoo kaiken mitä sanotaan.

Sodassa oli kylmää, pakkasta saattoi olla melkein -50 astetta. Kannaksella Koivumäki oli Kivennavalla ja lähellä Viipuria, koko ajan kapteenin lähettinä. Koivumäki oli menettänyt oman isänsä nuorena, joten kapteeni oli hänelle kuin isä. Kapteenista jäi vain hyviä muistoja. Korsuissa elettiin, eikä ollut paljon pesumahdollisuuksia. Täitä oli lujasti. Hän otti kerran villaiset välihouset ja laittoi ne yöllä ennen nukkumaanmenoaan hangelle, pakkasta oli 30 astetta. Aamulla täit

Nestori Koivumäen perhe.

olivat kuolleet, ja Koivumäki laittoi housut jalkaan. Seuraavana yönä täit tulivat jälleen toisista miehistä, ja olivat taas kiusana. Sanottiin, että jos vaatteita on kolme kerrosta, niin täit syövät keskimmäistä kerrosta, eivätkä ihmistä. Koivumäki naurahtaa, ettei ole varma, pitääkö tämä paikkansa.

Koivumäki muistelee, kuinka hän joutui joskus viemään pojille resiinalla ruokaa junarataa pitkin. Kerran Nestorilla oli täydet soppakannut kyydissä. Yhtäkkiä Nestor Koivumäki ei saanut jarruja toimimaan, ja resiina jatkoi matkaa ilman häntä soppakannuineen Venäjän puolelle. Naapuri sai siellä soppaa ja omat pojat jäivät ilman.

Koivumäki oli Uhtualla, Eldankajärven seudulla. Rykmentti oli JR 53, jonka johtajana oli kenraalimajuri Aaro Pajari. Siihen aikaan taisteltiin saksalaisten kanssa Venäjää vastaan. Uhtualla kenraalimajuri Pajari joutui läheiseen kosketukseen saksalaisen kolmannen vuoristojäkäridivisioonan komentajan ja muiden upseerien kanssa. Saksalaiset kun tulivat Uhtualle ja ottivat vastaan nämä linjat, ja suomalaiset siirrettiin Kannakselle. He taittoivat 250 kilometrin matkan hiihtämällä. Matka kesti viikon. Päivällä hiihdettiin ja illalla laitettiin teltat pystyyn. Pajari piti puheen Eldankajärven jäällä. Hän sanoi, että koskaan ei tule tapahtumaan niin, että löisimme saksalaisia puukolla selkään.

Kannakselle siirron jälkeen ei kulunut kovin kauaa, kun tuli välirauha. Sitten tuli tieto, että kaikki saksalaiset pitää ajaa pois Suomesta. Pajarin jalkaväkirykmentti 53 lähti Oulusta Toppilan satamasta kohti Röytän satamaa Torniossa. Rykmentti koostui Pohjois-Pohjanmaan miehistä. Rykmentin historia oli jatkosodassa verinen. Kiestingissä taistellut rykmentti kärsi pelkästään vuoden 1941

Kuorma-auton lastaus Oulun Toppilan satamassa. SA-kuva.

hyökkäysvaiheessa 2 164 miehen tappiot (594 kaatunutta). Kannaksen torjuntataisteluissa kesällä 1944 rykmentin riveistä kaatui noin 200 miestä. Tornion taisteluissa kaatuneita tuli lisää.¹

Tornion maihinnousu tapahtui 1. lokakuuta 1944. Koivumäki oli taistelemassa lähellä Torniota. *"Se oli kova paikka,"* Koivumäki toteaa, sillä hänen rykmenttinsä joutui Tornion itäpuolella ankariin taisteluihin. Taistelun vastapuolena oli juuri se saksalainen divisioona, joka oli vaihtanut heidät Uhtualta.²

Tornion taisteluissa Koivumäki oli edelleen saman, hänelle hyvin läheisen kapteenin lähettinä. Kapteeni ja Koivumäki etenivät kohti edessä olevaa linjaa. Koivumäki oli saanut konekivääriseurueen, ja he saapuivat kapteenin kanssa konekiväärirykmenttiin, missä oli suomalaisia konekiväärimehiä. Kapteeni katsoi eteenpäin pesäkkeestä. Samalla saksalainen tarkka-ampuja ampui kapteenia. Kapteenille tuli pieni verinen reikä nenän viereen. Koivumäki ehti ajatella helpottuneena, etteihän tässä mitenkään käynyt. Sitten hän huomasi, että kapteenin päähän oli auki, henki lähti.

Saksalaiset olivat tekemässä vastaiskua, ja suomalaiset perääntyivät. Koivumäki lähti hädissään perääntymään ja etsimään apua komentopaikalta. Kapteeni oli saatava pois sieltä. Mennessä ojan takana oli heinälato. Ladon takaa ammuttiin Koivumäkeä, luoti meni olkapäästä läpi. Koivumäki ei ole tänäkään päivänä

¹ Kulju, Mika: *Tornion maihinnousu*, s. 124.

² Halsti, Wolf H.: *Pajari, rintamakenraali Aaro Olavi Pajari*, s. 184, 185.

varma, oliko ampuja suomalainen, joka luuli häntä saksalaiseksi. Yhtä kipeää se otti ainakin. Sillat oli ammuttu alas, ja Koivumäki vuoti kovasti verta ennen kuin hän pääsi joukkosidontapaikalle. Taistelujen ensimmäisinä päivinä Röytän koulu toimi joukkosidontapaikkana. Koulun luokissa oli pahimmillaan jopa 400 haavoittunutta, joukossa oli myös saksalaisia. Vaikeimmin haavoittuneet vietiin junalla Ruotsiin.³ Koivumäen haavat sidottiin, jonka jälkeen hän menetti tajuntansa. Hän heräsi sairaalassa Ruotsissa.

Tornionjoki on Suomen ja Ruotsin rajajoki. Tornion sijainti aivan Ruotsin rajalla aiheutti sen, että Tornionjoen vastarannalle alkoi kerääntyä yleisöä seuraamaan sotanäytelmää. Valoraketit, sinkoilevat valokuova-ammukset ja tykistön myllerrys olivat ruotsalaisille uskomatonta katsottavaa.⁴ Samaa, maantieteellisesti niin pientä, mutta historiallisesti niin suurta eroa kuvaa erään sotatutkijan kommentti siitä, kuinka hän haastatteli ruotsalaista vanhusta. Vanhuksen suurin huolenaihe sota-ajan Ruotsissa oli, ettei kahvia ollut tarjolla tavalliseen tapaan.⁵

Ruotsissa haavoittuneista pidettiin kuitenkin hyvää huolta. Koivumäki oli hoidossa kuutisen kuukautta. Sota oli lopussa jo ennen kuin hän pääsi sairaalasta pois Suomeen. Jo Ruotsin sairaalassa Koivumäki kuuli rauhanehdoista. Niiden mukaan kaikki Suomeen tulleet inkeriläiset täytyi palauttaa Neuvostoliittoon. Suomeen oli sodan aikana tullut noin 64 000 inkeriläistä. Ruotsin puolella sairaalassa Koivumäki, jonka sukunimi oli silloin vielä Pauloff, oli hyvin huolissaan, vaikka hän olikin syntynyt Suomen puolella. Vammasta toivuttuaan Koivumäki tuli Ruotsin Haaparannalta Suomen puolelle Tornioon. Rajalla hänet pidätettiin. Koivumäki määrättiin venäläisperäisen sukunimensä Pauloffin perusteella palautettavien inkeriläisten joukkoon. Vähän aikaa hän oli todella peloissaan, että joutuu Venäjälle ja Siperiaan. Sitten hän sai onneksi käsiinsä papintodistuksen, jonka mukaan syntymäpaikka oli Suomessa. Suomessa syntyneenä häntä ei voitu lähettää Venäjälle, ”muuten kyllä olisivat lähettäneet” hän tuhahtaa.

Koivumäki jopa vaihtoi nimensä, ettei nimi enää seurannut häntä. Kun hän lopulta pääsi kotiin, siellä oli nuori vaimo ja vanhin tytär, joka oli syntynyt sillä aikaa kun isä oli sodassa. Sodassa heitä oli neljä veljestä, Nestorin lisäksi Mikko, Vilho ja Niilo. Kaikki selviytyivät hengissä.

Myös Koivumäki lähti Suomesta sodan takia. Sota kummitteli hänelle vielä sodan jälkeenkin. Siviilissäkin näki yhä unta sodasta. Sotaa muistellessa Koivumäki uskoo, että Suomen johto oli epävarma, ja luotti liikaa omiin voimiinsa. Hyökkäysvaiheen aikana olisi pitänyt pysähtyä sille rajalle, minkä Venäjä oli Suomelta talvisodassa ottanut.

---

³ Kulju, Mika: *Tornion maihinnousu*, s. 150.

⁴ Kulju, Mika: *Tornion maihinnousu*, s. 160.

⁵ Sixsmith, Andrew, kirjeenvaihtoon perustuva tieto 22.11.2012

Koivumäellä oli poikia. Perhe lähti pois Suomesta, jottei poikien tarvitsisi mennä samaan savottaan. Kanadan Koivumäet valitsivat juuri sen takia, etteivät lapset joudu sotaan. Kanadassahan ei ole yleistä asevelvollisuutta, vaan palkka-armeija. Heillä oli myös maassa sukulaisia, joille he kertoivat kirjeessä, että olivat aikeissa myydä pienen kotinsa Pohjanmaalla ja muuttaa jonnekin muualle. Sukulaiset vastasivat heti ja kehottivat heitä muuttamaan Kanadaan. He houkuttelivat: *"Tämä on kehittynyt maa. Vesi tulee johtoja myöten sisään ja on viemärit ja kaikki."*

Koivumäet innostuivat ja saivat paperit lyhyessä ajassa. He saapuivat Kanadaan Royun Norandan kaivoskaupunkiin vuonna 1957. Kaupungissa oli yhteen aikaan jopa 20 suomalaista perhettä. Suomessa Koivumäki ei ollut koskaan edes nähnyt kaivosta, mutta Kanadan Quebecissä hän joutui kaivokseen töihin. Nestor muistelee ensimmäistä päiväänsä kaivoksessa: hän meni kahdeksankymmentä jalkaa maan alle. Hän uskoi, ettei täältä elävänä pois pääse. Nestor oli kaivoksessa töissä yhdeksän vuotta, ja hän tuli elävänä takaisin. Yhtenä sateisena päivänä Koivumäet vierailivat sukulaisperheessä, joka oli houkutelut heidät Kanadaan. Heidän kattonsa sattui silloin vuotamaan aika pahasti, johon Koivumäki totesi: *"Totta se on mitä sanoitte kirjeessä. Vesi tulee sisälle!"*

Koivumäki uskoo, että viiden vuoden päästä ei suomalaisia veteraaneja juuri enää ole Vancouverissa. He ovat loppusuoralla, ja joka vuosi heitä putoaa pois. Hän sanoo, että Suomen kohdalla oli aivan mahdottomuus taistella semmoista valtakuntaa vastaan, missä oli monikymmenkertainen voima. Hän uskoo, että siinä oli Jumalan tahto takana, varjelemassa Suomen itsenäisyyttä: *"Me silti voitimme. Jos Saksa olisi voittanut sodan, olisimme kaikki vielä armeijassa. Suomen kansa on kärsinyt paljon ja aina se on noussut siitä."*

Niilo-veli tuli myös Kanadaan. Suomen sotakorvausten määrä Venäjälle oli suuri. Niilo-veli oli Suomessa Raumalla tekemässä sotakorvauslaivoja. Ne piti sisustaa hyvin, hammasharjoista lähtien. Niilo oli maalari, ja siihen aikaan ruumat maalattiin myrkyllisillä rautamaaleilla. Maalaamaan pystyi aina vain parikymmentä minuuttia kerrallaan, ja sitten piti tulla ulos ottamaan raitista ilmaa. Koivumäki uskoo, että veli sai sieltä sen sairauden, mikä vei hänet hautaan asti.

Koivumäen mielestä Suomi on ollut hyvä sotaveteraaneille. Hän ihmettelee, että vaikka ulkomailla ollaan, niin Suomi on pitänyt heistä hyvää huolta. Hän lukee sen kaiken nuoremman polven ansioksi.

Lapin sodan päättymisen vuosipäivää vietetään Suomessa kansallisena veteraanipäivänä. SA-kuva.

Lapin sota

Lapin sota käytiin Suomen ja Saksan välillä pääasiassa Suomen Lapissa 15.9.1944–27.4.1945.

Jatkosodan aselepoehtoihin kuului saksalaisten joukkojen karkottaminen Suomesta 15. syyskuuta 1944 mennessä, mikä seurauksena Saksan ja Suomen välille puhkesi Lapin sota. Varsinaista sodanjulistusta ei antanut kumpikaan osapuoli. Saksalaiset katsoivat tärkeimmiksi tavoitteikseen Petsamon nikkeli-kaivosten tuotannon turvaamisen itselleen ja Pohjois-Norjassa olevien joukkojensa paluureitin varmistamisen. Saksalaisjoukot ryhmittivät uudelleen ja vetäytyivät taistellen suomalaisjoukkojen tieltä pohjoiseen turvautuen samalla poltetun maan taktiikkaan. Talvella sota muuttui asemasodaksi Käsivarressa, kunnes viimeisetkin saksalaisjoukot huhtikuun lopussa 1945 vetäytyivät Norjan puolelle.

Toisessa maailmansodassa Suomi onnistui säilyttämään itsenäisyytensä vaikeassa maailmanpoliittisessa tilanteessa Neuvostoliiton rajanaapurina. Puna-armeija ei koskaan onnistunut miehittämään Suomea. Kuva: Alec Kelly.

Toisen maailmansodan päätyttyä sekä kanadan- että amerikansuomalaiset lähettivät Suomeen valtavan määrän paketteja, jotka sisälsivät useimmiten elintarvikkeita ja vaatteita. Kuvassa kanadansuomalaisten yhteistyössä Kanadan Punaisen Ristin kanssa vuonna 1947 toimittama lähetys vehnä jauhoja. Kuva: Siirtolaisuusinstituutin arkisto.

5.

Suomalaisten suhtautuminen siirtolaisuuteen

Suomalaisten suhtautumista siirtolaisuuteen kuva hyvin Nälkämaan laulu, jota myös Kainuun marssiksi kutsutaan. Se on Suomen eniten laulettuja maakuntalauluja. Sanat ovat Ilmari Kiannon vuodelta 1911, sävel Oskar Merikannon.

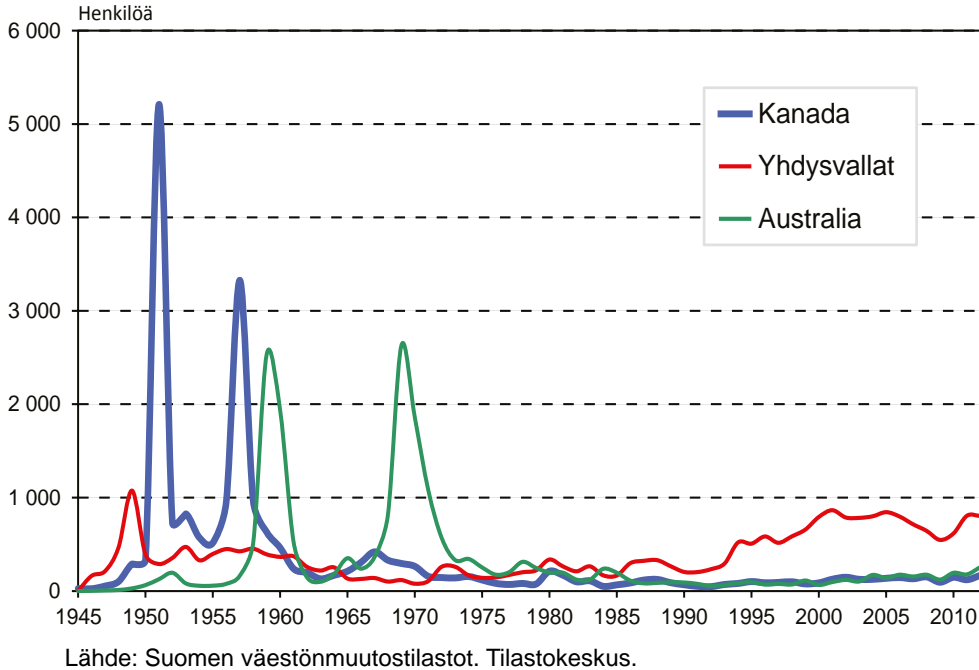
*Nosta jo rintaasi maausko uus,
taannuta taika ja vanhoillisuus!
Maamies, muista, miss' onnesi on,
riihesi rikkaus riippumaton!
Kainuhun kansa, ah arpasi lyö!
Missä on ryhtisi, kunniatyö?
Meidän on uudesta luotava maa,
raukat vaan menköhöt merten taa!*

Tässä viimeisessä säkeessä siis todetaan, että vain raukat menevät meren taa. Kunnan sisukas suomalainen siis pysyy Suomessa ja katsoo mitä tuleman pitää. 1800-luvun lopulla siirtolainen tuomittiin usein huikentelijaksi ja epäisänmaalliseksi. 1900-luvun alussa siirtolaisuuden motiiveja tosin ymmärrettiin. Silti joskus motiivit esitettiin kielteisinä; esimerkiksi ansiotyöstä tuli rahan himo, nykyinen termi lienee elintasopakolainen. Motiivit olivat usein myös hyvin epämääräisiä, eikä lähtöä nähty ollenkaan välttämättömänä. Usein naapurin esimerkki vain tarttui. Kun siirtolainen lähti Suomesta, aikoi hän yleensä viipyä matkallaan viisi vuotta. Matkat venyivät avioitumisen, talonoston tai kansalaisuuden takia. Suunnilleen joka viides palasi lopulta Suomeen.¹ 1920-luvun loppuun mennessä

---

¹ Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa*, s. 15–16.

Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan ja Australiaan v. 1945–2012

noin 350 000 suomalaista siirtolaista oli lähtenyt Pohjois-Amerikkaan, ja siis noin viidennes palasi synnyinmaahansa.²

1950-luvulla Kanadaan saapui siirtolaisuusviranomaisten mukaan 15 843 suomalaista. Kaikkiaan vuosina 1901–1991 Kanada vastaanotti 87 500 suomalaissiirtolaista. Se oli 0,8 % koko Kanadaan suuntautuneesta siirtolaisuudesta.³ 1980-luvun alkaessa Kanadassa oli seitsemän suomalaista sotaveteraaniryhmää, jotka perustivat oman keskusjärjestön.⁴

Kanadaan tuli siis 1950-luvulla runsaasti suomalaisia siirtolaisia, kun taas samaan aikaan Yhdysvaltain siirtolaislainsäädäntö rajoitti suomalaisten maahanpääsyä hyvin tiukasti. Niinpä 1950-luvulla kanadansuomalainen siirtolaisyhteisö oli nuorten yhteisö, kun taas Yhdysvaltain puolella suomalaisten yhteisö alkoi koostua jo eläkeläisistä.⁵ Sitten 1950-luvun ei Kanadaan ole ollut vastaavanlaista suomalaisten siirtolaisten tulvaa. Nykyisin myös kanadansuomalainen siirtolaisyhteisö alkaa olla eläkeläisten yhteisö.

Suomalaisia on Kanadassa niin pieni määrä, että suomalaisten oli sopeuttava. Pohjois-Amerikkaa ei voitu suomalaistaa. 1900-luvun alussa Suomesta muuttaneet turvautuivat usein fingliskaan. Auto oli ”kaara” ja kaivos ”maini”.

² Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa*, s. 355.

³ Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa*, s. 233.

⁴ Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa*, s. 270.

⁵ Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa*, s. 310.

Kanadan suomalaisperäinen väestö provinsseittain v. 2006. Ensin mainittu luku on suomalaisperäisen väestön kokonaismäärä (single + multiple ethnic origin), suluissa "täysin" suomalaisperäisten määrä (single origin) – Lähde: Census Canada. Karttaphoja: Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Geopolitical_map_of_Canada.png

Haastattelemiemme veteraanien suomen kieli on ollut yllättävän hyvää vielä yli kuusi vuosikymmentä Suomesta muuton jälkeen. Kaikki haastattelut tehtiin suomeksi, vain yksi suomenruotsalainen veteraani haastateltiin englanniksi. Ehkä yksi yleisimmistä veteraanien käyttämistä fingliskan sanoista on "kielinen", joka tarkoittaa englantia puhuvaa. Esimerkiksi veteraani Mike Rautiainen kertoi, että hänen oikea nimensä on Tenho Mikko Rautiainen, mutta Kanadaan muuton aikana nimi muotoutui Mikeksi, sillä Tenho oli "kielisille" liian vaikea lausuttava.

Veteraanien lasten, eli toisen polven suomalaisten kieli on englanti. Monet heistä tosin ymmärtävät puhuttua suomea ja oppivat sitä jopa kirjoittamaan. Kolmannen polven piirissä hyvä suomen kielen taito on ollut poikkeuksellista. Osa lapsenlapsista on käynyt Vancouverin Suomi-koulua. Haastattelemiemme veteraanien tarinat on kaikki käännetty englanniksi, jotta veteraanien lapset ja lapsenlapset voivat myös tutustua niihin.

Kanada on iso maa. Suomalaiset ovat asuneet Kanadassa suunnattoman laajalla alueella, suurin osa kuitenkin Brittiläisessä Kolumbiassa tai Ontariossa. Brittiläinen Kolumbia yksin on pinta-alaltaan kolme kertaa Suomen kokoinen.

Suomalaisten on joskus vaikea ymmärtää Kanadan mittasuhteita: kun Suomi siirtyi biometrisiin passeihin, kanadansuomalaisille ilmoitettiin aluksi, että passeja saa Ottawasta. Se oli suurin piirtein sama, kuin olisi ilmoittanut Helsingissä, että passeja saa nykyisin Kairosta.

5.1. Kauas länteen

Mummuni, joka oli lapsesta asti pelännyt sota, päätti vuonna 1925 muuttaa Suomen Lappiin. Hän uskoi, että jos sota tulisi, se ei varmaan ulottuisi Lappiin. Mummu siis päätti muuttaa niin kauas pohjoiseen, ettei hän enää joutuisi kokemaan sota. Karjalainen lentokonemekaanikko, Viipurin läänin Uusikirkossa vuonna 1923 syntynyt **Eino Kyynäräinen** puolestaan päätti jatkosodan jälkeen, että heti rauhan tultua hän lähtee pois Suomesta. Veteraanit näkivät, millainen sotilaallinen ja poliittinen tilanne tulee olemaan Suomessa välittömästi sodan jälkeen. Veteraanisukupolven kuuluvista moni teki saman päätöksen. Karjalaisena Kyynäräinen menetti lisäksi kotinsa. *”Minä siirryn niin kauas länteen, ettei itäinen naapuri koskaan tule ottamaan minun omaisuuttani toista kertaa,”* oli yksi Kyynäräisen pääajatuksista, kun hän päätti muuttaa pois Suomesta heinäkuussa 1951.

Sodassa Kyynäräinen oli reservin lentokonemekaanikko, sotilasarvoltaan lentosotamies. Mekaanikkojen työlle ei aina osattu antaa arvoa, vaikka jo siihen aikaan pommikoneet olivat koko lailla sellaisia, että niitä piti huoltaa ja pitää hyvässä kunnossa. Paljon tapahtui onnettomuuksia senkin takia, ettei huoltohenkilökunta aina ollut tehtäviensä tasalla. Joskus joku muu lentävän henkilökunnan jäsen joutui tekemään tehtäviä, jotka olisivat oikeasti kuuluneet mekaniikoille. Näin sattui kerran, ja laivueesta menetettiin kaksimoottorinen pommikone – se tuhoutui startissa.

Ilmavoimissa joutui kiertämään paikkakunnalta toiselle, harvoin oltiin yhdessä tukikohdassa. Kyynäräinen kuului Pommituslentolaivue 6:een. Hän oli aina siellä, missä laivuetta tarvittiin. Kyynäräinen oli Immolassa, Suulajärvellä ja Malmilla. Nummelassa hän oli ajamassa venäläiset pois Hangosta. Eino Kyynäräinen oli myös Oulussa, Vaasassa, Kuopion Rissalassa ja monilla lentokentillä Itä-Karjalassa. Lentokenttiä oli niin monia, ettei niitä enää muistakaan. Suomen pohjoisosasta pitivät huolen Saksan ilmavoimat. Suomalaisilla oli niin vähän koneita, ettei niitä voitu hajottaa koko rintaman pituudelta. Saksalaisilla oli enemmän lentokoneita, varsinkin sodan alussa.

Pommituslaivue 6:n päätehtävä oli venäläisten sukellusveneiden tuhoaminen. Lentolaivue teki Kyynäräisen mielestä hyvää työtä upottamalla useita venäläisiä sukellusveneitä Suomenlahdella, Pohjanlahdella ja pohjoisella Itämerellä. Sukellusveneet upottivat paljon suomalaisia ja saksalaisia siviililaivoja, jotka kuljettivat välttämätöntä ruokatavaraa ja tarvikkeita maamme siviiliväestölle ja armeijalle.

Venäläiset olivat sukellusvenehommissa aika eteviä, mutta Kynnäräisen laivue yritti aina päästä niskan päälle. Usein he onnistuivatkin. Talvella Itämeren sukellusveneillä ei ollut toimintaa, joten laivue otti osaa maarintaman pommituksiin. Kynnäräinen on lukenut suomalaisia kirjoituksia, joiden mukaan suomalaiset olisivat pommittaneet Leningradia. Suomalaisia kiellettiin ehdottomasti edes lentämästä Leningradin yllä. Joskus Suomen ilmavoimien lentokone tosin joutui Leningradin päälle, kun hävittäjät olivat ilmataistelussa. Silloin oli pakko lentää jopa Leningradin-

Eino Kynnäräinen

kin yläpuolelle. Suomen ilmavoimat eivät koskaan harjoittaneet varsinaista taistelutoimintaa Leningradia vastaan. He pommittivat kaupungin ympärillä olevia lentokenttiä, joista lähti suuria venäläisiä pommitusmuodostelmia Helsinkiin. Piti auttaa suomalaista siviiliväestöä, ettei se kokonaan tuhoutuisi. Kun vihollisuudet Venäjän kanssa 4. syyskuuta 1944 lopetettiin, heidät komennettiin ajamaan entisiä aseveljiä eli saksalaisia. Se tuntui Kynnäräisestä ihan hullulta.

Kanada oli ainoa niin kutsuttu sivistysvaltio, joka otti pakolaisia – ja Kynnäräinen laskee itsensä pakolaiseksi, koska hänet ajettiin väkivalloin Karjalasta pois. Kanada otti siihen aikaan pakolaisia jokaisesta Euroopan maasta. Keväällä 1951 oli ensimmäinen kerta, että Suomesta pääsi Kanadaan suurempi määrä siirtolaisia.

Kynnäräinen ja Keijo Saloranta, myöhemmin Air Canadan laskutelineosaston päätarkastaja, tulivat samalla lentokoneella Helsingistä Montrealiin vuonna 1951. Vanhanaikainen DC-4 oli sullottu tupaten täyteen ihmisiä. Kynnäräinen ja Saloranta miettivät, että jos menetetään yksikin moottori neljästä, kone tippuu Atlantiin. Kynnäräisellä oli Kanadaan saapuessaan yksi matkalaukku, vaimo, 15-kuukautta vanha poika ja sata dollaria taskussa. Hän ei tuntenut ketään maassa, eikä hän osannut sanaakaan englantia.

Kynnäräinen oli ollut sodassa kolme vuotta yhtä kyytiä, joten kaikenlaista ehti tapahtua. Kun lentokone sodassa putosi, se usein putosi mereen. Tehtävänä oli nostaa kone ylös, purkaa se, lastata osat autoihin ja tuoda ne takaisin valtion lentokonekorjaamolle Kuorevedelle. Korjauksen jälkeen kone palasi takaisin lentopalveluun. Kynnäräinen koulutettiin tekemään juuri lentokoneiden rakennus- ja muutostöitä. Suomen ilmavoimien lentokonemekaanikkokoulutus antoi hänelle sysäyksen perustaa oma yhtiö Kanadaan. Hän hankki kaikki lupakirjat voidakseen todistaa koneen olevan lentokelpoinen. Siinä oli tosin suuri riski; jos jotain tapahtuu, vaikkei se olisikaan oma vika, joutuu oikeuteen. Kynnäräinen haastettiin 40 vuoden aikana kerran oikeuteen monien muiden kera. Kone, johon Kynnäräinen oli asentanut moottorin, putosi. Kukaan ei kuitenkaan loukkaantunut. Lopulta vakuutusyhtiö kuitenkin antoi periksi.

Kynnäräinen myös rakensi itse lentokoneen: jokaisen niitin, pultin, ruuvin ja sokkanaulan hän asensi. Eino Kynnäräinen pisti koneeseen satatuhatta dollaria. Siihen aikaan se oli paljon rahaa. Koneeseen upposi myös lukematon määrä työtun-

teja. Hänellä oli paljon suomalaisia mekaanikkoja – seitsemän tai kahdeksan – ja kolme lentäjää. He tekivät vuosittaisia tarkastuksia ja täyskorjauksia, helikopterit mukaan lukien. Kynnäräinen sai helikopterikoulutuksen Kanadassa ja Amerikassa. Eino Kynnäräinen hoiti yhtiötään melkein 40 vuotta. Eläkkeelle jäädessään hän myi yhtiönsä seitsemän lentokonetta mukaan luettuna. Hän piti yhden lentokoneen, jolla sitten lenteli kunnes tuli liian vanhaksi. Lopulta hän myi senkin. Kerran Kynnäräinen joutui kotimatalla Renosta vaimonsa kanssa kovaan myrskyyn. Eino Kynnäräinen piti suunnistaa ja lukea karttaa. Hän antoi ohjaimet vaimolleen Liisalle, joka ei tietenkään ollut lentäjä. Liisa-vaimo ohjasi ihmeen hyvin ja perille päästiin.

Kynnäräisellä on mitaleita, muun muassa Suomen Sotien mitali, Sotaveteraaniliiton ansiomerkki, Ilmavoimien risti, Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan merkki ja Suomi-Seuran kultainen ansiomerkki. Kynnäräinen vertaa Suomen mitaleja Kanadan ja Venäjän veteraanien moniin merkkeihin. Kanadan ja Venäjän merkit kun näyttävät hänen mielestään muonavahvuusmitaleilta. Mitaleja jaettiin Suomessa hyvin harvoin. Ilmavoimissa, vaikka oli menestyksellisiä taisteluita,

lentueen valiokunta määritteli, että yksi, kaksi tai kolme henkilöä saa menestyksekkäästä taistelusta mitalin. Sen jälkeen mitalin saaja tai saajat vedettiin arvalla. Mitaleja ei annettu jokaiselle.

Erityisesti kunnostautunut lentueen päällikkö majuri Ek sai Mannerheimin ristin. Kyynäräinen muistaa hyvin, kuinka Ek piti puheen laivueen edessä ja sanoi: *"Minun mielestäni tämä Mannerheimin risti kuuluu teille kaikille."* Ek kunnostautui tuhoamalla sukellusveneitä Suomenlahdella ja Itämerellä. Kyynäräinen muistelee, että Ek olisi muuttanut Ruotsiin sodan jälkeen. Upseereita muutti siihen aikaan paljon pois Suomesta. Kanadan armeijassa heitä ei ollut monia, mutta Amerikan armeijassa heitä oli paljon. Esimerkiksi kuuluisa viipurilainen kapteeni Lauri Törni kuoli Vietnamin.

Kyynäräinen muistelee Vancouverin Mannerheimin ristin ritaria Tauno Viiriä. Viiri muutti Kanadaan, mutta oli ensin vankilassa kolme vuotta Suomessa, vaikka oli täysin syytön. Kyynäräinen muistaa kysyneensä Viiriltä: *"Miksi ihmeessä sinä jäit sinne kommunistien pidätettäväksi?"*

Viiri vastasi: *"En minä uskonut, että kommunistitkaan olisivat niin pahoja, että syyttömiä ihmisiä pistäisivät linnaan!"*

"Mutta ne olivatkin ne meidän suomalaiset kotikommunistit, jotka heittivät sinut linnaan!" sanoi Kyynäräinen.

"Niinhän se olikin!" sanoi Viiri ja nauroi päälle.

Kyynäräisen mielestä on hyvä asia, että on sukupolvi, joka ei ole kokenut sotaa. Toisaalta on hienoa, että joku osa suomalaisista ymmärtää veteraanien tekemän työn. Eino Kyynäräinen silti luottaa siihen, että jos nuorempi sukupolvi joskus joutuu samanlaiseen tilanteeseen kuin hänen sukupolvensa, he tekevät työn yhtä hyvin.

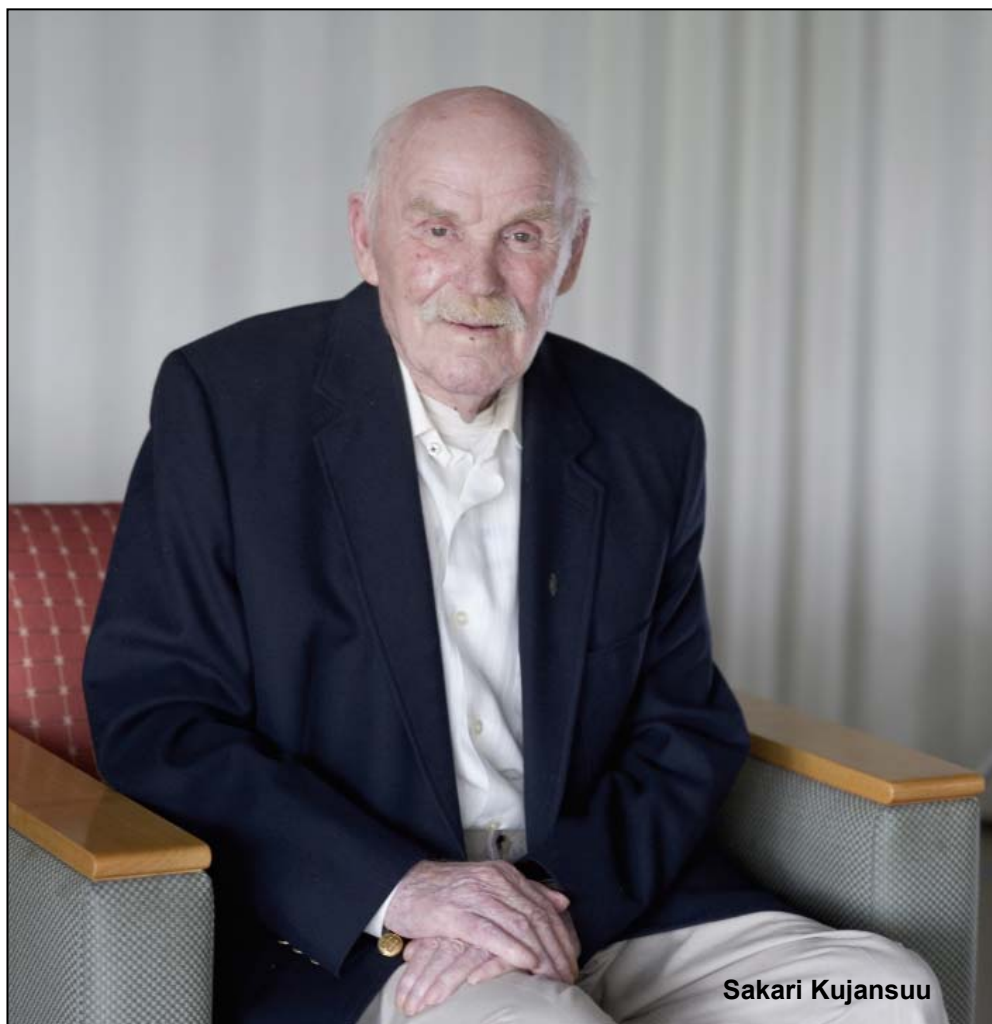

5.2. Ei enää sotaa

Välirauhan tultua liittoutuneiden valvontakomissio saapui Helsinkiin, Hotelli Torniin. Käytännössä se tarkoitti neuvostosotilaiden saapumista. Venäläisiä saapui yli tuhat henkeä. Ajat olivat epävarmat, ja Neuvostoliiton miehitystä pelättiin.

Vuonna 1925 syntynyt **Sakari Kujansuu** lähti myös Suomesta sotaa pakoona. Alajärveläinen Kujansuu oli huutolaispoika, jolla ei ollut kotia ollenkaan. Sakari oli ensin puoli vuotta vapaaehtoisena Korialla lähetti-poikana, jonka jälkeen hän suoritti asevelvollisuutensa Kuopiossa. Huuhanmäessä hän kävi vielä panssarikurssin.

Kujansuu oli konepistoolimies. Sodassa hän matkasi koko Kannaksen halki. Kaikkien pikkukylien nimiä hän ei enää yli 60 vuoden jälkeen muista, sillä hän ei aikoinaan laittanut kylien nimiä ylös. Kylissä saatettiin olla viikko tai kaksi. Tapella

kyllä sai ihan hieken asti. Kylmäkin oli, niin että leuat jäättyivät. Loppuaikoina pakkasta oli jopa -45 astetta. Joskus vartiossa töllistellessä tuntui, että puhekin jäätyi ilmaan. Puhuahan ei vartiossa tietenkään saanut. Toinenkin vartija oli niin kaukana, ettei edes voinut puhua, hätätilassa vain. Viimeisinä päivinä sodassa venäläisiä vastaan sodan muisti myös nukkuessaan: yöllä saattoi herätä siihen, että venäläiset olivat taas tulossa. Mutta se oli vain unta.

Kannaksella hän ehti olla vain kaksi vuorokautta ensimmäisessä sijoituspaikassaan. Sitten piti jo lähteä, koska venäläiset painoivat päälle. Sen jälkeen oli vuorossa Vuosalmi, jossa hän oli rintaman mukana parin viikon ajan.

Kun välirauha tuli, kaikki olivat oikein hyvällä päällä. Ilo loppui lyhyeen, kun 1925 syntyneet määrättiin pohjoiseen ajamaan saksalaisia pois. Ensiksi Kujansuu joutui Ouluun, sitten pikkukylään 30 kilometrin päähän Oulusta. Siellä oli rauhalista. Kun paikalla oli tyttöjä ja poikia, he pistivät lauantai-iltana riihessä pystyyn tanssit. Pojat sytyttivät riihen olkia palamaan, mukana heiltä paloi riihen vieressä ollut telta. Aamulla oli edessä ”pieni esitelmä,” jonka jälkeen lähdettiin Kuusamoa kohti. Saksalaisia oli paljon Kuusamon tiellä. Heillä oli 50 hyökkäysvaunua, joita vastaan suomalaiset eivät olisi voineet mitään.

Kujansuu soti puolitoista vuotta venäläisiä vastaan ja seitsemän kuukautta saksalaisia vastaan. Venäläisten kanssa käytiin hänen mukaansa oikein kunnan sotaa. Saksalaisten kanssa aluksi mitä sattuu. Saksalaisillakin oli tykkejä, mutta venäläisten varustus oli parempi. Ensi alkuun suomalaiset muun muassa vaihtoivat saksalaisilta kellolla ja pistoolilla konjakkia ja joivat sitä aina silloin tällöin. Sitten alkoi tosi sota. Lapin sodassa Kujansuu meni aina Inariin asti. Siellä tapeltiin lujastikin, monessa kohtaa. Sodassa Kujansuu sai vain naarmun jalkaan, sekin tuli venäläisiltä.

Sotamuistoja on paljon. Hän toteaa, että suoraan sanottuna itkuun vääntyi naama parissa paikassa. Hänhän oli rintamalla jo 17-vuotiaana, vielä loppuvuodesta syntyneenä. Hän pelkäsi todella, eikä rintamalla ollut sellaista kaveria, joka ei olisi pelännyt. Oli toki ihmisiä, jotka eivät olleet pelkäävinään. Pelko tulee.

Palattuaan sodasta siviiliin Kujansuulla ei taaskaan ollut kotipaikkaa mihin palata. Hän oli Rajavartiostossa muutaman kuukauden sodan jälkeen, mutta totesi, ettei halua tätä takaisin ja lähti pois. Suomesta Kujansuu muutti, koska pelkäsi, että Suomeen tulee sisäinen kapina, toinen sisällissota. Kemissä oli jo levottomuuksia, eikä Kujansuu halunnut tapella enää.

Kanadan Kujansuu valitsi siksi, ettei se ollut sotilasvaltio, kuten monet maailman muut maat. Olihan Kanadallakin sotilaita, mutta ei niin paljon kuin innokkaimmilla valtioilla. Kujansuu ei halunnut enää sotia, eikä hän halunnut lastensakaan joutuvaan sotaan. Sakari Kujansuulla ja hänen vaimollaan oli jo seitsemän lasta kun he muuttivat Kanadaan: kaksi poikaa ja viisi tyttöä. Kujansuut ehtivät olla naimisissa 63 vuotta.

Kujansuu katuu, että lähti Suomesta, kun siellä ei sitten käynytäkään sen paremmin. Kanadassa hän teki ja myi saunan sähkökiukaita sekä saunatarvakeita 35 vuotta yksityisyrittäjänä. Toisen palkallisena hän on ollut alle kaksi viikkoa. Kujansuun poika on hoitanut jo kymmenisen vuotta Samposauna-yritystä. Kujansuu uskoo, että olisi pärjännyt paremmin Suomessa, koska siellä hän kävi koulunsa.

Sakari Kujansuu on iloinen, että Suomi jäi kartalle sodan jälkeen. Voisi olla niinkin, että olisi vain yksi iso maa ja yksi nimi, muttei Suomea. *"Sota on hullua"*, hän sanoo ja jatkaa: *"Aikuiset miehet juoksevat pitkin metsiä, kaikki sydänmaat, pyssy kourassa ja tappavat toisiaan kaiken lisäksi. Olisivat edes ihmisiksi. Sodasta on harmia jokaiselle, voittajallekin. Epäterveellistäkin se on. Yhtäkkiä huomataan, että sota on tuossa, mihinkäs sen sitten laitat? Sota on kuin tulipalo, se leviää naapuriiin ja naapurista naapuriiin. Siinä kärsivät niin ihmiset, eläimet kuin luontokin."*

Enää hänen ei tarvitse sotaa pelätä.

Sakari Kujansuu siirtyi ajasta ikuisuuteen 24. päivänä lokakuuta 2010.

5.3. Sairaanhoidajaksi Itä-Kanadaan

Sairaanhoidaja ja kättilö **Elsa Lyly** syntyi 15.6.1921 Kurkijoella Karjalassa. Lyly haavoittui niskaan ja selkään Helsingin pommituksessa. Siihen asti hän oli ollut terve ja hyvinvoiva voimistelijatyyppe. Elsa Lyly meni naimisiin aliupseeri Ivar (Immo) Paukkusen kanssa. Heille syntyi poika.

Lylyn mies halusi muuttaa Kanadaan. Immo kaksi sotaa käyneenä karjalaisena, saattoi hyvin ajatella, että vieläkin voisi sota tulla. Siitä oli pelko. Elsa ei ollut innokas lähtemään, sillä hän sai Töysän kunnasta kättilön ja terveysisaren paikan. Mies puolestaan lähti Kanadaan. Elsa seurasi miestänsä Kanadaan Montrealin kautta, kun heidän poikansa oli viisivuotias. Mies oli jo muuttanut Thunder Bayhin, silloiseen Port Arthuriin. Sinne Elsakin asettui. Oltuaan kaksi viikkoa Kanadassa Elsa Lyly meni kysymään sairaalasta töitä. Sanottiin, että saat tulla vaikka huomenna. Lyly pyysi aikaa pari päivää, että sai vaatteitakin hankittua. Hän oli ensiksi kaikilla eri osastoilla, lähinnä yötoissa, koska mies oli päivätoissa ja kuusivuotias kävi päivisin koulua. Sitten Suomesta tuli lääkäri Pietiläinen, joka halusi Lylyn töihin toimistoonsa. Siihen aikaan tarvittiin vielä sairaanhoidajaa lääkärin toimistoon. Elsa Lyly vaihtoi työpaikkaa, mutta sanoi tulevansa takaisin sairaalaan, mikäli

Elsa Lyly

se ei onnistuisi. Lyly työskenteli Pietiläisen toimistossa 14 vuotta.

Elsa Lylyn mies kuoli. Heidän urheilullinen poikansa taas pääsi stipendillä Albuquerqueen yliopistoon. Näin Lyly, joka oli aina halunnut tulla lämpöisempään ilmastoon, jäi yksin. Hän myi suuren osan tavaroistaan ja pisti loput autoonsa. Hän muutti Pentictonin kautta Vancouveriin yksityishoitajaksi. Elsa meni uudestaan naimisiin ruotsinsuomalaisen miehen, Arvo Lylyn, kanssa. Mies oli myös ollut sodassa kauan ja hän oli upseeri. Miehen vaimo oli kuollut syöpään.

Nyt Elsa Lyly on ollut Kanadassa pian 60 vuotta, ja toinenkin mies on kuollut. Elsa Lylyn elämä olisi muuten mennyt varsin mukavasti, ellei hänen ainoa lapsensa, oikein terve ja hyvin kunnostautunut poika, golf-mestari, olisi sairastunut leukemiaan. Seitsemän vuotta sitten poika kuoli ja häneltä jäi neljä lasta.

Elsa Lylyn sotamuistot ovat huonoja ja ikäviä. Evakkoaikana Lyly oli kihloissa pojan kanssa, joka kaatui sodassa. Lylyn velikin loukkaantui pahasti. Sota aiheutti paljon surumieltä, monta harmia. Monta läheistä tuttavaa kaatui sodan aikana. Karjalasta piti lähteä, sitten sinne pääsi takaisin ja jälleen piti lähteä. Isä ja äiti tulivat hyvin vanhoiksi ja heikoiksi, eikä se helppoa ollut Elsallekaan. Vanhemmat olivat ensin Ivalossa, sitten Ähtärissä. Isä kuoli 84-vuotiaana, äiti oli melkein 90-vuotias. ”Sota on ikävintä mitä on. Juuri nuoren ihmisen elämä menee tavallaan pilalle.”

5.4. ”Tuo tyttö menee”

Irja Rinta, omaa sukua Alakangas, syntyi Kauhajoella syyskuussa 1922. Kun talvisota alkoi, hän oli seitsemäntoistavuotias. Hän ei ollut mukana sodassa, mutta koki kyllä pommituksia Joensuussa. Rinta muistaa, kun hän oli pommituksia piilossa seinän ja kaminan välissä. Irja itki, ja eräs mies yritti lohduttaa häntä. Kun he sitten menivät ulos, niin kadulla kaupungintalon vieressä oli isoja koloja. Ne olivat lähellä. Tällaiset tapahtumat jäivät lapsen mieleen. Tykit paukkuivat jatkuvasti. Hän mietti usein kuinka kaukana tykit olivat.

Rinta kävi yhteiskoulua, kun eräänä so-
tapäivänä kaksi miestä tuli ja sanoi:

- *Tuo tyttö menee.*

Hänet vietiin Tohmajärven Tikkalaan jollekin koululle. Siellä toiset laittoivat, pesivät ja täyttivät tykinkuulia. Rinta oli liian nuori tällaisiin tehtäviin, mutta konttoriin tarvittiin myös työläisiä. Toimistossa Irja Rinnan tehtävänä oli kirjoittaa, punnita ja laskea. Toimistossa oli myös Rinnan kaveri, vuotta vanhempi naapurin tyttö. Koululle tuli joka päivä isoja hienoja saksalaisia herroja. Kouluja käyneenä Rinta joutui naapurin tytön kanssa heitä viihdyttämään ja heidän kanssaan puhumaan.

Rinnan mieleen on jäänyt lähtemättömästi kuinka he katsoivat koulun ikkunasta joelle. Eräs vanha mamma meni siellä joen vieressä ostospussiansa kanssa. Lentokone tuli ja tappoi hänet, yhden ainoan ihmisen. Sillä hetkellä Rinta alkoi vihata sotaa:

- *Jos siellä olisi ollut edes paljon ihmisiä, mutta siinä oli vain yksi ja ainoa!*

Rinnan veli oli sodassa, hänelle lähetettiin aina paketteja. Hänen komea serkkunsa, vasta koululainen, kuoli sodassa. Mieleen sodasta jäivät vain pahat asiat. Sota on paha, kamalaa. Sieltä ei ole mitään hyvää kerrottavaa, eikä voikaan olla. Hän ei halua edes muistaa: *”Alttarin ympärillä oli kerran kaksitoista arkkua. Tuota on sota. Sota oli pelkoa ja surua”.*

Ray Rinta syntyi 31. heinäkuuta 1925. Hän oli sodassa Länsi-Kannaksella. Nuoren ikäluokan edustajana hän ei ehtinyt olla sodassa kuin vain muutaman kuukauden. Sotaan Rinta joutui 18-vuotiaana. Silloin rintamalle tarvittiin jo poikia. Heihin viitattiinkin poikina, ei miehinä.

Ray Rinta

Ray Rinnan kaksi vanhempaa veljeä olivat sodassa. He selvisivät kuin ihmeen kautta hengissä. Ray Rintakaan ei loukkaantunut sodassa. Hän mainitsee vain pelänneensä ja perääntyneensä. Miehiä kuoli paljon, hän itse oli onnekas. Rinnan porukassa oli 45 miestä. Heistä 11 kaatui. Mitaleitakin Rinnalle kertyi. Hän toteaa vaatimattomasti, että kai hän on jotakin vastaan tapellut, kun kerran mitaleita on saanut.

Ray Rinnan tehtävä Länsi-Kannaksella oli ampua venäläisiä. Sitten hänet lähetettiin pohjoiseen ajamaan saksalaisia pois Suomesta. Rovaniemen hävityksestä jäi mieleen, kuinka saksalaiset hävittivät kaiken: koko Rovaniemestä oli jäljellä vain muutama rakennus. Sieltä matka jatkui Pohjois-Lappiin.

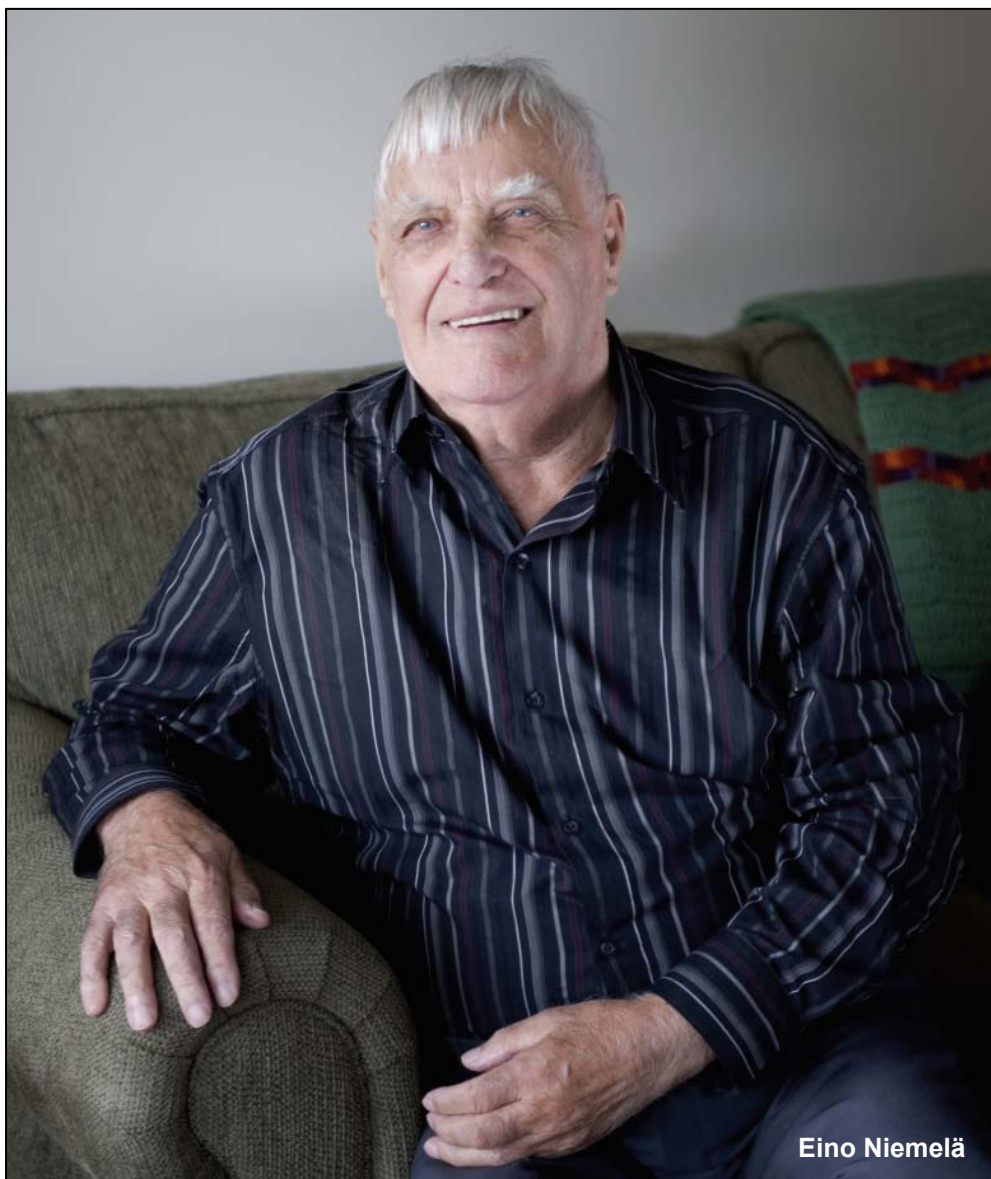
Rinnat muuttivat pois Suomesta, koska Ray Rinta halusi aina mennä. Niinpä Rinnat muuttivat Kanadaan suomalaisten suurena muuttovuonna 1951. Suomessa oli silloin hyvin vähän tietoa Kanadasta, mutta Rinnat etsimällä etsivät tietoa. Vancouver näytti parhaalta paikalta jo ilmastonkin puolesta. Niinpä he tulivat suoraan Vancouveriin. Sukulaisia olisi ollut Amerikan puolella, mutta Ray Rinta kieltäytyi lähtemästä sinne, koska siellä hän saattaisi joutua armeijaan ja sotaan. Vancouverissa on ollut hyvä elää, eikä Irja Rinta muualla asuisikaan. Ihmiset ovat myös olleet äärettömän ystävällisiä, aina auttamassa. Hän on elättänyt itsensä ja pärjännyt hyvin musiikkia opettamalla, musiikki on aina ollut hänellä veressä. Suomesta hänellä on hyvät muistot.

Ray Rinta toimi muun muassa Brittiläisen Kolumbian sotaveteraanien puheenjohtajana. Hän oli tyytyväinen valintaansa ja elämäänsä Vancouverissa. Ray Rinta kuoli Vancouverissa 1. maaliskuuta 2011.

5.5. Seikkailunhalua ja puutetta

Kortesjärveläinen **Eino Vihtori Niemelä** syntyi vuonna 1923 Etelä-Pohjanmaalla lähellä Seinäjoen kauppala. Kortesjärvellä kaikki sodassa kaatuneet haudattiin pitäjän kirkon ympärille. Pitäjä oli isänmaallinen. Kansalaissodan aikana paljon pitäjäläisiä lähti Saksaan saamaan upseerikoulutusta, joten kotipitäjässä oli paljon Saksan jääkäreitä. Sodan jälkeen taas Etelä-Pohjanmaalta lähti paljon ihmisiä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Se oli jonkinlainen villitys, ja Niemeläkin päätti lähteä. Eino Niemelän isä oli ollut aikoinaan siirtolaisena Amerikassa, samoin hänen vaimonsa isä. Lähtö oli melkein kuin sukuvika. Sota ei vaikuttanut siihen, että Niemelä muutti pois Suomesta.

Niemelä on ollut tyytyväinen elämäänsä Kanadassa. Työmaalla on ollut siirtolaiselle hyvät oltavat. Mihinkään poliittisiin järjestöihin hän ei ole kuulunut. Vanhin poika oli 12-vuotias kun perhe muutti Kanadaan. Kun sitten maassa oli asuttu määrätty aika ja sai hakea kansalaisuutta, poika kieltäytyi. Isä, äiti, sisko

ja veli kaikki hakivat Kanadan kansalaisiksi, mutta silti poika kieltäytyi. Kanadan siirtolaistoimistossa virkailija kysyi pojalta, että miksi hän ei ota Kanadan kansalaisuutta? Isänmaallinen poika päätti kertoa totuuden ja vastasi: *"En muuta Kanadan kansalaiseksi, ennen kuin käyn Suomen armeijan. Isä on käynyt Suomen armeijan ja isän veljet. En halua mennä Suomen armeijaan vieraan maan kansalaisena."* Vanhemmat olivat kauhuissaan kun kuulivat tämän vastauksen. Mutta siirtolaistoimiston virkailija totesi, että näin on hyvä, kunnioita isäsi ja äitisi synnyinmaata.

Eino Niemelä siirtyi ajasta ikuisuuteen 17.11.2012.

5.6. Kanada etsii siirtolaisia

Martti Koivisto syntyi 21. kesäkuuta 1925. Alokasaikana keväällä 1943 hän oli ensin Mustialan Maamieskoululla. Syksyllä sitten tarvittiin miehiä Syväriille, ja heidät kuskattiin sinne, Aunuksen taakse. Syvärillä sotilaat rakensivat uusia valleja. Linjat olivat kahta puolta jokea, melkein toista vuotta. Miehet asuivat korsuissa. Nuoremmat sotilaat pidettiin puolen kilometrin päässä etulinjasta.

Koivisto muistaa, kuinka he seurasivat saksalaisten ja venäläisten kovia ilmataisteluita. Aikaahan heillä oli, oli asemasodan aika. Kesällä 1944 alkoi perääntymisvaihe. Sen aikana heidän puolikomppaniensa oli erossa pääkomppaniasta kaksi viikkoa. Silloin piti hankkia omat ruuatkin.

Martti Koivisto oli pikakiväärimiehenä koko ajan. Pikakivääri oli raskain ase, mutta sitä ei oikeastaan kovin paljon tarvinnut. Lentokoneita koetettiin jonkin verran hyysätä pois. Perääntymisvaiheessa Laatokalta tulleet venäläiset katkaisivat Aunuksen tulevan rautatien. Mottiin jäi suuri määrä suomalaisia, ja siellä oli vielä saksalasiakin siihen aikaan. Mutta he pääsivät pois motista: juhannuksen tienoilla ainakin kolmen kilometrin pituinen kolonna pääsi tulemaan läpi. Pilvet olivat onneksi matalalla. Venäläiset maataistelulentokoneet koettivat hakea miehiä, mutteivät löytäneet. Siinä säästy monta miestä.

Sodan loppupuolella Koivisto pääsi Salmeen. Sieltä ei ehditty lähteä mihinkään, kun tuli aselepo. Alkoi kova työ tuoda pois uuden rajan takaa evakoiden tavaroita, astioita sun muita. Venäläiset eivät halunneet mitään, kaiken piti lähteä. Talot jäivät vain jäljelle. Oli kova kiire, pari kolme kuukautta siihen meni. Sitten Koivisto tuli Punkaharjulle.

Alkoi Lapin sota. Martti Koivisto vietiin Haukiputaalle odottamaan komppaniensa kanssa seuraavaa laivaa Tornioon. Yhdessä keskuksessa kaikki odottivat laivaa, ja siellä oli monta korttipöytää. Muutama poika Koivisto mukaan lukien eivät päässeet korttirinkiin. Kersantti tuli kysymään kahta vapaaehtoista. Hän ei kertonut mihin vapaaehtoisia tarvittiin. Koivisto sanoi kaverilleen, että lähdetäänpä katsomaan, mikä homman nimi on. Kersantti käski miesten koota kampeensa ja tulla konttoriin.

Martti Koivisto

He joutuivat hyvään hommaan: vahtimaan ja ajamaan takaisin vanhoja kuorma-autoja, jotka oli pakko-otettu siviilistä armeijaan. He tekivät kaksi retkeä Haukiputaalta Helsinkiin. Sitten oli sotakin jo loppu Lapissa. Koivisto joutui Lahteen Hennalaan, remonttimieheksi polkupyöräverstaalle. Armeijassa olisi pitänyt olla vuoden 1945 loppuun, joten sieltä olisi pitänyt päästä pois vasta jouluna. Mutta siellä oli ”kuritonta sakkia”, joista haluttiin päästä eroon. Vanhemmat miehet lähetettiin pois, ja uudet alokkaat tulivat vanhojen tilalle. Syynä oli ehkä se, että vanhemmat miehet, varsinkin itärintamalla olleet, eivät oikein totelleet kaikkia komentoja.

Martti Koivisto puolisoineen

Niinpä siviiliin Koivisto pääsi elokuun ensimmäisenä vuonna 1945. Armeijassa meni kaksi vuotta, kolme kuukautta ja 17 päivää. Seitsemäntoistavuotiaasta kaksikymppiseksi.

Koivistolla ei ole rankkoja sotamuistoja, eikä hän ei lähtenyt pois Suomesta sodan takia. Hän oli Tampellassa hiomassa lentokonemoottoreiden sylintereitä. Sitten Martti Koivisto meni sepän oppiin, ollen Lempäälässä lähellä Tamperetta kaksi vuotta opissa pajassa. Sen jälkeen hän pisti oman pajan pystyyn Lopelle. Mirja-vaimo näki lehdestä, että Kanada etsi siirtolaisia, ammattimiehiä. Koivisto ei ollut oikein innoissaan. He olivat juuri ostaneet hehtaarin paikan, ja paja oli siinä. Puolitoista vuotta oli tehty töitä kovasti. Silti he myivät kaiken ja lähtivät Kanadaan. Kone laskeutui Ganderiin, Newfoundlandiin. Sieltä matka jatkui Montrealiin, josta oli edelleen kahden päivän junamatka Winnipegiin. Koivisto pääsi heti ensimmäisellä viikolla töihin rautateille, mutta kauas Winnipegistä. Työ oli lähellä Hudson Bayta, jossa laitettiin uusia kiskoja. Pakkasta oli -30 astetta, vaikka oli vasta marraskuu. Suomesta lähtiessä ei ollut vielä ollut lunta tai pakkasta. Vaimo jäi lapsen kanssa Winnipegiin, tuhannen mailin päähän. Siellä oli muitakin suomalaisia. Koiviston työ loppui jouluksi, ja heidät tuotiin takaisin.

Seuraava työpaikka oli Ontarion länsiosassa. Siellä suomalainen esimies kertoi, että Brittiläisen Kolumbian rautateillä on sepän paikka auki. Lännessä vuorattiin rautatietunnelin sisus sementillä. Koivisto lähti junalla Boston Bariin,

ja työskenteli siellä kaksi ja puoli vuotta. Paikkakunnalle tehtiin kaksi pitkää rautatietunnelia. Kun työ valmistui, muutettiin lähelle Ashcroftia. Sielläkin oli pitkä tunneli tehtävänä. Kuusi vuotta hän oli töissä pajassa Ashcroftissa. Sitten Martti Koivisto osti oman huoltoaseman. Paikasta tuli vilkas kuparikaivoksen myötä. Chrysler-autojakin myytiin, myöhemmin neuvoteltiin sopimus General Motorsin kanssa. Koivisto myi liikkeensä, kun halukas ostaja löytyi.

Kanada on ollut hyvä paikka, paljon töitä on pitänyt tehdä. Suomessa hän on käynyt vain kolme kertaa.

5.7. Isän perässä Kanadaan

Erkki Aleksanteri Salminen syntyi 1. toukokuuta 1922 Laitilassa. Hän oli sodan aikana monissa paikoissa kuten Hiisjärvellä, Voljärvellä, Vansjoella, Krivissä, Maa-selässä, Vuosmajärvellä ja Loimolassa. Salminen oli tavallinen sotamies ja hänen tehtävänä oli toimia vartiomiehenä. Erkki astui palvelukseen 16.9.1941. Kun hän meni rintamalle, hyökkäysvaihe oli jo loppunut ja asemasota alkanut. Erkki Salminen ei siis joutunut taisteluihin. Hänen joukko-osastonsa jatkosodassa oli 6/JR 56.

Salminen oli ensin Käppäselässä parisen päivää. Sieltä lähdettiin hiihtämällä etulinjaan. Matkan varrella lumihangessa makasi kaatuneita venäläisiä vaikka minkälaisessa asennossa. Siviilipojasta se tuntui hyvin kummalliselta.

Sota ei silti vaikuttanut siihen, että Salminen muutti Kanadaan. Hänen isänsä oli jo maassa, ja vielä hengissä sodan jälkeen. Salminen ei edes muistanut nähneensä isäänsä, joten hän halusi lähteä tätä katsomaan. Isä oli lähtenyt Suomesta Kanadaan sisällissodan jälkeen 1920-luvun alussa. Siihen aikaan heillä ei ollut paljon yhteyksiä: joskus silloin tällöin isä kirjoitti, ja Salminen tietysti vastasi.

Suomessa olisi ollut kovasti töitä, koska maksettiin sotakorvauksia ja rakennettiin paljon. Mutta Salminen oli nuori. Hän ajatteli, että nyt sitä pitää mennä. Metsäkylän pojalle oli suuri muutos tulla Kanadaan. Metsäähän oli Kanadassakin joka paikassa, mutta hyvin erilaista. Junamatka maan halki Vancouveriin kesti neljä vuorokautta. Kanadassa on mennyt hyvin, eikä Salmisella ole ollut valittamista.

- Sota on hengenvaarallista. En haluaisi kellekään sellaista aikaa kuin meillä oli, vuosina 1941–1945.

5.8. Raskasta työtä

Suomenruotsalainen **Nils Karlström** syntyi heinäkuun 19. päivänä 1926 Pietarsaassa. Armeijan hän joutui käymään kahdesti. Ensimmäinen kerta oli talvisodan aikana Riihimäellä. Hän ehti olla palveluksessa vain kolme kuukautta, kun jo sota loppui ja hänet kotiutettiin. Vuotta myöhemmin hän oli taas armeijassa saattamassa loppuun vuoden kestävästä pakollista palvelustaan. Mikäli hän olisi syntynyt vain parisenkymmentä päivää aiemmin, hän olisi joutunut armeijaan vuotta aikaisemmin ja sitä kautta rintamalle.

Karlström oli lääkintämies. Hän muistaa eräänkin manööverin, jolloin kaksi meistä laittoi kiväärinsä yhteen: piiput taivasta kohti ja puhdistusharja liipaisinten välissä. Toinen sotilaista laittoi kätensä kiväärinpiipun suulle, kun ase vahingossa laukesi. Sotilas loukkasi kätensä niin pahasti, että luut vain törröttivät. Toisella kertaa Karlström lähetettiin kahdentoista sotilaan joukossa Kemijärvelle lajittelemaan tukkeja. Puolentoista viikon päästä joki jäättyi, eikä lajittelua voinut enää jatkaa. Niinpä he palasivat tukikohtaansa. Karlström piti reissusta, koska sai asua teltassa.

Karlströmin kaksi vanhempaakin veljeä olivat sodassa. Vanhin veli Bernhard vartioi Pohjois-Suomessa työskenteleviä venäläisiä sotavankeja. Vanhempi veli Eric puolestaan kävi rajalla sotaa venäläisiä vastaan.

Karlström muistaa olleensa 13-vuotias, kun hänen kotikaupunkiaan Pietarsaarta pommitettiin kahdesti. Ensimmäisellä kerralla pommikoneet lensivät kahdesti matalalla kaupungin yli. Koneet käyttivät voimakkaita valonheittämiä valaistakseen maata. Karlström ja hänen kaverinsa Pentti Aho juoksivat piiloon pensaikkoon. Näytti siltä, ettei koneilla ollut enää monta pommia pudotettavana. Karlström arveleekin, että koneet olivat eksyneet liian kauas länteen. Erään kaverin nuorempi veli kuoli toisen pommituksen aikana.

Karlström ei usko sodan juurikaan vaikuttaneen häneen, koska hän ei joutunut rintamalle. Sodan jälkeen hänellä oli hyvä työ Schaumanin paperitehtaalla. Hänellä oli ystävä, Eric Ahlstrand, joka oli töissä pääkonttorissa. Eräänä päivänä Ahlstrand ehdotti muuttoa Amerikkaan. Karlström vastasi myöntävästi, ja paperit pistettiin vetämään. Amerikkaan pääsy olisi kuitenkin vienyt ainakin kaksi vuotta, joten kaverukset päättivät hakea Kanadaan. Ahlstrand oli ollut Quebecissä yhdeksäntoista vuotta aiemmin. Vain kahdessa kuukaudessa Kanadan Tukholman maahanmuuttovirasto hyväksyi heidät, ja miehet lähtivät Suomesta *Gripsholm*-laivalla muutamaa kuukautta myöhemmin.

Karlström, Ahlstrand, heidän ystävänsä Ernie Österblad ja sadat muut eurooppalaiset maahanmuuttajat rantautuivat Kanadan Halifaxiin. Sieltä matka jatkui junalla Montrealiin. Kuukauden verran kaverukset asuivat Montrealin lähistöllä suomalaisessa Kokon perheessä. Ahlstrand tunsii Kokot edelliseltä matkaltaan, ja he olivat ystävällisiä ja auttavaisia ihmisiä.

Nils Karlström

Eräänä päivänä Ahlstrand totesi, että hän uskoi rahojen riittävän bussimatkaan Vancouveriin. Miehet jättivät työpaikkansa ja valmistautuivat lähtöön. He saapuivat Montrealiin bussikyytiä varten. Montrealissa miehet huomasivat, ettei bussikyyti Vancouveriin ollut edes mahdollinen, koska Kanadan halki vievä valtatie ei ollut vielä valmis. Ainoa mahdollisuus oli mennä junalla. Juna oli kuitenkin kalliimpi, ja heidän rahansa riittivät vain Winnipegiin asti. Heidän hotellinsa Winnipe-gissä oli hyvin vanha, koska miehillä ei ollut varaa parempaan. Hotellista Ahlstrand löysi ilmoituksen, jossa luvattiin automatka Edmontoniin bensen hinnalla. Jonkin ajan päästä he ajoivat yötä myöten Edmontoniin. Kuski vei heidät suoraan maahanmuuttovirastoon.

Nils Karlströmin sotilaskuva

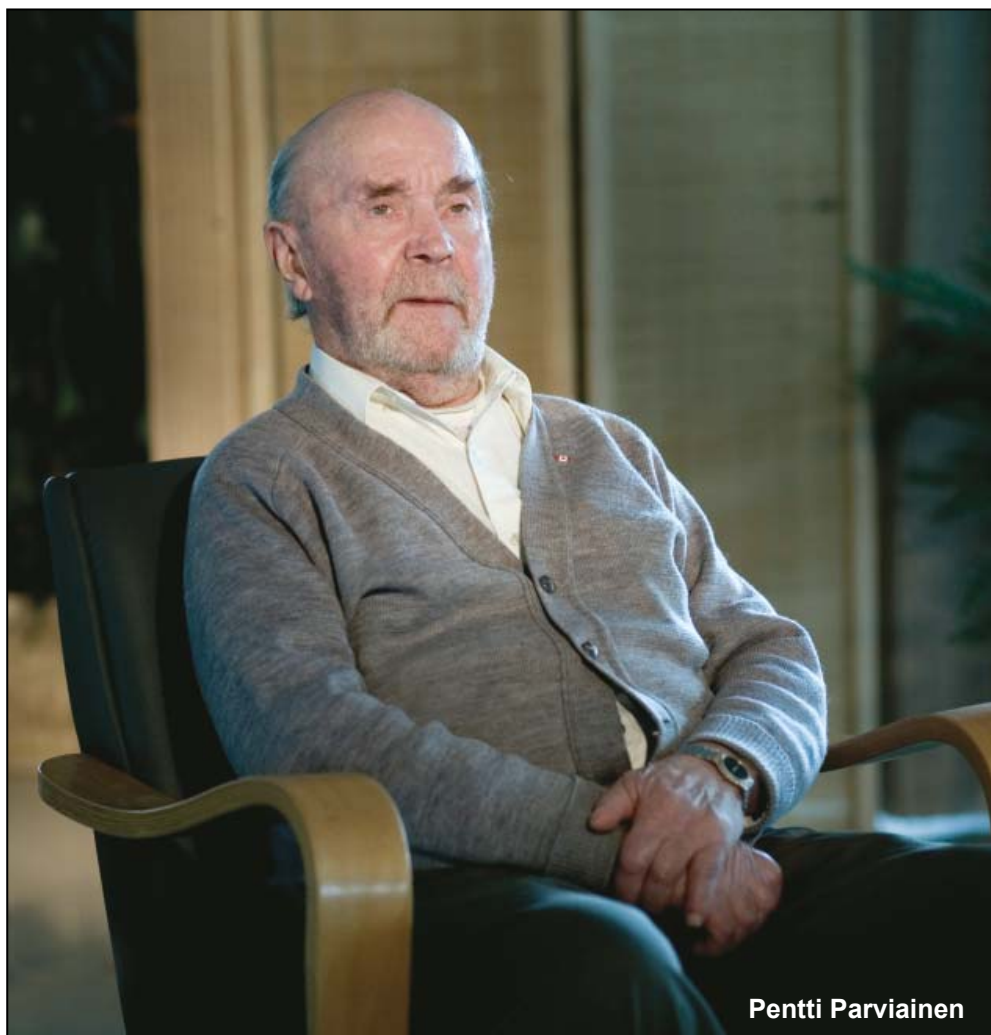
Virastossa oli esillä työpaikkatarjouksia, ja Ahlstrand ja Karlström saivat töitä. Työnä oli ratapölkkykuorman purkaminen Edmontonin ulkopuolella, ja kyyti työpaikalle lähti aamulla maahanmuuttoviraston vierestä. Karlström huomasi pian, että työnteko Kanadassa oli varsin erilaista kuin kotimaassa. Hänhän ei ollut Suomessa koskaan tehnyt mitään todella raskasta työtä. Ratapölkkyt olivat painavia ja litimärkiä, koska ne tulivat suoraan vedestä. Kun puoli päivää oli vierähtänyt, esimies tuli kahviaikaan kierrokselleen. Ahlstrand kertoi esimiehelle, että kaverusten täytyi lopettaa työnteko, koska työ oli aivan liian raskasta heille. Esimies vastasi, että lopettaminen ei tullut kyseeseenkään: heidän oli purettava lasti loppuun, taikka heille ei maksettaisi yhtään mitään. Kokenut työntekijä, joka tietää kuinka pölkkyt puretaan, olisi pystynyt hoitelemaan kokonaisen junavau-nullisen ratapölkkyjä, mutta Ahlstrand ja Karlström eivät siihen pystyneet. Heillä ei ollut pienintäkään aavistusta työn raskaudesta.

Kun Karlström seikkaili Kanadan halki, hänen ystävänsä Ernie Österblad puolestaan oli jatkanut matkaansa suoraan setänsä luo Coquitlamiin, Vancouverin lähistölle. Karlström oli lainannut rahaa Österbladille Suomessa, joten kun Österblad maksoi velkansa Karlströmille Kanadassa, Karlström päätti myös lähteä Vancouveriin. Pari kolme päivää Vancouveriin saapumisensa jälkeen Karlströmillä oli jo työpaikka parketilattioiden asentajana. Hän pysyi työssään kahdentoista vuoden ajan, jonka jälkeen hän toimi parketilattioiden myyntiedustajana. Eläkkeelle hän jäi 63 vuoden ikäisenä. Toisinaan hän kaippaa Suomea: *”Se on kaunis maa.”*

5.9. Veteraani jo kahdeksantoistavuotiaana

Pentti Parviainen syntyi vuonna 1926 Suomenniemellä, pienellä paikkakunnalla Mikkelin ja Lappeenrannan puolella välissä. Parviainen lähti armeijaan 17-vuotiaana vuonna 1944. Armeijassa hän oli yhdeksän kuukautta. Päästessään siviiliin vuonna 1945 hän oli 18-vuotias. Parviainen toteaa itsekin hämmästellessään: ”Olin siis veteraani jo kahdeksantoistavuotiaana”.

Helmikuussa 1940 Parviaisen isoisä joutui ilmapommituksen uhriksi Lappeenrannan kaupungissa. Pomminsirpale murskasi hänen reisiluunsa. Jälkeenpäin huomattiin, että jalka olisi pitänyt amputoida, mutta näin ei ollut tehty. Pommituksen jälkeen isoisä eli vielä yhdeksän kuukautta, ja oli koko sen ajan sairaalassa. Tämä aika oli hyvin kurjaa isoisälle ja koko perheelle.

Pentti Parviainen

Parviainen muistaa, kuinka hän oli junan härkävaunussa matkalla pohjoiseen Lapin sotaan. Tarkoituksena oli ajaa saksalaiset pois Suomesta. Aamulla juna pysähtyi asemalla Pohjanmaalla. Kovaäänisellä komennettiin: *"Kaikki miehet ulos vaunusta, meillä on tärkeä tiedote"*. Miehet kokoontuivat riviin laiturille, ja luutnantti ilmoitti, että sinä aamuna kello 6 oli tehty rauha Venäjän ja Suomen välille. Päämajasta odotettiin tietoja, mihin miehet nyt menisivät. Miehet pääsivätkin kotiin oman sotilaspiirinsä toimiston kautta.

Parviainen, kuten monet muut nuoret veteraanit, joutui sodan jälkeen uudelleen armeijaan vuonna 1945. Silloin hän oli rajavartiostossa. Sodasta ei Parviaiselle jäänyt hyviä muistoja, kuten ei kenellekään muullekaan. Parviainen muutti Kanadaan vuonna 1957 veljensä perässä. Parviaisen kolme vanhinta lasta ovat syntyneet Suomessa, nuorin poika Kanadassa.

Veteraanien kuntoutuslomalla Suomessa hän on käynyt kolmesti. Terveytensä hän on ollut tyytyväinen, paitsi että alaselkä on kulunut. Sodan jälkeen hänellä oli sementin ajourakka Haminan uudelle paperitehtaalle. Hän ajoi kaksi kuormaa joka päivä Lappeenrannasta Haminaan, tasan sata kilometriä. Rekan seitsemän ja puoli metriä pitkään perävaunuun lastattiin 10 tonnia sementtiä. Hän teki sitä monta vuotta.

Parviainen toivoo, etteivät muut sukupolvet tulisi näkemäänkään sotaa. Sota on sotaa, hän toteaa.

5.10. Komppania kokoon

Erkki Länsimäki syntyi vuonna 1926 Etelä-Pohjanmaalla Karijoella. Hän kuului jo nuorena suojeluskunnan poikaosastoon. Länsimäki on sitä mieltä, että kun he olivat armeijassa vielä pojan nulikoita, 16-vuotiaita, niin heitä olisi pitänyt paremmin ymmärtää. Eiväthän tosin komppanian päällikkö, aliupseerit ja upseerit olleet kovin ankaria. Hän uskoo, että upseerit ja aliupseerit pitivät hänestä, koska hänellä oli ihmeellisen voimakas ja hyvä ääni. Hän kertookin olleensa kovaääninen ja komennelleensa. Komppanian päällikkökin aina sanoi: *”Länsimäki komentaa komppanian kokoon.”*

Sota ei vaikuttanut siihen, että Länsimäki muutti pois Suomesta. Hän syntyi ja asui maaseudulla, missä sodan vaikutus ei tuntunut samalla tavalla työllisyys- ja asumistilanteessa kuin kaupungissa. Länsimäellä oli aikomus muuttaa Kanadaan jo nuorena koska hänen äitinsä oli ollut Kanadassa siirtolaisena. Sodan jälkeen oli helppo päästä Kanadaan, ja hän pisti paperit vetämään. Kanadaan heitä tuli aika porukka, useita satoja.

Erkki Länsimäki

6.

Sotaveteraaniyhdistykset

Sotaveteraaniyhdistyksillä on suuri merkitys sodassa olleille, sillä toisen maailmansodan kokemukset ovat vaikuttaneet niin miesten kuin naistenkin identiteettiin ja sopeutumiseen.

6.1. Finnish War Veterans in British Columbia

Suomalaiset sotaveteraanit Brittiläisessä Kolumbiassa, eli Finnish War Veterans in B.C. -yhdistys on perustettu vuonna 1973. Yhdistyksen varsinaiset jäsenet koostuvat veteraaneista ja heidän puolisoistaan, varsinaisten jäsenten leskistä ja kannatusjäsenistä.

Sääntöjen mukaan yhdistyksen hallitukseen kuuluvat puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri, rahastonhoitaja, sosiaalihoitaja, jäsenkirjuri, yleisjäsen ja emäntä.

Yhdistys kokoontuu joka kuukauden toinen keskiviikko Skandinavian Keskuksessa Burnabyssä, aivan Vancouverin kupeessa. Kokouksessa käsitellään veteraanien huoltoa. Samoin suunnitellaan muita veteraaneihin liittyviä asioita ja järjestetään ohjelmaa juhliin ja muihin tilaisuuksiin. Kokouksen päätteeksi on emäntien kattama kahvitarjoilu.

Yhdistys omistaa Suomen armeijan kenttäkeittiön, mallia 29. Kenttäkeittiö on talkoovoimilla kunnostettu ja sitä käytetään kulttuuri- ja veteraanitilaisuuksissa sekä juhannusjuhlilla. Veteraanit valmistavat hernekeittoa perinteiseen tapaan, ja tarjoilevat sitä ruisleivän kanssa.

Finnish War Veterans in B.C. on yksi Kanadan piirin seitsemästä osastosta.

6.2. Veteraaniyhdistysten merkitys

Haastattelimme veteraaneja vuosina 2010 ja 2011. Veteraanit olivat syntyneet vuosina 1913–1926, eli he olivat haastattelun aikana 84–98 -vuotiaita. Heistä 25, eli viisi kuudesosaa, oli syntynyt vuosina 1922–1926. Sota loppui vuonna 1944, joten he olivat rintamalla hyvin nuorina. Osa heistä oli siis sotaveteraaneja jo kahdeksantoistavuotiaana.

Eurooppalaisten toisen maailmansodan veteraanien haastattelujen mukaan varsinkin miehet elivät kiertelevää elämää sodan jälkeen. He korostivat, kuinka sotakokemukset auttoivat heitä sopeutumaan eri asuinpaikkoihin. Usein juuri halu asua jossain muualla liittyi sotakokemuksiin.

Monille kotona oleminen oli vaikeaa juuri sotakokemusten takia. Tosin näin ei ollut kaikkien kohdalla, sillä useat veteraanit, jotka olivat kokeneet sodan tuhot pommituksineen, arvostivat vakaata ja mielekästä kotia.

Saman tutkimuksen mukaan sotasukupolvi näkee itsensä erillisenä nuoremista sukupolvista. Sotasukupolvella kun on sodan luomat kollektiiviset arvot ja asenteet. Ne ilmenevät sekä arkipäivän käytännön taitoina (kuten ruuanlaitto ja siivoaminen) että luonteenpiirteinäkin, eli elämänhallinnassa, joustavuutena, sopeutumiskykyinä ja itsenäisyytenä.¹

Vanhemmat miehet myös kertoivat, miten heidän suhteensa muihin veteraaneihin veteraaniyhdistyksen sisällä auttoivat heitä määrittelemään identiteettinsä. Tällaiset yhdistykset ovat erittäin tärkeitä siinä, että ne auttavat veteraaneja löytämään kohtalontovereita, jotka myös ovat kokeneet elämänsä kohokohdat vuosina 1939–1945. Usein tällaiset ystävyydet alkoivat kysymyksestä: ”*Mistä sie oot kotosin?*”

Tällaiset kohtaamiset ja yhteydet saattoivat tapahtua yli sukupolvirajojenkin. Brittiläisen Kolumbian sotaveteraanipiirin puheenjohtaja Esko Kajander kertoo, kuinka hän päätyi veteraanien kokoukseen ja ystäväystyi veteraani Alvi Koverolan kanssa:

Tulin tänne vuonna 1959, kolmetoistavuotiaana perheeni kanssa: äiti, isä ja kaksi veljeä. Syy Kanadaan tuloon oli enimmäkseen se, että olo Suomessa ei ollut siihen aikaan vielä niin hyvä. Täällä oli parempia mahdollisuuksia edistyä. Isä oli käynyt täällä jo ennen ja tiesi mitä täällä oli. Hän päätti, että täällä oli paremmat mahdollisuudet koulunkäyntiin, töihin ja kaikkeen sellaiseen. He päättivät sitten lähteä tänne.

Olen hyvin ylpeä suomalainen, ja se merkitsee minulle paljon.

Sotakokemuksista sen verran, että äiti oli evakkona joutunut lähtemään Karjalasta. Ja minun kaksi enoani menehtyi sodassa. Toinen eno menehtyi Rajajoella, ja toinen Ontajoella. He olivat molemmat alun perin merkattu kentälle jääneiksi. Mutta kun vuonna 2009 kävin Suomessa, minä löysinkin yhden haudan Nastolasta.

¹ Sixsmith, J., Sixsmith, A., Callender, M., Corr, S.: *Wartime experiences and their implications for the everyday lives of older people.*

Brittiläisen Kolumbian sotaveteraanien puheenjohtaja Esko Kajander.

Esko Kajander äitinsä sylissä.

Esko Kajanderin poliisikuva.

Esko Kajander sekä Inkeri ja Alvi Koverola

En ollut ikinä ollut tietoinen siitä, että toinen enoni oli haudattu Nastolan sankarihautaan. Kävin siellä haudalla 2009, ja laskin sinne kukkasen.

Ne vaiheet ja myöhemmin nämä veteraaniasiat, ovat minulle hyvin läheisiä. Sen takia olen nyt Brittiläisen Kolumbian sotaveteraanien puheenjohtaja.

Liityin tähän paikalliseen veteraaniyhdistykseen, ja tästä on nyt juuri neljä vuotta aikaa. Ensimmäisessä kokouksessa minä istuin vähän ujona, kun en minä tuntenut ketään siellä. Alvi kun on vähän sellainen vilkas karjalainen ja muutenkin utelias, niin heti ensimmäisenä hänen piti kysyä minulta: "Mistä sie oot kotosin?"

Minä vastasin: "Tampereelta."

Ja Alvi sanoi: "Tampereelta, minä oon ollut Tampereella."

Minä sitten kysyin että koska olet ollut niin Alvi vastasi: "Minä olin siellä sotasairaalessa, Sotasairaala 10:ssä."

Minä sanoin: "Sattuu niin, että minä olen syntynyt siinä samassa sairaalassa, koska se oli vielä sotasairaala."

Nyt Alvi sanoo, että me olemme niin kuin sukulaisia. Ja me olemme nyt olleet sen jälkeen ihan niin kuin sukulaisia, ja olemme lähettäneet valokuvia toinen toisillemme, ja hyvin läheisiä.

Kukaan meistä ei olisi täällä jos ei olisi veteraaneja, ja elleivät veteraanit olisi tehneet mitä he tekivät. Niin kuin minä aina sanon, jos minä jossain pidän jonkun

puheen, niin minä aina muistutan ihmisiä, että meistä ei olisi kukaan täällä jos ei olisi veteraaneja. Sen takia juuri Alvi ja muut veteraanit ovat minulle hyvin läheisiä.

Tällaisille ystävyyksille veteraanit antavat paljon arvoa. Saman tutkimuksen mukaan naiset puolestaan tapaavat mieluummin kotonaan, kuten todistaa nykyisten parhaiten ystävysten Mirjami Koskisen ja Helena Fletcherin parempi tutustuminen. Naiset kertovat nauraen, kuinka Mirjami hyvin yllättäen soitti Helenalle:

Mirjami Koskinen: Minä rupesin käymään kirkossa, ja siellä mä näin hänet. Hyvin virallisesti vain nyökytimme päätämme, "Hyvää päivää" ja niin pois päin. Kun minä tulin kotiin, sinä päivänä, minulle tuli tunne, että minun täytyy soittaa hänelle.

Helena Fletcher: Kun Mirjami soitti, mie olin niin hämmästynyt, et mie seisoin, mut mie menin istumaan. Et miten tämä ihminen minulle soittaa? Enhän mie häntä ees tunne. Muuta kuin tiedän et kuka hän on. Hän sanoi, että tule lunssille hänen kanssaan tiistaina.

Mie sanoin et tuota: Mrs Koskinen, I do not even know where you live (en edes tiedä missä te asutte.)

Hän sanoi: Have you pen and paper? (onko teillä kynää ja paperia?)

Mie kirjoitin nimen ja osoitteen ylös ja niin minä ilmestyin sitten lounaalle niin tiistaina.

Ja seuraavana kertana hän oli miun luonain lounaalla.

Siitä on jo vuosia.

"Siitä on jo vuosia." He toistavat nauraen leveästi ja halaavat niin, että Helenan upea sininen hattu on pudota hiuksilta. Hattu saa kyytiä ja Helena puistaa harmaita hiuksiaan. "Kelpaa, kelpaa!" vakuuttaa hymyillen Mirjami ja iloinen hetki jatkuu todistaen naisten ystävydestä, jonka juuret ovat kaukana sodassa ja kaukana Suomessa.

Meille kaikille on tuttua sota-ajan ihmisten säästäväisyys, kuinka joka ikinen langanpätkäkin otetaan käyttöön myöhempää tarvetta varten. Pula-ajan kokeneille on vaikea hyväksyä nykyajan kertakäyttöyhteiskuntaa. Niinpä sota-ajan kokeneet saattavat arvostaa ystävyyttä enemmän kuin maallista omaisuutta. Ovathan he nähneet kuinka maallinen omaisuus, joskus ihan taloja myöten, katoaa pommituksen myötä. Tämä selittääkin monien veteraanien halukkuuden päätöksen muuttaa Kanadaan.

Toinen maailmansota on ollut hyvin erikoinen ja ainutlaatuinen sosiaalinen kokemus. Sota on jättänyt perinnön, joka on muovannut veteraanien valintoja, ja nämä valinnat näkyvät edelleen heidän jokapäiväisessä elämässään. Sota-ajan sukupolvi hitsautui yhteen historiallisesti kokemalla toveruutta, aseveljeyttä ja selviytymällä niin käytännössä kuin tunnetasollakin. Sota-ajan sukupolvi myös oppi käsittelemään vastoinkäymisiä, menetystä ja puutetta. Sillä oli yhteinen tavoite pysyä elossa kansakuntana, yhteiskuntana, kulttuurina, naapurustona ja perheenä. Haastattelemamme veteraanit loivat oman yhteisönsä Vancouveriin.

Helena Fletcher ja Miriam Koskinen

Epilögi

Miksi me kolme kanadansuomalaista lähdimme tallentamaan paikallisten sota-veteraanien tarinoita? Lyhyesti sanottuna meistä vain tuntui, että nämä tarinat oli saatava talteen ennen kuin oli liian myöhäistä. Urakkaamme aloittaessamme mietimme, miksi kukaan ei ole tallentanut näitä tarinoita ennen meitä. Meille selvisi varsin pian, että tällaiseen projektiin tarvittava ammattitaito ja työn määrä karsisivat nopeasti useimmat halukkaat. Meillä oli onnea sikäli, että jokaisella työryhmämme jäsenellä oli vankka ammattitaito ja kyky tehdä pitkää päivää – varsinkin Satu ja Ilkka olivat moiseen hyvin tottuneita filmiteollisuuden työntekijöinä. Me myös etenimme projektissa hyvin, teimme pä sitten työtä yksin tai yhdessä. Ensimmäisen kokouksemme pidimme juuri ennen Suomen itsenäisyyspäivää vuonna 2010.

Lukiessani monenlaista taustakirjallisuutta projektiimme, käteeni sattui myös virolaisen toimittajan, kirjailijan ja elokuvaohjaajan Imbi Pajun *Suomenlahden sisaret*. Kirjassaan Paju kuvaa:

Sotakokemukset, miehitys ja tuhoaminen ovat osa yhteistä kollektiivista traumaamme. Pelko jää alitajuntaamme, ja voimme päästä siitä eroon vain käymällä menneisyyttä yhdessä läpi. Samalla teemme nykyisyydestä humanimman. Silti jopa huippupoliitikkojen kuulee sanovan, että historia kuuluu ainoastaan historiantutkijoille. Olen esiintynyt elokuvieni kanssa monissa kansainvälisissä historia- ja kirjallisuusseminaareissa, ja uskon useiden länsimaisten historiantutkijoiden, kirjailijoiden, elokuvaohjaajien tavoin, että historia on liian vakava asia jätettäväksi vain tutkijoille. Totuus kulkee monien kerrostumien läpi.²

Tämä kuvaus tuntui sopivan meihinkin: historia on liian vakava asia jätettäväksi vain tutkijoille. Meillä oli suuria ongelmia rahoituksen kanssa. Säilytän vieläkin kopiota suomalaisen säätiön kirjeestä projekttillemme. Säätiöllä on hallussaan suojeluskuntien varat, kymmeniä miljoonia euroja, mutta apurahamme hylkäyskirjeessä säätiön edustaja toteaa: ”Historiaan panostamme niukasti, tulevaisuuteen sitäkin enemmän.”

Tämä on meidän panostuksemme historiaan.

---

² Paju, Imbi: *Suomenlahden sisaret*, s. 94.

Satu Bell, Leena Kelly ja Ilkka Uitto. Kuva: Alec Kelly.

Leena Kelly valmistui maisteriksi Oulun yliopistosta ennen muuttoaan Kanadaan. Suomen rintamalta Kanadan länsirannikolle on hänen ensimmäinen kirjansa, johon liittyy hänen tuottamansa Rintamalta Länsirannikolle -dokumentti. Leena Kelly on myös Metro Vancouverin Skandinavian keskuksen toiminnanjohtaja, sekä Vancouver Finlandia Clubin suomalaisen kirjaston hoitaja.

Helsingistä kotoisin oleva **Satu Bell** opiskeli ammattivalokuvaajaksi Kanadassa. Hän on työskennellyt still-kuvaajana viimeiset 15 vuotta Vancouverin filmiteollisuudessa. Rintamalta Länsirannikolle on Satu Bellin ensimmäinen dokumenttiohjaus.

Ilkka Uitto muutti perheensä kanssa Kanadaan neljävuotiaana, mutta palasi Suomeen vuonna 2001. Hän opiskeli vuoden Jaakkiman kristillisessä opistossa Ruokolahdella videoalaa ja suoritti asevelvollisuuden Santahaminassa. Kanadassa hänen koulutuksensa jatkui Brittiläisen Kolumbian Teknisessä instituutissa televisio- ja filmialalla. Ilkka Uitto kuvasi ja leikkasi Rintamalta Länsirannikolle -dokumentin.

Kiitokset

Suurin kiitos tästä projektista kuuluu Vancouverin suomalaisille sotaveteraaneille, jotka aukaisivat kotinsa ovet meille ja kertoivat sotamuistoistaan avoimesti. Ilman teitä tätä kirjaa ei olisi olemassa: Usko Arvonen, Esko Saarinen, Mike Rautiainen, Ray Rinta, Pentti Parviainen, Sakari Kujansuu, Irja Rinta, Oiva Pohjola, Aate Rinkinen, Allan Hakkarainen, Eero Kajaan, Tauno Tirkkonen, Alvi Koverola, Pentti Kiuru, Elsa Lyly, Erkki Länsimäki, Kaija Kalevala, Kauko Hovi, Miriam Linnakallio Koskinen, Mirjam Kallio Horvath, Eino Kyynäräinen, Eino Niemelä, Niilo Hyytiäinen, Nils Karlström, Jaakko Noso, Helena Paljakka Fletcher, Nestori Koivumäki, Ray Payne, Martti Koivisto, Pauli Asikainen, Erkki Salminen. Kiitos myös kaikesta tuesta.

Kiitokset Satu Bellille, jonka idea kirjan kirjoittaminen alun perin oli. Kiitos haastatteluistasi ja valokuvauksestasi, ja ennen kaikkea uskalluksestasi, visioistasi ja luovuudestasi laajentaa projekti dokumenttifilmiksi. Ilman Satua en olisi kirjoittanut tätä kirjaa.

Kiitos Ilkka Uitolle siitä, että lähdit projektiimme mukaan kuvaamaan, valaisemaan, editoimaan lukemattomia tunteja ja löytämään vastauksia kaikkiin teknisiin kysymyksiin.

Kiitos historia-asiantuntijallemme Mika Kuljulle kaikesta avusta historian, valokuvien ja kirjoittamisen suhteen. Kiitos logomme suunnittelijalle Petra Kakoselle.

Kiitos säveltäjällemme ja sanoittajallemme Mari Petznekille. Mari sävelsi *Näkemiin*-kappaleen dokumenttifilmimme tunnussäveleksi. Mari tunsu itse henkilökohtaisesti monia haastateltuja veteraaneja. *Näkemiin* pohjautuu edesmenneen Sakari Kujansuun haastatteluun.

Alfred Kordelinin säätiö oli ensimmäinen tukijamme: ilman Kordelinin säätiötä projektimme olisi voinut jäädä kesken. Kiitos, että uskoitte meihin. Kiitämme myös Opetus- ja kulttuuriministeriö ja silloista ministeri Stefan Wallinia, joka vastasi viestiimme lomaltaan Thaimaasta.

Kiitos Siirtolaisuusinstituutille kirjan kustantamisesta. Suurkiitokset instituutin johtajalle Ismo Söderlingille oikoluvusta ja kaikesta avusta, sekä Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaarelle kuvien työstämisestä ja taitosta. Erityiskiitokset molemmille asiantuntemuksesta, ammattitaidosta ja paneutumisesta tämän kirjan julkaisuun.

Brittiläisen Kolumbian suomalaiset sotaveteraanit, kiitos myös teille. Puheenjohtaja Esko Kajander teki valtavan työn auttaakseen meitä. Petteri Mökkönen, Sirpa Arvonen, Mirkku Arvonen, Saila Nenonen, Seppo Hakkarainen, Inkeri Koverola, Brian Kvist, Eila Kvist, Osmo Kvist, Liisa Kyynäräinen, Jim Noso, Helvi Pulkki, Pauli ja Marianne Juoksu, Lahja Sarava, kiitos. Kiitos myös Kanadan Sotaveteraaniliiton piirille, etenkin puheenjohtaja Reijo Viitalalle.

Kiitokset Vancouverin Finlandia Klubille sekä Suomi-Seuralle. Kiitokset Puolustusvoimien Kuvakeskukselle ja etenkin Tiina Tuukkaselle ja Päivi Vestolalle. Kiitokset Kavalle, Kansalliselle audiovisuaaliselle arkistolle.

Kiitos Finland House Societylle, Vancouverin Suomalaiskanadalaiselle Lepokotiyhdistykselle ja sen henkilökunnalle.

Kiitos Länsirannikon uutisille ja sen toimittajalle Marja-Liisa Hassiselle, joka kuukaudesta ja vuodesta toiseen julkaisi tarinoitamme.

Kiitos budjetti- ja markkinointineuvonantajallemme Mel Weisbaumille, ja kirjanpitäjällemme Riitta Huttuselle. Kiitos englannin oikolukijalle Mark Kellylle ja suomen oikolukijoille Riitta Wredelle ja Silvia Mustolle. Kiitos Jussi Lehtorannalle, joka avusti meitä monin tavoin. Kiitos suositteijaillemme Jaakko Ihamuotilalle ja Markku Sepälle.

Kiitos Matt Bell, Marita Kareinen, Riitta Enridge, Marja Mattila, Kristiina Morrison, Kaija Rautiainen, Marja Riihijärvi, Don Staley, Helinä Clement, Mabel Eastwood, FinnTrade, Ulla Halbach, Marja Hammond, Harri Jansson, Eva Kangas, Anita Kapanen, Dianne Kilback, Eric & Lorene Mara, Liina & Leslie Marshall, Liisa O'Hara, Veikko Niemelä, Tom & Selja Nyberg, Timo Ikävalko, Veikko Pajunen, Peter Praegel, Mary Lou Reardon, Mauri & Soila Skogster, Carina Spencer, Ron Stubbings, Linnea Toikka, Irene Turner, Vancouverin Suomi-koulu, Tuula Venäläinen ja Bill Vuorensivu.

Kiitokset koko Vancouverin suomalaiselle yhteisölle kaikesta avusta ja tuesta.

Leena Kelly,
West Vancouver

Lähdeluettelo

Veteraanien haastattelut

Haastattelijana, muotokuvaajana ja lavastajana Satu Bell.
Kuvaus, äänitys ja valaistus Ilkka Uitto.
Kaikki haastattelut Brittiläisessä Kolumbiassa.

Usko Arvonen (s. 1925) Burnaby
Esko Saarinen (s. 1922) Vancouver
Mike Rautiainen (s. 1922) Vancouver
Ray Rinta (s. 1925) Vancouver
Pentti Parviainen (s. 1926) Vancouver
Sakari Kujansuu (s. 1925) Vancouver
Irja Rinta (s. 1922) Vancouver
Oiva Pohjola Vancouver
Aate Rinkinen (s. 1925) Vancouver
Allan Hakkarainen (s. 1926) Burnaby
Eero Kajaan (s. 1926) Burnaby
Tauno Tirkkonen (s. 1923) Burnaby
Alvi Koverola (s. 1924) Burnaby
Pentti Kiuru (s. 1926) Vancouver
Elsa Lyly (s. 1921) Vancouver
Erkki Länsimäki (s. 1926) Vancouver
Kaija Kalevala (s. 1924) Burnaby
Kauko Hovi (s. 1922) White Rock
Miriam Linnakallio Koskinen (s. 1924) Surrey
Mirjam Kallio Horvath (s. 1920) Vancouver
Eino Kynnäräinen (s. 1923) Coquitlam
Eino Niemelä (s. 1923) Burnaby
Niilo Hyytiäinen (s. 1924) Burnaby
Nils Karlström (s. 1926) North Vancouver
Jaakko Noso (s. 1913) Vancouver
Helena Paljakka Fletcher (s. 1919) Surrey
Nestori Koivumäki (s. 1923) Vancouver
Ray Payne (s. 1926) Coquitlam
Martti Koivisto (s. 1925) Kamloops
Pauli Asikainen (s. 1925) Kamloops
Erkki Salminen (s. 1922) Burnaby
Nestori Koivumäen haastattelu, haastattelijana Lauri Karhinen
Sotaveteraanien puheenjohtajan haastattelu
Esko Kajander

Kirjallisuus, julkaisut ja tutkimukset

- Aarnio, Matti A. 1966: *Talvisodan ihme*. Itärintaman venäläiskeskitykset ja suomalaisten torjuntavoitot. Gummerus, Helsinki.
- Hakkarainen, Tellervo ja Huovinen, Maarit 1999: *Lotta sodassa ja rauhan töissä*. WSOY, Helsinki.
- Halsti, Wolf H. 1974: *Pajari, rintamakenraali*. Teoksessa Tyrkkö, Jukka (toim.) *Pajari, rintamakenraali Aaro Olavi Pajari (1897–1949) sotilaana, esimiehenä ja ihmisenä*. Otava, Helsinki.
- Hautala, Erkki 2001: *Kolmen rintaman veteraanit. Muistoja sodasta, jälleenkentämisestä ja siirtoväen asuttamisesta*. Veteraanimatrikkeli, Sallan Kunta.
- Kero, Reino 1997: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korhonen, Arvi (toim.) 1959: *Viisi sodan vuotta*. Werner Söderström Oy, Porvoo.
- Kulju, Mika 2012: *Tornion mairhinnousu 1944. Lapin sodan avainoperaatio*. Gummerus, Helsinki.
- Lindström, Varpu. Suomen suurlähetystö Ottawassa. <http://www.finland.ca/public/default.aspx?nodeid=36033&contentlan=1&culture=fi-FI>. Luettu 16.1.2014
- Oinas-Kukkonen, Henry 2012: *Suomalaispakolaiset asukkaiksi Alaskaan. Aktuumi. Viestejä Oulun yliopistosta*.
- Paju, Imbi 2011: *Suomenlahden sisaret*. Like Kustannus Oy, Helsinki.
- Pilke, Helena 2011: *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Raivio, Yrjö 1979: *Kanadan Suomalaisten Historia II*. Lehto Printers Limited. Thuder Bay, Ontario.
- Sixsmith, J., Sixsmith, A., Callender, M. and Corr, S. 2013: *Wartime experiences and their implications for the everyday lives of older people*. In *Ageing and Society*, June 2013, pp. 1–25.

Kirjeenvaihto

- Huusko, Harri, museonjohtaja, Sotamuseo, Helsinki, 13.11.2012.
- Sixsmith, Andrew, Simon Fraser University, Burnaby, British Columbia, 22.11.2012.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Hautala, Paavo: Väinö Lassila in Memoriam *Koillis-Lappi* 5.1.1988.
- Hautala, Paavo: Nikula ja Oinonen kaatuivat talvisodan ensimmäisinä uhreina. *Kotikymppi* 18.11.1999.
- Mikkola, Leevi: Rajalla palaa. *Lapin Kansa* 29.11.1989.

